MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

SNEŽANA DUŠKEVIČ

LIBERALAUS MARGINALINIO SOCIALINĖS POLITIKOS MODELIO PLĖTROS GALIMYBĖS LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

doc. dr. A. Guogis

VILNIUS, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

LIBERALAUS MARGINALINIO SOCIALINĖS POLITIKOS MODELIO PLĖTROS GALIMYBĖS LIETUVOJE

Savivaldos institucijų administravimo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 62603S202

Vadovas

doc. dr. A Guogis

2009 12

Atliko

Samd8-01 gr. stud.

S. Duškevič

2009 12

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS 5
1. SOCIALINĖS POLITIKOS APIBRĖŽIMAS IR JOS SVARBA 8
1.1. Socialinės politikos ir socialinės apsaugos sąvokos 8
1.2. Socialinės apsaugos sistemos struktūra 10
1.2. Socialinės politikos svarba 12
2. GEROVĖS VALSTYBIŲ MODELIAI IR JŲ ESMINIAI BRUOŽAI 15
2.1. Gerovės valstybių tipologija pagal G. Esping – Andersen 15
2.2. Gerovės valstybių tipologija pagal P. Abrahamson ir S. Leibfried 18
2.3. Gerovės valstybės kritika 19
3. LIBERALAUS MARGINALINIO SOCIALINĖS POLITIKOS MODELIO PLĖTRA IR PRAKTINIAI TAIKYMO ASPEKTAI 22
3.1. Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio raida 22
3.2. Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio taikymo patirtis kitose šalyse (JAV, Japonija, Šveicarija) 24
4. LIETUVOS SOCIALINĖS POLITIKOS BRUOŽAI 31
4.1. Lietuvos socialinės politikos modelio raida nuo 1990 m. 31
4.2. Dabartinės Lietuvos socialinės politikos ypatumai 38
4.2.1. Lietuvos šeimos politikos ypatumai ir jos lyginimas su kitų šalių patirtimi 43
4.2.2. Nevyriausybinių ir privačių organizacijų vaidmuo organizuojant ir teikiant socialines paslaugas savivaldybėse 47
4.3. Sąlygos, lemiančios liberalaus marginalinio gerovės valstybės modelio plėtrą Lietuvoje 49
4.4. Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio privalumai ir trūkumai bei plėtros galimybės Lietuvoje 51
5. EKSPERTINIS TYRIMAS: LIETUVOS SOCIALINĖ POLITIKA IR JOS PLĖTROS GALIMYBĖS 56
5.1. Socialinės politikos vertinimas ir atsakomybės pasidalinimas rūpinantis žmonių gerove 56
5.2. Lietuvos socialinės politikos modelis ir jo plėtros galimybės 58
5.3. Lietuvos socialinės politikos vertinimas socialinės pažangos požiūriu 62
5.4. Lietuvos šeimos politikos vertinimas 64
5.5. Socialinių išmokų Lietuvoje mažinimo vertinimas 65
5.6. Nevyriausybinių ir privačių organizacijų įtraukimo į socialinės paramos teikimą vertinimas 67
5.7. Papildomų (specialiųjų) pensijų vertinimas 68

5.8. Apibendrinti tyrimo rezultatai liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtros kontekste 69
PASIŪLYMAI 71
IŠVADOS 72
LITERATŪRA 74
ANOTACIJA 76
ANOTATION 77
SANTRAUKA 78
SUMMARY 79
PRIEDAI. 80

ĮVADAS

Žmogaus socialinė raida ir gyvenimo kokybė priklauso nuo daugelio veiksnių. Vienas iš jų – šalies vykdoma socialinė politika, t.y. kaip vertinamas individas atsidūręs socialinėje atskirtyje, pavyzdžiui, praradus darbingumą, sulaukus senatvės pensijos amžiaus, ar dėl vienokių ar kitokių priežasčių patiriant ekonominių sunkumų. Įvairios šalys skirtingai reaguoja į tokių žmonių patiriamus sunkumus ir jų poreikius. Tai priklauso nuo jų pasirinkto socialinės politikos modelio.

Tiek visuomenės narių, tiek politinių partijų atstovų nuomone socialinė politika yra viena iš svarbiausių veiklos sričių ir reikalaujanti daugiausia dėmesio ir biudžeto lėšų. Teisingai ir efektyviai vykdoma socialinė politika yra svarbus kiekvienos demokratinės valstybės saugumo ir stabilumo garantas.

Darbo problema – Lietuvos socialinės politikos modelio liberalios krypties specifikos ir perspektyvos analizė.

Darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvoje vykdomą socialinę politiką ir liberalios marginalinės socialinės politikos plėtros galimybes Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

1) išanalizuoti socialinės politikos ir socialinės apsaugos sąvokas bei socialinės politikos svarbą šiuolaikinėje visuomenėje;
2) išnagrinėti gerovės valstybės modelių bruožus bei gerovės valstybės privalumus ir trūkumus;
3) nustatyti liberalaus marginalinio socialinės politikos plėtros sąlygas ir praktinius šio modelio taikymo aspektus užsienio šalyse;
4) išanalizuoti Lietuvos socialinės politikos raidą ir jos ypatumus;
5) įvertinti liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtros galimybes Lietuvoje.

Temos aktualumas. Šiuo metu socialinės politikos formavimas ir jos įgyvendinimo priemonių organizavimas išlieka itin svarbia ir opia problema visose išsivysčiusiose šalyse. Dėl globalizacijos procesų gerovės valstybė daugumoje šalių patiria krizę. Vis labiau pastebimas valstybės vaidmens mažėjimas rūpinantis savo piliečių gerove, perduodant dalį įsipareigojimų tam tikrose socialinėse srityse rinkos subjektams. Tai yra pastaruoju metu daugumai pasaulio valstybių vis labiau tampa patrauklus liberalus marginalinis socialinės politikos modelis, kuris yra kraštutinis gerovės valstybės modelio variantas. Liberalioje marginalinėje gerovės valstybėje valstybė prisiima atsakomybę už savo piliečių gerovę tik išimtiniais atvejais, kai pats individas nebepajėgia pasirūpinti savo gerovę, o teikiama parama yra minimali, užtikrinanti tik minimalų pragyvenimo lygį. Tokio socialinės politikos modelio pasirinkimą daugumai šalių diktuoja dabartinės sąlygos: didėjanti konkurencija, sparti globalizacijos sklaida, sudėtinga demografinė situacija (gimstamumo mažėjimas, visuomenės senėjimas ir kt.), vis didėjanti marginalijos apimtis tarp dirbančiųjų asmenų ir pan. Atsiranda naujų socialinių ir ekonominių veiksnių ir sąlygų, kurie

anksčiau nebuvo būdingi išsivysčiusioms šalims. Dėl visų šių priežasčių valstybė be rinkos „pagalbos“ jau nebegali pasirūpinti savo piliečių gerove, kadangi socialinių problemų sprendimas reikalauja didelių finansinių išteklių. Todėl dauguma valstybių socialines problemas sprendžia dalį jų atiduodamos rinkai, o sau paliekant tik tas socialinės politikos sritis, į kurias privatus sektorius nesuinteresuotas įsitraukti dėl menkų galimybių gauti pelną. Nepaisant to dar yra „trečiasis“ sektorius – nevyriausybinės organizacijos, kurios pastaruoju metu įgauna vis didesnį vaidmenį teikiant tam tikras socialines paslaugas. Taigi dabartinės sąlygos lemia valstybės vaidmens mažėjimą bei rinkos ir nevyriausybinių organizacijų vaidmens didėjimą socialinės politikos srityje, kas yra liberalios marginalinės socialinės politikos kokybinis elementas. Dėl šios priežasties liberalaus marginalinio socialinės politikos modelis yra aktualus diskusijų objektas.

Šiame darbe nagrinėjant Lietuvos socialinės politikos modelį akcentuojami dvi vienos iš svarbiausių socialinės politikos sričių – tai socialinė apsauga, susidedanti iš socialinio draudimo ir socialinės paramos, ir šeimos politika.

Pagrindinė socialinės apsaugos sudedamoji dalis yra socialinis draudimas. Būtent socialinis draudimas Lietuvoje apima didžiausią dalį visos socialinės apsaugos (apie 80 proc.). Socialiniam draudimui mūsų šalyje yra skiriama kone didžiausia socialinės apsaugos finansavimo dalis, o didžioji dalis visų socialinių išmokų yra mokama iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų. O tai reiškia, kad socialinė apsauga Lietuvoje yra paremta socialiniu draudimu. Todėl nagrinėjant socialinę politiką Lietuvoje itin svarbu išnagrinėti socialinio draudimo įmokų-išmokų sistemą. Socialinio draudimo organizavimas ypač svarbus dabartiniu ekonominiu sunkmečiu, kai Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą kamuoja milijardų litų deficitas ir įvairiais būdai yra bandoma „kamšyti“ deficitinio biudžeto skyles (pvz.: svarstoma mažinti motinystės pašalpas, didinti socialinio draudimo įmokų tarifą, mažinti senatvės pensijų dydį ir pan.).

Dar viena svarbi ir aktuali socialinės politikos sudedamoji dalis yra šeimos politika. Lietuva yra šalis, kurioje apstu demografinių problemų: mažas gimstamumas, vis dar neužtikrinantis kartų kaitos, spartus gyventojų senėjimas, kas lemia pensinio amžiaus asmenų skaičiaus didėjimą darbingo amžiaus asmenų daliai, ir kt. Visi šie demografiniai veiksniai, be abejo, turi įtakos ne tik šalyje vykdomai šeimos politikai, bet ir visai šalies socialinei politikai. Didelis pensinio amžiaus asmenų skaičius lemia tai, jog socialinių draudimo išmokų gavėjų skaičius didėja, o socialinio draudimo įmokų mokėtojų skaičius priešingai – mažėja. Iš to kyla daugybė problemų socialinio draudimo srityje. Todėl tokioje situacijoje yra svarbu plėtoti palankią šeimai tiek socialinę, tiek finansų politiką. Nuo to kokias valstybė sudaro sąlygas šeimoms, auginančioms vaikus, labai priklauso ir gimstamumo lygis šalyje. Taigi ypač aktualūs klausimai šiuo atveju yra kaip tėvai gali derinti savo darbinę karjerą su šeimos rūpesčiais, t.y. ar galimos lanksčios

užimtumo formos, kokios yra sudarytos sąlygos išeiti motinystės (tėvystės) atostogų (o tiksliau – kokia yra tokių atostogų trukmė, motinystės (tėvystės) pašalpos dydis ir pan.), ar šalyje yra išplėtota ikimokyklinio ugdymo sistema ir daugelis kitų sąlygų, sudarančių palankią terpę šeimos kūrimui.

Apskritai socialinė politika ne tik Lietuvoje, bet ir visose civilizuotose pasaulio šalyse, yra itin opi ir problematiška sritis, reikalaujanti didelių finansinių išteklių. Pavyzdžiui, Lietuvoje valstybės biudžetas visada buvo socialiai orientuotas (bent jau taip buvo ir yra deklaruojama), tačiau Lietuva palyginus su kitomis Vakarų ir Šiaurės Europos šalimis socialinės politikos atžvilgiu išlieka taupymo rekordininke. Dėl visų šių išvardintų priežasčių Lietuvos socialinė politika yra dėmesio verta tema.

Tyrimo objektas – Lietuvos socialinės politika ir jos plėtros perspektyvos, Lietuvos Respublikos teisės aktai, užsienio šalių patirtis formuojant ir vykdant socialinę politiką bei Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto narių nuomonė apie Lietuvos socialinę politiką ir jos plėtros galimybes.

Šiame darbe buvo naudojami mokslinės literatūros, straipsnių analizės, teisės aktų palyginimo, apibendrinimo ir įvertinimo bei užsienio šalių socialinės politikos lyginamosios analizės metodai. Siekiant aprašyti kaip nuo 1990 m. buvo plėtojama Lietuvos socialinė politika bei kas būdinga dabartinei Lietuvos socialinei politikai buvo naudojamas vieno atvejo analizės metodas. O siekiant aprašyti Lietuvos liberalaus marginalinio socialinės politikos plėtros galimybes be minėtų metodų taikymo, taip pat buvo atliktas ekspertinis tyrimas, kurio metu buvo apklausiami Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto nariai. Minėtos respondentų grupės pasirinkimą lėmė tai, jog LR Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto nariai yra vieni pagrindinių socialinės politikos formuotojų, priimantys socialinę apsaugą reglamentuojančius teisės aktus, kurių pagrindu yra vykdoma socialinė politika.

Aprašant socialinės politikos modelių bruožus nagrinėjami vieno žymiausių gerovės valstybės teoretikų G. Esping – Anderseno darbai „The three worlds of welfare capitalizm“ (1990), „Welfare states in transition: national adaptations in global economies“ (2001), M. Kleiman „A Europe welfare state?“ (2002), A. Guogio „Socialinės politikos modeliai“ (2000), A. Guogio ir D. Bernoto „Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys“ (2006). Analizuojant Lietuvos socialinės politikos raidą ir jos ypatumus tyrinėjami Lietuvos Respublikos teisės aktai, reguliuojantys socialinės politikos įgyvendinimą. O aprašant Lietuvos šeimos politiką ir demografinius procesus nagrinėjami J. Aidukaitės, R. Jančaitytės, V. Stankūnienės ir kt. moksliniai straipsniai.

Remiantis tyrimo metu gautais rezultatais ir mokslinės literatūros, straipsnių, teisės aktų atlikta analize buvo pasiektas darbo tikslas, t.y. buvo patvirtinta, kad Lietuvos socialinei politikai yra būdinga nemažai liberalaus marginalinio socialinės politikos bruožų ir kad Lietuvos socialinė politika plėtojasi ir artimiausioje ateityje plėtosis liberaliąja marginaline kryptimi.

1. SOCIALINĖS POLITIKOS APIBRĖŽIMAS IR JOS SVARBA

Prieš pradedami analizuoti socialinės politikos svarbą mūsų visuomenėje reikėtų apibūdinti socialinės politikos sąvoką. Socialinės politikos apimtis ir vertinimas per paskutiniuosius dešimtmečius Vakarų šalyse labai keitėsi. Socialinė politika ir socialinė apsauga Vakarų šalyse iki 8 deš. pabaigos buvo suprantama kaip socialinių išmokų ir socialinių pašalpų sistema (Guogis, 2007). Tokia socialinė politika vadinama pasyviąja socialine politika. Tačiau ilgainiui šis požiūris į socialinę politiką kito ir dabar socialinė politika apima žymiai platesnę sritį (įskaitant ir švietimą, sveikatos apsaugą, įvairias užimtumo programas, skatinančias žmones dalyvauti darbo rinkoje ir pan.).

Šiuo metu mokslininkai neturi vieningos nuomonės dėl to, ką apima socialinės politikos ir socialinės apsaugos sąvokos, todėl paprastai šie apibrėžimai laikomi susitarimo dalyku. Yra gana sudėtinga apibrėžti socialinės apsaugos sąvoką, kadangi skirtingose šalyse, skirtingais laikotarpiais socialinė apsauga gali būti apibrėžiama labai įvairiai (Guogis, 2000). Pavyzdžiui, Vakarų Europos valstybėse socialinė apsauga yra suprantama labai plačiai ir apima tokias sritis kaip socialinis draudimas, socialinė parama, sveikatos apsauga, darbo aplinka, švietimas. Tuo tarpu Lietuvoje socialinei apsaugai priklauso tik valstybinis socialinis draudimas, socialinė parama ir specialiosios (papildomos) socialinės išmokos.

1.1. Socialinės politikos ir socialinės apsaugos sąvokos

Bendriausia prasme socialinę politiką galima apibrėžti kaip socialinių, visuomeninių procesų valdymą. O valdymas prasmę turi tik tada, kai yra aiškiai apibrėžtas valdymo tikslas. Kitaip tariant, kuriant socialinę politiką pirmiausia būtina numatyti siektinus tikslus. Socialinės politikos tikslai ir priemonės dažniausiai priklauso nuo valstybės valdžios politinės-ideologinės orientacijos. Taigi ypač svarbus vaidmuo kuriant socialinę politiką ir nustatant jos apimtį bei apibrėžimą tenka valstybės valdžiai, priimančiai įstatymus, kurie reguliuoja ir formuoja socialinę politiką.

Valstybės socialinę politiką galima būtų apibūdinti kaip piniginių išmokų ir paslaugų paskirstymą, atsižvelgiant į gaunamų pajamų dydį ar jų praradimą arba nemokamą socialinių paslaugų teikimą nepakankamai aprūpintiems piliečiams (Guogis, 2000). Tai yra socialinę politiką galima suprasti kaip visumą priemonių bei politinių veiksmų, kuriais siekiama socialinės gerovės. Akivaizdu, kad socialinės politikos sąvoka yra labai plati. Ji apima socialinį draudimą, sveikatos apsaugą, švietimą, socialines paslaugas, būstų statymo ir išlaikymo politiką bei kai kuriais atvejais teisę.

Kai kurie mokslininkai teigia, kad socialinė politika apima socialinės apsaugos sąvoką. Tačiau vėl gi pasaulyje nėra vieningos nuomonės kaip mes galėtume apibrėžti socialinę apsaugą. Kai kuriose šalyse

socialinės apsaugos sąvoka yra pateikiama įstatymuose. „Jei socialinės apsaugos sąvoka nėra apibrėžiama valstybės įstatymuose, tuomet bent nurodoma, kurie susitarimai valstybinės teisės požiūriu priklauso socialinės apsaugos teisės sričiai“ (Pieters, 1998, p. 11). Paprastai taip daroma tose šalyse, kuriose bandoma kodifikuoti socialinės apsaugos teisės aktus. Be to, yra šalių, kuriose apskritai nėra socialinės apsaugos sąvokos. „Šiose šalyse manoma, kad tokios sąvokos kaip „socialinis draudimas“, „socialinė parama“ ir pan. yra nepakankamai susijusios, kad jas būtų galima sujungti į vieną platesnę ir apibendrinančią sąvoką „socialinė apsauga“ (Tartilas, 2005, p. 7).

Romas Lazutka (2007) socialinę apsaugą apibrėžia kaip „politikos priemones, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis esant įvairioms gyvenimo situacijoms ir sąlygoms, kuriose iškyla asmens pragyvenimo pavojus“ (p. 135). Šie pavojai gali būti darbo pajamų praradimas dėl senatvės, negalios, nedarbo, reabilitacijos ir pan. Šiuo atveju kalbant apie socialinę apsaugą itin svarbi socialinės atskirties (marginalizacijos) sąvoka. Socialinės atskirties (marginaline) grupe vadinama tam tikra visuomenės dalis, kurie negali dalyvauti darbo rinkoje. Tai yra seni žmonės, invalidai, ligoniai ir pan. Kad galima būtų užtikrinti šių žmonių normalų pragyvenimo lygį yra kuriama socialinės apsaugos sistema, kurios tikslas – lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančiųjų mažas pajamas.

Taigi socialinė apsauga gali būti suvokiama dvejopai. Viena vertus, socialinė apsauga suvokiama kaip visuma priemonių, kurias pasitelkus sukuriamas žmonių, netekusių darbo pajamų arba turėjusių ypatingų išlaidų, solidarumas (Tartilas, 2005). Tai piniginės pašalpos išmokamos visuotinai pripažintais socialinės rizikos atvejais: dėl senyvo amžiaus, invalidumo arba nedarbo, netekus maitintojo, šeimoms, auginančius vaikus ir patiriančių ypatingų išlaidų, trūkstant lėšų pragyvenimui ir pan. Kita vertus, socialinė apsauga suprantama plačiau. Kai kurie mokslininkai socialinę apsaugą suvokia kaip visapusišką žmogaus apsaugą nuo pavojų. „Tokiu atveju socialinės apsaugos samprata apimtų žmonių saugą darbe ir aplinkoje, užimtumo skatinimo priemones ir darbo biržas, švietimą bei profesinį mokymą, įvairias profilaktines sveikatos apsaugos priemones, visų rūšių kolektyviai organizuojamas paslaugas – pagalbos centrus vaikams, seneliams ir asocialiems žmonėms ir kitas priemones“ (Tartilas, 2005, p. 8).Tai yra pirmuoju atveju socialinė apsauga suvokiama tik kaip pašalpų skyrimas pagrindiniais socialinės rizikos atvejais, o antruoju - žymiai plačiau - kaip platų priemonių spektrą, siekiant visapusiškai apsaugoti žmogų nuo pavojų.

Apibendrinus galima teigti, kad šiuo metu nėra vieningų sąvokų apibrėžiančių socialinę politiką ir socialinę apsaugą, todėl paprastai šios sąvokos laikomos mokslininkų susitarimo dalyku. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad socialinės apsaugos sąvokos turinys yra siauresnis nei socialinės politikos sąvokos.

1.2. Socialinės apsaugos sistemos struktūra

Arvydas Guogis (2000) socialinės apsaugos sistemą apibrėžia kaip „valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių visumą, teikiančią gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų šalies gyventojams, kurie negali dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti“ (p. 6) Šiuolaikiniame pasaulyje išskiriami du pagrindiniai socialinės apsaugos sistemos tipai: socialinis draudimas ir socialinė parama. *Socialinė parama paprastai vaidina mažesnį vaidmenį socialinės apsaugos sistemoje, nors istoriškai ji susiformavo anksčiau nei socialinis draudimas. Socialinė parama ir socialinis draudimas – tai dvi socialinės apsaugos sritys, kurios tarpusavyje gali būti įvairiai derinamos. Socialinė apsauga gali būti paremta socialiniu draudimu, o socialinė parama tik užtikrinti saugumą (Lazutka, Žalimienė, Skučienė, Ivaškaitė – Tamošiūnė, Šumskaitė, 2008, p. 13)*. Tačiau socialinė parama gali būti ir labiau išplėtota.

Norint geriau suprasti socialinės apsaugos struktūrą, reikia išanalizuoti pagrindinius principus, kuriais remiantis organizuojama socialinė apsauga. Socialinė apsauga vykdoma vadovaujantis trimis pagrindiniais principais. Visų pirmą, nuopelnų principas, pagal kurį teisę į socialinę apsaugą ir apsaugos dydį priklauso nuo asmens išankstinio įnašo (įmokos) į socialinės apsaugos sistemą. Ši įmoka priklauso nuo buvusio darbo užmokesčio ir atspindi asmens dalyvavimo darbo rinkoje laipsnį iki susidūrimo su socialine rizika. Antra, kategorinis principas reiškiantis, jog remiami asmenys priskiriami iš anksto numatytai kategorijai (t.y. seni žmonės, vaikus auginančios šeimos ir pan.). Kategorijos nustatomos atsižvelgiant į tai, ar joms gali grėsti pragyvenimo sunkumai ir skurdas. Tačiau atsižvelgiama ir į tai, kad ne kiekvienas į tą kategoriją patekęs asmuo skursta. Ir trečia, stokos principas, pagal kurį remiami tik tie, kurių pragyvenimo šaltiniai yra nepakankami. Prieš nusprendžiant suteikti socialinę paramą paprastai tikrinamos pretendento pajamos.

Socialinis draudimas remiasi nuopelnų principu, kadangi socialinės išmokos socialinės rizikos atveju asmuo gali tikėtis tik tada, kai jis iš anksto dalyvavo socialiniame draudime ir savo arba darbdavio įmokomis prisidėjo prie šios sistemos finansavimo. Socialinio draudimo įmokų ir išmokų dydžiai priklauso nuo asmens darbo užmokesčio, t.y. kuo didesnės socialinio draudimo įmokos, tuo didesnės socialinės išmokos asmuo gali tikėtis socialinės rizikos atveju. Bet kita vertus, įmokų ir išmokų dydžių priklausomybė nėra labai griežta. Priešingai, socialiniame draudime yra galimas perskirstymas iš didesnes pajamas gavusiųjų neturtingesniųjų naudai, ką reiškia vienų asmenų grupių pajamų perdavimas kitoms, siekiant pagerinti pastarųjų padėtį. Kitaip tariant, socialinis draudimas viena iš perskirstymo formų, kai asmens ar už jį draudėjo mokamos socialinio draudimo įmokos bus naudojamos socialinę paskirtį turinčioms išmokoms.

Dar viena socialinio draudimo ypatybė yra ta, kad paprastai dalyvavimas socialinio draudimo sistemoje yra privalomas. „Valstybė verčia asmenis dalyvauti šioje sistemoje, nes visų asmenų *ex arte* gerovė (kai asmuo iš anksto nežino, kada susidurs su tam tikra rizika, pavyzdžiui, liga, nedarbu, ilgaamžiškumu) būtų didesnė negu gerovė, pasiekiama šiems asmenims nedalyvaujant“ (Bernotas, Guogis, 2006, p. 91). Siekiant „apsisaugoti“ nuo socialinės atskirties socialinis draudimas yra būtinas, tačiau mažai tikėtina, kad visi žmonės draustųsi savarankiškai, jeigu tai priklausytų nuo jų pačių valios, pasirinkimo. Tai yra pagrindinė priežastis dėl ko socialinis draudimas turėtų būti privalomas. Daugelyje pasaulio šalių prie tradicinių privalomojo socialinio draudimo rūšių priskiriami: pensijų (senatvės, invalidumo, našlių ir našlaičių), motinystės (tėvystės), ligos, sveikatos, nedarbo draudimai bei draudimas nuo nelaimingų atsitikimų. Tačiau yra ir neprivalomų socialinio draudimo schemų, kurios taip pat yra priskiriamos socialiniam draudimui. Tokios socialinio draudimo schemos pavyzdžiu būtų papildomas socialinis draudimas, suteikiantis teisę gauti didesnes išmokas ligos arba išėjimo į pensiją atvejais.

Pažymėtina, kad būtent nuo socialinio draudimo atsiradimo prasidėjo socialinės apsaugos raida. Pirmiausią socialinio draudimo sistema buvo įvesta Vokietijoje kanclerio Oto fon Bismarko valdymo laikais (1883-1889 m.). Būtent šioje šalyje pirmą kartą buvo įvestas draudimas ligos atveju, vėliau – nelaimingo atsitikimo darbe atveju ir senatvės draudimas. Vokietijos patirtis netrūkus paskatino jos pavyzdžiu pasekti kitas Europos šalis (tokias kaip Belgija, Olandija, Jungtinė Karalystė), Lotynų Ameriką, JAV ir Kanadą, o po Antrojo pasaulinio karo ir Afrikos, Azijos bei Karibų baseino šalis. Tačiau socialinis draudimas plėtėsi ne tik geografiniu požiūriu, bet apėmė vis daugiau socialinių rizikų bei gyventojų sluoksnių. Iš pradžių buvo draudžiami tik darbininkai nelaimingų atsitikimų darbe, ligos ir senatvės atvejais, tik vėliau po tam tikro laiko atsirado tokių socialinio draudimo rūšių kaip motinystės, invalidumo, maitintojo netikimo pašalpos ir pan. Vėliausiai į socialinio draudimo schemą buvo įtrauktos bedarbio pašalpos.

Taigi socialinį draudimą galėtume apibūdinti kaip visumą suderintų valstybinių privalomųjų draudimo sistemų, garantuojančių išmokas ligos, invalidumo, senatvės, mirties, maitintojo netekimo, motinystės ir panašiais atvejais (Guogis, 2000).

Socialinė parama remiasi stokos principu, o tai reiškia, kad asmeniui suteikiama pagalba tik tuomet, jeigu jis neturi lėšų pragyvenimui ir yra nepajėgus pasirūpinti savimi. Kitaip tariant, socialinė parama gali būti apibūdinama kaip pagalba nepinigine forma, kai nepakanka kitų socialinės apsaugos sistemos garantijų (dažniausiai socialinių išmokų iš socialinio draudimo fondo). Viena pagrindinių socialinės paramos ypatybių yra ta, kad socialinė parama teikiama tik po pretendento į paramą pajamų įvertinimo. Pajamų vertinimas taikomas tam, kad parama būtų teikiama tik tiems, kuriems iš tikrųjų jos reikia. Be to, tokia parama yra nustatoma tokio dydžio, kad padidintų asmens pajamas iki tuo metu visuomenės

pripažįstamo minimalaus pragyvenimo lygio, ir priklauso nuo individualaus poreikio. Tačiau tokia išmoka nepriklauso nuo asmens buvusių pajamų ar pragyvenimo lygio, t.y. socialinės paramos srityje nereikalaujama jokių išankstinių finansinių įmokų, kadangi šios priemonės yra finansuojamos iš bendrųjų mokestinių pajamų. „Jos veiksmingumas priklauso nuo valstybės finansinio pajėgumo ir biudžeto dalies, skiriamos socialinėms reikmėms tenkinti“ (Bernotas, Guogis, 2006, p. 92).

Vadinasi, pagrindinis skirtumas tarp socialinio draudimo ir socialinės paramos yra tas, kad socialinio draudimo išmoką gali gauti kiekvienas apsidraudęs žmogus patekęs į bet kokią socialinės rizikos grupę, netikrinant jo pajamų ar pragyvenimo lygio bei nepriklausomai nuo to ar jam socialinė išmoka tikrai reikalinga. Tuo tarpu norint gauti socialinę paramą, tikrinamos pretendento turimos pajamos ir pragyvenimo lygis, siekiant nustatyti ar tokia parama žmogui yra būtina. Dauguma mokslininkų pripažįsta, kad ilgainiui riba tarp socialinio draudimo ir socialinės paramos vis nyks: šiais laikais pripažįstama kiekvieno žmogaus teisė į socialinę paramą, o socialinio draudimo išmokos vis dažniau skiriamos tik įvertinus turimas lėšas (Pieters, 1998). Be to, Europos Sąjungos šalyse beveik visos pagrindinės socialinės rizikos įtrauktos į socialinį draudimą, o socialinė parama veikia kaip apsauginis tinklas, kuris apsaugo suteikus paramą tiems asmenims, kuriems socialinio draudimo reikalavimai neįveikiami arba jo teikiamos išmokos per menkos (Bernotas, Guogis, 2006). Kitaip tariant, socialinio draudimo ir socialinės paramos principai tarpusavyje persipina, todėl tam tikru požiūriu tikslinga abi šias sritis sujungti į vieną socialinės apsaugos sąvoką.

1.2. Socialinės politikos svarba

Nagrinėjant socialinę politiką natūraliai kyla klausimas dėl socialinės politikos svarbos. Kitaip tariant, kur slypi socialinės politikos reikšmė. Gal būt socialinė politika finansiniu požiūriu yra pernelyg didelė našta valstybei!?! Šiame darbe pabandysime pateikti keletas argumentų patvirtinančių socialinės politikos svarbą ir reikalingumą.

Kaip jau buvo minėta ankstesniuose skyriuose socialinė politika iki 8-ojo deš. pabaigos buvo suprantama kaip socialinių išmokų ir pašalpų sistema. Tai vadinamoji pasyvioji socialinė politika. Tuo metu socialinės apsaugos sistemos dalyviai ilgą laiką išlikdavo kaip socialinių išmokų ir pašalpų gavėjai, kurie arba neturėjo galimybės, arba tiesiog nebuvo motyvuoti išeiti iš šios sistemos užburto rato ir grįžti į aktyvų darbinį bei visuomeninį gyvenimą. Be to, daugumą žmonių tokia padėtis tenkino, nes socialinės išmokos buvo gana didelės ir kiekvienais metais, vystantis gerovės valstybei, vis labiau augo. O visuomenės nuomonė tokių žmonių atžvilgiu buvo patenkinama. Būtent tokia pasyvi socialinė politika neatneša daug naudos nei jos gavėjams, nei valstybei. Vykdant tokio pobūdžio socialinę politiką susidaro

galimybės piktnaudžiavimui, kadangi socialinių išmokų gavėjai nėra suinteresuoti grįžti į darbo rinką. Šiuo metu dauguma Europos Sąjungos šalių pripažino, kad būtina vykdyti aktyvią socialinę politiką, t.y. tokia politiką, kurią siekiama reintegruoti žmogų į darbo rinką (pvz.: vykdomos įvairios užimtumo programos, skatinančios grįžti tokį asmenį į darbo rinką). Aktyviosios socialinės politikos atveju didesnis dėmesys skiriamas ne socialinėms išmokoms ir pašalpoms, o socialinei žmogaus reintegracijai, siekiui žmogų grąžinti į darbo rinką ir suteikti jam galimybę pačiam pasirūpinti savo gerove. Taigi vienas iš argumentų kodėl socialinė politika yra svarbi galėtų būti tas, kad bet kuriuo atveju tiek pasyviosios, tiek aktyviosios socialinės politikos, su socialine rizika susidūręs žmogus nėra paliekamas „likimo valiai“, o bandoma jam suteikti bent minimalų pragyvenimo lygį mokant socialines išmokas ir pašalpas ir (arba) siekiant jam padėti grįžti į darbo rinką pasitelkus įvairias užimtumo programas.

Šiuo atveju verta atkreipti dėmesį ir į tai, ar ekonominiai kaštai yra mažesni ar didesnį aktyviosios socialinės politikos atveju. Kai kurios tarptautinės organizacijos tokios kaip Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulinė prekybos organizacija ir daugelis kitų į socialinę apsaugą žiūri kaip į tam tikrą kliūtį, trukdančia šalims ekonomiškai vystytis ir siekti pelno. *Akivaizdu, kad šis požiūris yra iš esmės nesuderinamas nei su humanistiniu požiūriu į visuomenę, nei su tuo požiūriu, kad marginalios grupės yra ne kliūtis ar našta, o potencialus rezervas ir didesnės ekonominio vystymosi galimybės vertinant grynai ekonominiu, darbo rinkos išplėtimo ir gamybos bei paslaugų suteikimo požiūriu. Savaime aišku, kaštai aktyviosios socialinės politikos atveju yra didesni negu pasyviosios, nes galutinei socialinei reintegracijai pasiekti reikia sutelkti daugiau lėšų ir parodyti daugiau pastangų (Bernotas, Guogis, 2006)*. Pasyvioji socialinė politika galėtų būti tik kaip atspirties taškas norint pasiekti galutinę socialinę reintegraciją. Tai reiškia, kad nepaisant to, kad aktyviosios socialinės politikos priemonės reikalauja didesnių kaštų negu pasyvioji socialinė politika, negalima paneigti jos žymiai didesnio efektyvumo ir veiksmingumo. Taip pat galime teigti, kad socialinę politiką galima traktuoti kaip ekonomikos augimo sąlygą, kadangi gerai organizuotos aktyviosios politikos pagrindu marginalinės grupės gali būti suvokiamos kaip potencialus rezervas, kuris gali būti sėkmingai įtraukiamas į darbo rinką.

Dar vienas argumentas išryškinantis socialinės politikos svarbą yra tas, kad socialinės apsaugos (kuri yra socialinės politikos sudedamoji dalis) sistema yra vienas iš lėšų perskirstymo instrumentų. Socialinės apsaugos sistemoje lėšos yra perskirstomos tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančiųjų mažas pajamas, t.y. socialinėje atskirtyje atsidūrusiųjų. Tai vadinamasis solidarumo principas. Tokiu būdu užtikrinamas bent minimalus pragyvenimo lygis nedirbantiems ir mažas pajamas turintiems asmenims.

Apie socialinę atskirtį daugelyje Vakarų Europos šalių, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje ir Japonijoje pradėta kalbėti tik paskutinįjį dešimtmetį. „Anksčiau toks reiškinys šiose pasaulio vietose nebuvo labai dažnas, jis buvo labiau paplitęs tik Amerikoje, Afrikoje ir daugelyje Azijos valstybių“

(Bernotas, Guogis, 2006, p. 23). Tačiau šiuo metu formuojasi daugybė naujų nepageidautinų reiškinių nebūdingų praeitam dešimtmečiui. Pavyzdžiui, vis daugiau dirbančių žmonių išsivysčiusiose šalyse patiria skurdą. Būtent dėl šių neigiamų reiškinių pasireiškia socialinės politikos svarba, kurios priemonėmis siekiama padėti asmenims atsidūrusiems socialinėje atskirtyje.

Vadinasi, aukščiau minėtą argumentą (socialinė politika kaip perskirstymo instrumentas) galima susieti su skurdo bei žmogaus socialinės raidos rodikliais. Skurdo rodiklių skirtumams išsivysčiusiose šalyse turi įtakos socialinės politikos modelio pasirinkimas. Pavyzdžiui, Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV) pasižymi aukščiausiais skurdo rodikliais tarp išsivysčiusių šalių (net 19 % šios šalies gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos). Dauguma mokslininkų tokius rodiklius sieja su liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio pasirinkimu, kur valstybė garantuoja tik minimalią paramą savo piliečiams ir stengiasi, kad individas pats, pasikliaudamas rinka, užsitikrintų sau gerovę. Tuo tarpu kitose šalyse, kuriose buvo pasirinktas nuosaikesnis socialinės politikos modelis, kur valstybę prisiima didesnę atsakomybės dalį rūpinantis savo piliečių gerove, skurdo rodikliai yra žymiai mažesni. Pavyzdžiui, Skandinavijos šalyse skurdo lygis svyruoja nuo 5 % iki 8%. Vadinasi, socialinės politikos vaidmuo skurdo mažinimo srityje yra nepaneigiamas, ypač jei pasirenkamas modelis, kur valstybė prisiima didesnę atsakomybę užtikrinant individo gerovę. Socialinės politikos priemonės užtikrina lėšų perskirstymą tarp „turtingųjų“ ir mažas pajamas gaunančiųjų bei socialinėje atskirtyje atsidūrusiųjų asmenų. Būtent socialinės politikos priemonės padeda socialinėje atskirtyje atsidūrusiam žmogui pasiekti minimalų pragyvenimo lygį. Tačiau skurdo rodikliai priklauso nuo to, koks socialinės politikos modelis yra pasirenkamas (apie socialinės politikos modelius bus kalbama tolimesniuose šio darbo skyriuose).

Nuo vykdomos socialinės politikos iš dalies priklauso ir žmogaus socialinės raidos indeksas. Nustatant žmogaus socialinės raidos indeksą įvairiose šalyse vertinama sveikatos apsaugos sistema, socialinės garantijos, gyvenimo trukmė, BVP dalis vienam gyventojui, mokslo ir kultūros lygis, nusikalstamumas, ekologinė situacija ir kt. rodikliai. Kitaip tariant, nustatant ši rodiklį vertinama socialinė politika plačiąja prasme. Vienas iš svarbiausių rodiklių vertinant žmogaus socialinės raidos indeksą taip pat yra BVP dalis vienam gyventojui. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad BVP augimas pats savaime neišsprendžia socialinių problemų, t.y. pats savaime negarantuoja skurdo, nelygybės ir socialinės atskirties mažėjimo. Todėl siekiant pažangos svarbu vystyti ir kitus žmogaus socialinės raidos komponentus bei tinkamai organizuoti socialinę politiką.

Socialinės politikos reikšmė ir nauda šiuolaikinėje visuomenėje yra akivaizdi. Nuo vykdomos socialinės politikos organizavimo ir jos priemonių priklauso įvairūs visuomenės pažangos ir vystymosi rodikliai. Socialinė politika šiuo atveju gali būti suvokiama kaip priemonė, siekiant užtikrinti didesnę žmonių socialinę ir materialinę gerovę.

2. GEROVĖS VALSTYBIŲ MODELIAI IR JŲ ESMINIAI BRUOŽAI

„XIX amž. pabaigoje – XX amž. pradžioje užgimusios modernios valstybės rūpesčio silpnaisiais visuomenės nariais idėjos palaipsniui virto gerovės valstybės politika“ (Vaidelytė, 2007, p. 97). Visuotinės gerovės valstybėse svarbų vaidmenį vaidina socialinė apsauga. Būtent gerovės valstybėse patenkinama dauguma žmonių poreikių. Tipiškiausių gerovės valstybių pavyzdžių galime rasti Vakarų Europoje.

Prieš pradedami analizuoti gerovės valstybių modelius reikėtų apibrėžti gerovės valstybės sąvoką. Gerovės valstybės koncepcija yra sunkiai apibrėžiama. Kas yra gerovės valstybė kiekvienas supranta skirtingai. Todėl, nors Vakarų šalių gyventojai vieningai pripažįsta, kad „gerovės valstybė yra gerai“ ir ji turi būti palaikoma visomis išgalėmis, jie negali taip paprastai susitarti dėl gerovės valstybės ir gerovės politikos apibrėžimų. „Nepaisant gerovės valstybės koncepcijos įvairialypiškumo, visi žmonės iš principo pritaria tam, kad gerovė visuomenei reikalinga“ (Guogis, 2000, p. 14).

A. Guogis (2000) gerovės valstybę apibrėžia kaip „valstybę, kurioje rūpinamasi visapusiška gyventojų apsauga, įskaitant valstybės išmokas bei paslaugas, ir laiduojama žmonių gerovė“ (p. 69).

2.1. Gerovės valstybių tipologija pagal G. Esping – Andersen

Vienas žymiausių Gerovės valstybės teoretikų yra Gosta Esping – Andersen. G. Esping – Andersen išskyrė tris pagrindinius gerovės valstybės modelius, kurie yra vieni iš plačiausiai paplitusių mokslinėje literatūroje: liberalusis, konservatyvusis ir socialdemokratinis.

Liberaliajame gerovės valstybės modelyje pirmenybė teikiama rinkai. Tai yra kaip ir liberalizmo teorijoje pirmenybė teikiama laisvajai rinkai, kur valstybė visiškai arba beveik nesikiša ir netrukdo laisvosios rinkos veikimui. „Valstybė garantuoja tik minimalią paramą savo piliečiams ir stengiasi, kad pats individas, pasikliaudamas rinka, užsitikrintų savo gerovę“ (Guogis, 2000, p. 15). Kitaip tariant, liberaliojo modelio šalyse valstybės institucijos minimaliai kišasi į socialinę sferą ir globoja tik tuos socialinius gyventojų sluoksnius, kurie patys savimi pasirūpinti negali. „Tokia socialinė pagalba yra minimali, skirstoma konkretiems adresatams ir griežtai kontroliuojama“ (Smalskys, 2005, p. 87). Socialinė parama šio tipo gerovės valstybėje individui teikiama tik patikrinus jo pajamas ir turtą, kas silpnina paskatas dirbti. O tam tikrais atvejais mainais už paramą žmogus privalo dirbti arba aktyviai ieškoti darbo. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje dauguma bedarbių turi teisę į bedarbio pašalpą, tačiau ji teikiama tik patikrinus asmens pajamas ir reikalaujama aktyvios darbo paieškos bei bendradarbiavimo su įdarbinimo agentūra. Taigi liberalioje socialinėje politikoje rinka, bet ne valstybė, garantuoja didžiausią dalį gerovės, o valstybė stengiasi tik sušvelninti skurdo, nelygybės, nedarbo problemas nedidelėmis

išmokomis (Guogis, 2000). Šiuo atveju, savo gerove žmogus turi rūpintis pats dalyvaudamas darbo rinkoje, o valstybė jam padeda tik išskirtiniais atvejais. Tai yra liberalus gerovės valstybės modelis išreiškia siaurą požiūrį į socialinę atskirtį ir akcentuoja rinkos vaidmenį. Toks socialinės politikos modelis būdingas anglosaksų valstybėms (Airija, Jungtinė Karalystė, JAV, Kanada ir kt.), taip pat Šveicarijai, Japonijai.

Socialiniame – demokratiniame (toliau – socialdemokratiniame) gerovės valstybės modelyje pirmenybė teikiama valstybei. „Valstybė prisiima didžiausią atsakomybę užtikrinant kiekvienam valstybės piliečiui materialinę gerovę, palaiko visiško užimtumo politiką, suteikia kiekvienam piliečiui darbo vietą ir užmokestį, tenkinantį individo poreikius“ (Guogis, 2000, p. 15). Šis socialinės politikos modelis garantuoja teisę į socialinį aprūpinimą, kaip universalią piliečio teisę, neatsižvelgiant į atliekamą darbą (Vaidelytė, 2007). Lyginant su liberaliuoju socialinės politikos modeliu, čia nebūtina būti neįgaliuoju, senyvo amžiaus žmogumi ir pan., kad gautum socialinę išmoką, užtenka būti piliečiu. Pavyzdžiui, Skandinavijos valstybėse nėra piliečių kurie vienaip ar kitaip nebūtų įtraukti į įvairias socialines programas. Socialdemokratinio modelio gerovės valstybėje kiekvienas pilietis turi teisę gauti gerovės valstybės teikiamas paslaugas, todėl šis socialinės politikos modelis vadinamas universaliu. Dar vienas esminis socialdemokratinio gerovės valstybės modelio bruožas yra lygybės skatinimas. Siekiant išlyginti gyventojų galimybes gerovei pasiekti taikomas platus pajamų perskirstymas. Tokia gerovės valstybė stengiasi pašalinti skurdo, nedarbo, nelygybės problemas, neleisdama joms atsirasti. „Tai ji pasiekia efektyvia mokesčių politika, didelėmis išmokomis nedarbo, motinystės ir pan. atvejais, integruodama visas šalies politines ir visuomenines jėgas“ (Guogis, 2000, p. 16). Toks socialinės politikos modelis būdingas Skandinavijos valstybėms (Švedija, Norvegija, Islandija, Danija) ir kt.

Konservatyviajame – korporatyviniame gerovės valstybės modelyje akcentuojamas įsipareigojimas išsaugoti tradicinę šeimą. Šeima konservatyviajame modelyje yra svarbiausias gerovės suteikimo elementas. Socialinė parama teikiama tuomet, kai šeima jau nepajėgia susitvarkyti su iškilusiomis gerovės problemomis. Šiam modeliui būdingas didelis dėmesys socialinėms klasėms ir socialiniam draudimui. „Gerovės valstybė stengiasi išlaikyti klasinę priklausomybę ir statusą per socialinio draudimo schemų įvairovę – skirtingų klasių ir nevienodą statusą turinčios šeimos turi teisę į skirtingas socialines išmokas ir paslaugas“ (Guogis, 2000, p. 16). Tai yra pirmenybė šio tipo gerovės valstybėje yra teikiama socialiniam draudimui, kuris nereikalauja didelio pajamų perskirstymo. Šiuo atveju valstybės vaidmuo socialinėje politikoje yra svarbesnis negu rinkos. Konservatyvusis tipas – tai vidurkis tarp dviejų kraštutinių – liberaliojo ir socialdemokratinio – tipų. „Čia socialinės išmokos didesnės, negu liberalioje gerovės valstybėje, bet mažesnės negu socialdemokratinėje“ (Guogis, 2000, p. 16). Šis socialinės politikos modelis būdingas kontinentinės Europos valstybėms (Vokietija, Prancūzija, Austrija, Olandija ir kt.).

Taigi esminiai G. Esping – Anderseno tipologijos kriterijai yra ryšiai tarp valstybės, rinkos ir šeimos. Vienas pagrindinių kriterijų, kuris skiria visus tris aukščiau išvardintus modelius yra valstybės vaidmuo užtikrinant piliečių gerovę. Didžiausią atsakomybę užtikrinant piliečių gerovę prisiima socialdemokratinio modelio gerovės valstybės, o mažiausią – liberaliojo modelio gerovės valstybės, kur savo gerovę turi rūpintis pats individas pasikliaudamas rinka, o valstybė padeda tik išskirtiniais atvejais. Socialdemokratinis modelis iš visų išsiskiria savo universalumu ir lygybės siekimu, čia yra didžiausios socialinės išmokos. Liberalus modelis pasižymi marginalijos apimtimi ir mažiausiomis socialinėmis išmokomis. Tuo tarpu konservatyvųjį – korporatyvinį gerovės valstybės modelį, galėtume apibūdinti kaip tarpinį modelį tiek socialiniu išmokų, tiek jų gavėjų apimties požiūriu.

Skiriasi ir šių modelių dekomodifikacijos laipsniai. Dekomodifikacijos laipsnis socialinėje apsaugoje apibrėžia asmens galimybę gyventi nepriklausomai nuo rinkos, t.y. individo ar šeimos galimybė turėti priimtiną gyvenimo standartą nepriklausomai nuo dalyvavimo darbo rinkoje. Liberaliajame modelyje, kur pirmenybė teikiama rinkai, dekomodifikacijos laipsnis, savaime aišku, yra žemas. Aukščiausias dekomodifikacijos laipsnis yra socialdemokratinio modelio gerovės valstybėse, kadangi didžiausia atsakomybė rūpinantis kiekvieno piliečio socialine gerove „gula ant valstybės pečių“. Tuo tarpu konservatyviojo – korporatyvinio modelio gerovės valstybių dekomodifikacijos laipsnis yra vidutinis. Taigi Skandinavijos šalys pasižymi aukščiausiais dekomodifikacijos rodikliais, anglosaksų – žemiausiais, o kontinentinės Europos šalys patenka į tarpinę padėtį tarp šių dviejų grupių (Bernotas, Guogis, 2006).

Jei lygintume gerovės valstybių nacionalinių pajamų dalį, skiriamą socialiniams tikslams, pamatytume, kad liberaliajame modelyje nacionalinių pajamų socialinėms reikmėms skiriama mažiausiai. Daugiausia socialinėms reikmėms yra „išlaidaujama“ socialdemokratinio modelio valstybėse, o konservatyviojo tipo gerovės valstybės pagal šį kriterijų užima vėl gi tarpinę poziciją. Kai kurie mokslininkai daro prielaidą, kad būtent nuo pajamų dalies, skiriamos socialinėms reikmėms, priklauso šalies skurdo rodikliai. Paprastai didžiausiais skurdo rodikliais tarp išsivysčiusių šalių pasižymi liberalaus marginalinio modelio gerovės valstybės. Nors įdomu yra tai, kad šio modelio šalims atstovauja ir pačios turtingiausios pasaulio valstybės. Tai JAV, Japonija, Australija, Kanada, Jungtinė Karalystė. Tuo tarpu socialdemokratinio ir konservatyvaus modelio gerovės valstybės pasižymi nuosaikiais arba vidutiniais skurdo rodikliais.

Svarbus kriterijus lyginant gerovės valstybių modelius taip pat yra socialinių paslaugų plėtra. Socialinių paslaugų lygis liberaliajame modelyje yra menkas ir ribotas, gyventojų dalis, kuri naudojasi socialinėmis paslaugomis apima mažumą, kadangi vyrauja programų selektyvumas (t.y. pagalbos gali susilaukti tik „užsitarnavę vargšai“, patikrinus jų pajamas). Tuo tarpu socialdemokratiniame modelyje socialinių paslaugų lygis yra adekvatus ir apima daugelį gyventojų, o socialinės paslaugos yra gerai

išplėtotos. Teikiant socialines paslaugas liberaliajame modelyje ypač didelis vaidmuo tenka privačioms organizacijoms, kas socialdemokratiniam modeliui yra būdinga mažiau, nes čia didesnį įsipareigojimą prisiima valstybė.

Iš esmės liberalųjį ir socialdemokratinį modelį galėtume apibūdinti kaip kraštutinius gerovės valstybių modelius, o konservatyvusis modelis yra priskirtinas tarpiniam gerovės valstybių tipui.

Atkreiptinas dėmesys, kad aptarti gerovės valstybių modeliai idealiu pavidalu gyvenime neegzistuoja, tačiau pagal išvardintas savybes šalys yra grupuojamos į skirtingus gerovės valstybės tipus. Taip pat pabrėžtina, kad G. Esping – Anderseno tipologija remiasi pasyviosios socialinės politikos prielaidomis, o šiuolaikiniame pasaulyje toks požiūris gali būti vertinamas kaip „atgyvena“.

Apibendrindami galime daryti išvadą, kad liberaliajame gerovės valstybės modelyje vyrauja principas teikti paramą tik tiems, kurių pajamos yra mažesnės nustatyto pragyvenimo lygio, socialdemokratiniame gerovės valstybės modelyje dominuoja universalumo principas, t.y. teikti paramą visiems, neatsižvelgiant į jų pajamas, o konservatyviajame – korporatyviniame gerovės valstybės modelyje vyrauja principas teikti paramą tik tiems, kurie dalyvauja socialinio draudimo sistemoje.

2.2. Gerovės valstybių tipologija pagal P. Abrahamson ir S. Leibfried

P. Abrahamson ir S. Leibfried naudoja panašią tipologiją kaip ir G. Esping-Andersen, bet jie išskiria keturias gerovės valstybių kategorijas arba keturis socialinės politikos režimus Europos Sąjungoje. Be minėtų G. Esping-Anderseno modelių, P. Abrahamson ir S. Leibfried dar išskiria Lotynų arba Vidužemio modelį, būdingą Pietų Europai.

G. Esping-Andersen pirminėje tipologizacijoje Pietų Europos socialinę politiką buvo linkęs priskirti konservatyviajam-korporatyviniam gerovės valstybių modeliui, tačiau dauguma mokslininkų (pvz.: Abrahamson, Kostrougalos) pažymi, kad Pietų Europos gerovės valstybės yra neišbaigtos arba nepakankamai išvystytos konservatyviojo-korporatyvinio modelio atmainos. Kiti mokslininkai (Ameda ir Sarasa, Ferrera, Guillen ir Matsaganis) pabrėžia specifinius Pietų Europos socialinės ir politinės sistemų bruožus (Kleinman, 2002). Būtent dėl šių priežasčių būtų tikslinga išskirti ketvirtą gerovės valstybių tipologijos modelį būdingą Pietų Europos šalims – Vidužemio modelį, kadangi šių valstybių negalėtume priskirti ne vienam iš pirminių G. Esping-Anderseno tipologijos modelių. G. Esping-Andersenas sulaukęs kritikos dėl minėto savo gerovės valstybių skirstymo vėliau pripažino, kad Pietų Europos šalys dėl savo aukšto familializmo laipsnio gali būti priskirtos ketvirtajam gerovės valstybių modeliui – Vidužemio modeliui.

Iki pat XX amž. 10 deš. pabaigos Pietų Europa buvo įsivaizduojama kaip labiausiai socialine prasme atsiliekantis Europos regionas. Nepaisant to, dauguma mokslininkų viliasi, kad po tam tikro laiko ir ekonominio augimo, šios gerovės valstybės taps pilnateisėmis konservatyvaus-korporatyvinio socialinės politikos modelio valstybių „šeimos“ narėmis (Kleinman, 2002). „S. Leifried kelia hipotezę, kad Pietų Europos primityvios gerovės valstybės po tam tikro laiko išsivystys į kitokio tipo gerovės valstybes“ (Kleinman, 2002, p. 49).

Skiriamasis Vidužemio gerovės valstybės modelio bruožas yra klientelizmas (lobistiniai, pažinčių ir giminystės ryšiai). Klientelistiniai ryšiai šiose Pietų Europos valstybėse pasireiškia labiausiai pasaulyje. „Taip yra siekiama pritaikyti įstatymų leidybą savo siauriems egoistiniams klaniniams poreikiams arba stengiamasi apeiti įstatymus bei dažnai juos keisti“ (Guogis, 2000, p. 28). Šiose šalyse yra klasė ypatingai apsaugotų darbuotojų, tai yra valstybės tarnautojai, „baltųjų apykaklių“ darbuotojai ir pan. Svarbiausias institutas šio modelio gerovės valstybėse yra šeima. Tradicinėje Pietų Europos šeimoje bent vienas iš šeimos narių yra įsidarbinęs „guarantismo“ (apsaugotųjų) sektoriuje. Tokiu būdu yra užtikrinama visos šeimos gerovė. Taip pat gausios šeimos užtikrina vaiko priežiūros bei paramos pagyvenusiems asmenims teikimą. Taigi šis modelis pasižymi aukštu familializmo laipsniu, kur šeima yra pagrindinė gerovės kūrėja.

Kitas esminis Vidužemio modelio valstybių bruožas yra santykinai mažas valstybės kišimasis į darbo rinkos reguliavimą arba pajamų paskirstymą. Be to, valstybėse, kuriose katalikų bažnyčia turi stiprias pozicijas, valstybės vaidmuo yra labiau apribotas. Religinis ir bendruomeninis lojalumas padeda išsaugoti socialines ir politines tradicijas, riboja rinkos jėgų veikimą.

Taip pat vienas iš šio modelio valstybių išskirtinių bruožų, dėl ko jos grupuojamos į atskirą modelį, yra didžiausias korupcijos lygis visoje Europoje ir išskirtinis sociopolitinis etiketas, kas sudaro sąlygas klestėti klientelistiniams santykiams. Šis socialinės politikos modelis yra būdingas Graikijai (tipiškiausia modelio atstovė), Ispanijai, Portugalijai, Italijai. Tačiau kai kurie mokslininkai teigia, kad paskutiniuoju metu Italija padarė esminę pažangą plėtojant savo socialinę politiką (orientuodamasi į Skandinavijos valstybių patirtį) ir dabar jai labiau būdingi socialdemokratinio gerovės valstybės modelio bruožai.

Taigi Vidužemio modelio valstybėse svarbiausi institutai yra šeima ir bažnyčia, kurie riboja valstybės vaidmenį ir galias, bei vyrauja destruktyvūs klientelistiniai santykiai.

2.3. Gerovės valstybės kritika

Nepaisant to, kad didžioji dalis visuomenės suvokia gerovės valstybės reikalingumą ir naudą, iš kai kurių mokslininkų gerovės valstybė sulaukia nemažai kritikos.

Vienas pagrindinių „kaltinimų“ gerovės valstybei yra tai, kad žmonės tampa priklausomi nuo gerovės valstybės ir dėl to mažėja jų suinteresuotumas grįžti/įsitraukti į darbo rinką. Kai kurie kritikai

teigia, kad gerovės valstybė „gamina“ išlaikytinių kartas. Tas iš dalies būdinga socialdemokratiniam gerovės valstybės modeliui, kur teikiama universali parama piliečiams nepriklausomai nuo jų pajamų. Bet ypatingai šis reiškinys pastebimas liberaliajame gerovės valstybės modelyje, nes kai individas ar šeima pasiekia šiek tiek aukštesnį negu minimalų pragyvenimo lygį, jie iš karto netenka valstybės paramos. Tokiais atvejais paramos gavėjai paprastai nėra suinteresuoti grįžti į darbo rinką ir pasirūpinti savo gerovę, nes valstybė garantuoja jiems vidutinį (socialdemokratinio modelio šalyse) arba minimalų (liberalaus marginalinio modelio šalyse) pragyvenimo lygį. Tačiau šiuo metu vienareikšmiškai teigti, kad esant stipriai gerovės valstybei žmonės yra nesuinteresuoti įsilieti į darbo rinką negalima, kadangi dauguma valstybių į socialinę politiką įtraukia ir užimtumo politiką, siekiant skatinti žmonės būti ne tik pasyviais paramos gavėjais, bet grįžti į darbo rinką ir taip pasirūpinti patiems savo gerove. Būtent šiuo tikslu yra plačiai vykdomos įvairios užimtumo, perkvalifikavimo, kvalifikacijos kėlimo ir tobulinimo programos. Pavyzdžiui, švedai pripažino, kad tokia problema iš tikrųjų egzistuoja ir kad dalis piliečių paprasčiausiai piktnaudžiauja gerovės valstybe būdami paramos gavėjais ir neturėdami jokio suinteresuotumo pasirūpinti savo gerove patiems. Dėl to 1994 m. Švedijoje vykdomų socialinių reformų tikslas buvo stiprinti asmeninę atsakomybę. Šios reformos sumažino Švedijos gerovės valstybės universalumą. Daugiausia buvo mažinamos įvairios piniginės išmokos siekiant padidinti dirbančiųjų asmenų atsakomybę. Vadovaujantis reformų tikslais ir reformų kryptimi galima pastebėti, kad švedai mažindami gerovės valstybės universalumą pasuko liberaliąją kryptimi.

Dar viena priežastis dėl ko kai kurie mokslininkai kritikuoja gerovės valstybę yra ta, kad socialinė politika (remiantis kai kurių tyrimų duomenimis) neturi įtakos nei valstybės ekonominiam augimui, nei socialinei pažangai. Tai yra keliamas klausimas ar socialinė politika apskritai yra reikalinga.

A. B. Atkinsono (1995) atliktas tyrimas parodė, jog nėra jokios priklausomybės tarp ekonominio augimo ir išlaidų gerovei (socialinei apsaugai) išsivysčiusiose šalyse, kaip ir nėra jokių įrodymų taip dažnai kritikuojamam teiginiui, kad gerovės valstybė stabdo socialinę pažangą. R.E. Goodin (1999) atliko tyrimą, kurio metu lygino JAV, kuri socialinei apsaugai išleidžia palyginus mažai, su šalimis išleidžiančiomis socialinei apsaugai žymiai daugiau. Tyrimas patvirtino, kad pagal tam tikrus socialinius rodiklius JAV parodė prastesnius rezultatus nei, pavyzdžiui, Olandija, kuri išreiškia didesnį susirūpinimą piliečių gerove ir socialine apsauga. Taip pat JAV pasižymi didesniu nedarbo lygiu palyginus su Danija ir Norvegija, kurios socialine politiką stengiasi derinti su užimtumo politika. Tačiau pastebėta, kad JAV pirmauja pagal daugelį ekonominių rodiklių, tokių kaip, pavyzdžiui, BVP vienam gyventojui, nors kita vertus BVP augimas JAV yra mažesnis nei Švedijoje arba Suomijoje. Taigi JAV pasižymi ganėtinai aukštais ekonominiais rodikliais ir žemesniais socialiniais rodikliais. Vadinasi, galima pastebėti, kad

socialdemokratinio ir konservatyviojo modelio gerovės valstybės labiau pasižymi socialiniu teisingumu (ypač socialdemokratinio modelio), o liberaliojo – ekonominiu teisingumu.

Kita kritikos priežastis yra ta, kad gerovės valstybė pasižymi didele mokestine našta. Pavyzdžiui, Švedijoje gyventojų pajamų mokesčio tarifas svyruoja nuo 0 iki 56 proc., Vokietijoje – nuo 15 iki 42 proc., Jungtinėje Karalystėje – nuo 10 iki 40 proc. Daugelyje Skandinavijos ir Vakarų šalyse yra taikomi progresyviniai mokesčiai. Šiose šalyse per biudžetą vyksta didelis perskirstymas (ypač Švedijoje). Mokesčiai yra perskirstomi tarp darbingų ir nedarbingų bei mažas pajamas gaunančiųjų asmenų, taip užtikrinant lygybę. Tačiau yra manančiųjų, kad toks perskirstymo mechanizmas yra neteisingas, nes iš surenkamų mokesčių finansuojamos ne tik įvairios socialinės išmokos, bet ir kitos viešosios gėrybės, kuriomis naudojasi visa visuomenė (t.y. švietimas, sveikatos apsauga). Be to, viešosios gerybės, kurias teikia valstybė yra žymiai brangesnės ir mažiau veiksmingos negu tos pačios viešosios gerybės teikiamos privataus verslo.

Ypatingos kritikos gerovės valstybė sulaukia iš libertarų (libertarizmas - tai politinė filosofija, teigianti, jog individas turi teisę daryti ką nori su savo asmenybe ir nuosavybe, kol nevaržo tokios kitų individų teisės). Jie teigia, kad gerovės valstybė kėsinasi į individualią laisvę, versdama žmones subsidijuoti kitų žmonių poreikius. Toks pinigų išleidimas sumažina individų galimybę pervesti dalį savo turto kitiems žmonėms, o tai tolygu individo turto užgrobimui. Libertarai teigia, jog nėra galimybes remti tuos, kuriuos nori, o visą paskirstymą savavališkai atlieka gerovės valstybė.

Nepaisant to, kad gerovės valstybė turi savų trūkumų (ne visada vykdoma socialinė politika skatina žmonės grįžti į darbo rinką, ne visada socialinė politika lemia aukštus socialinius ir ekonominius rodiklius, gerovės valstybė nėra įmanoma nesant didelių mokesčių ir pan.), tačiau negalime paneigti jos naudos ir reikalingumo visuomenei. Gerovės valstybė yra pajamų perskirstymo mechanizmas garantuojantis žmonėms bent minimalų pragyvenimo lygį, tai tarsi atsakas į pagalbos šauksmą asmenų nebepajėgiančių patiems pasirūpinti savo gerove.

3. LIBERALAUS MARGINALINIO SOCIALINĖS POLITIKOS MODELIO PLĖTRA IR PRAKTINIAI TAIKYMO ASPEKTAI

Šiame skyriuje bus apžvelgta kaip plėtojosi liberalus marginalinis socialinės politikos modelis, kas lėmė šio modelio bruožų sustiprėjimą bei nagrinėjama jo praktinė taikymo patirtis kai kuriose pasaulio šalyse. Kaip jau buvo minėta ankstesniuose skyriuose liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio valstybėms būdingas individualizmas, orientacija į rinką, valstybei prisiimant mažesnę atsakomybę dėl piliečių gerovės, privačių ir nevyriausybinių organizacijų įtraukimas organizuojant ir teikiant socialinę paramą ir palyginti mažos išlaidos socialinėms reikmėms. Nagrinėjant liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio valstybes pabrėžtina, kad šiam modeliui atstovauja tiek vienos iš turtingiausių ir išsivysčiusių pasaulio valstybių tokios kaip JAV, Japonija, Australija, tiek vidutinio išsivystymo, pvz.: Portugalija, Čilė, tiek skurdžios valstybės (daugelis Lotynų Amerikos, Afrikos ir Azijos šalių). Nepaisant to, kad šiam modeliui priklauso JAV ir Japonija, dažniausiai šio modelio šalys yra neturtingos valstybės.

3.1. Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio raida

XX amž. paskutiniajame deš. pasaulyje labai išplito individualizmas ir sumažėjo socialinio altruizmo reikšmė. Tą lėmė globalizacija ir ekonominiai didesnio pelno augimo siekiai. Tokių sąlygų atsiradimas negalėjo turėti teigiamos įtakos socialinės apsaugos plėtrai, o netgi stabdė ją.

XX amž. antrojoje pusėje Vakarų Europoje susiformavo visuotinės gerovės valstybės, kurios savo raidos klausimus sprendė remdamosi solidarumo ir socialinio konsensuso vertybių principais. Tai buvo gerovės valstybių „aukso amžius“. Tuo metu buvo pabrėžiamas socialinių problemų išsprendimo būtinumas, kovojama su socialine nelygybe ir skurdu. Visoms gerovės valstybėms tuo metu buvo būdinga pasyvioji socialinė politika, kurios esmė yra didelės socialinės išmokos. Didelę įtaką tokio požiūrio susiformavimui turėjo sovietinio lagerio valstybių patirtis socialinės apsaugos srityje. Šiose šalyje buvo iškelti aiškūs socialiniai tikslai: neturėti bedarbių, iki minimumo sumažinti socialinę nelygybę ir pašalinti skurdą. Nors daugelį sovietinės politikos krypčių galima laikyti nedemokratinėmis, represyviomis ir antihumaniškomis, tačiau socialistinių šalių laimėjimai socialinėje srityje pripažįstami netgi labai aršių socialistinės sistemos kritikų Vakaruose (Bernotas, Guogis, 2006).

Kai kuriose šalyse buvo laikoma, kad solidarumas, teisingumas ir socialinis altruizmas ir toliau prisidės prie civilizacijos stiprėjimo pasaulyje, tačiau JAV ir kai kuriose kitose Vakarų Europos šalyse buvo manoma, kad pasaulio raida yra siejama su sustiprintos laisvosios rinkos ideologija ir praktika. Ypač šis požiūris sustiprėjo 9-ajame deš. žlugus Sovietų Sąjungai. „Perskirstomasis socialinis teisingumas buvo

paskelbtas kaip blogybe ir trukdančiu ekonominiam vystymuisi“ (Bernotas, Guogis, 2006, p. 57). Socialinė apsauga buvo paskelbta kaip našta, kuri atima išteklius iš visuomenės. Taigi jei iki XX amž. 8-ojo deš. pabaigos marginaliniai liberalūs socialinės politikos modeliai traukėsi iš įvairių Europos šalių užleisdami vietą instituciniams socialdemokratiniams ir korporatyviniams – konservatyviesiems elementams, tai 9-ojo deš. pradžioje pasaulinėje ir Europos socialinėje politikoje prasidėjo atvirkštiniai procesai. Įvyko paradigminis lūžis, kuris nulėmė vis greitesnį liberalių marginalinių modelių plitimą. Tačiau negalima vienareikšmiškai teigti, kad šie procesai paveikė visas valstybes. Pavyzdžiui, Šiaurės Europa vis dar išlaiko savo senąją socialinės apsaugos sistemą, tačiau ji sunkiai atlaiko globalizacijos, liberalizacijos ir privatizacijos įtaką. Vakarų socialdemokratija netgi pasiūlė „Trečiojo kelio“ paradigmą, kuri kreipė socialdemokratus dešinės link, t.y. liberalizmo ir laisvosios rinkos kryptimi. Tuo tarpu Pietų Europos šalys (ypatingai Italija) netgi sugebėjo rasti savyje jėgų pradėti kopijuoti ir diegti įvairius Šiaurės Europos institucinio socialdemokratinio modelio elementus (Bernotas, Guogis, 2006).

Paradigminį lūžį atspindi globalizacijos procesai, įvairūs politiniai procesai mažinantys politinių ideologijų principus (pvz.: partijos atsisako kai kurių savo tradicinių vertybių), ekonominiai procesai skatinantys pelno siekimą ir privatizaciją, kultūriniai procesai mažinantys kai kurių moralinių vertybių reikšmę (pvz.: dabar kultūra nukreipta į jaunystės kultą, kas negali būti palanku socialinei atskirčiai, kuri pasižymi senatve, negalia, ligomis ir pan.). Nagrinėjant dabartinę Vakarų Europos socialinę politiką reikia pripažinti, kad šios valstybės neatlaiko aukščiau minėtų veiksnių įtakos, kas lemia tradicinių gerovės valstybių bruožų silpnėjimą bei liberalios marginalinės socialinės politikos bruožų įsigalėjimą.

Kaip pavyzdį galima būtų pateikti Jungtinės Karalystės patirtį socialinės politikos srityje. Anksčiau ji buvo artimesnė socialdemokratiniam modeliui, tačiau XX amž. 8-ojo deš. socialinės reformos priartino prie liberaliojo gerovės režimo (Bernotas, Guogis, 2006). Nuo 5-ojo deš. po leiboristų įgyvendinamų reformų Jungtinės Karalystės viešosios socialinės paslaugos pasižymėjo universalumu. Jos buvo skirtos daugumai socialinių poreikių tenkinti bei turėjo visuotinį pripažinimą bei politinį palaikymą. Tokių socialinių reformų įgyvendinimo sėkmei įtakos turėjo spartus ekonominis augimas (išlaidos socialinėms programoms ypač padidėjo 6 – 7 deš.). Tačiau nuo XX amž. 8-ojo deš. politinė nuomonė ėmė vis labiau krypti į likutinės socialinės gerovės stovyklą (Bernotas, Guogis, 2006). 8-ojo deš. viduryje ilgalaikis ekonomikos augimas baigėsi ir 9-ajame deš. konservatorių (M. Thatcher) vyriausybė ėmė riboti socialinių išlaidų augimą ir pradėjo gerovės programų privatizavimą. Konservatorių vyriausybė įgyvendino socialinės gerovės reformas, kuriomis buvo siekiama nukelti nuo valstybės pečių atsakomybę už viešąją gerovę ir perduoti ją privačiam sektoriui. Taip išaugo privačių teikėjų svarba socialinės apsaugos bei socialinės globos srityje ir nevyriausybinių organizacijų svarba socialinių paslaugų srityje. M. Thatcher reformos socialinės politikos srityje buvo nukreiptos į laisvosios rinkos ekonomiką: valstybės paramą

turėjo gauti tik tie, kurie patys nepajėgė pasirūpinti savo gerove. Dar vienas esminis vykdomų reformų principas buvo konkurencijos skatinimas viešųjų paslaugų teikimo srityje (ypač švietimo ir sveikatos apsaugos srityje), kad visuomenė turėtų didesnį pasirinkimą ir pagerėtų teikiamų paslaugų kokybė. Taigi dauguma šių reformų bruožų atitiko liberaliosios marginalinės socialinės politikos bruožus. Liberalaus modelio principais įgyvendinant socialinę politiką Jungtinėje Karalystėje vadovaujamasi ir dabar.

Liberalizavimo procesai neaplenkė ir stipria socialdemokratine socialine politika pasižyminčią Švediją. Vienos pagrindinių sąlygų lėmusių socialdemokratinio modelio įsitvirtinimą Švedijoje yra sėkminga, sparčiai auganti ekonomika ir gerai organizuota pilietinė visuomenė. Kitaip tariant, Švedijoje kuriant socialinę politiką buvo susiklosčiusios palankios sąlygos socialdemokratiniam modeliui plėtoti, paremtu universaliu paramos teikimo principu. Tačiau sustiprėjus globalizacijos procesams ir įsigalint dešiniųjų liberalų politinių jėgų teorijai ir praktikai daugelyje Vakarų valstybių, socialdemokratai daugelyje išsivysčiusių šalių atsisakinėjo kairiojo kurso ir užėmė centro pozicijas. „Nuo 8-ojo deš. keletas Švedijos gerovės valstybės ramsčių pradėjo griūti: susilpnėjo pajamų politika, smarkiai padidėjo nacionalinė skola, 10-ajame deš. nedarbas viršijo 10 proc.“ (Bernotas, Guogis, 2006, p. 203). Švedijos gerovės valstybės ekonominiai sunkumai lėmė socialinės apsaugos mažinimą ir naujosios viešosios vadybos praktikos įsigalėjimą. „Nors svarbiausių Švedijos valstybinės socialinės apsaugos dalių nebuvo atsisakyta, tačiau atskiri privatizacijos ir liberalizavimo elementai pradėjo vaidinti vis svarbesnį vaidmenį Švedijos reformų srityje“ (Bernotas, Guogis, 2006, p. 203). 1994 m. pradėtos vykdyti reformos sumažino Švedijos gerovės valstybės universalumą: buvo mažinamos socialinės pašalpos, siekiant stiprinti asmeninę žmogaus atsakomybę, mokesčių sistemoje atsisakyta didelio perskirstymo. Taigi globalizacijos ir liberalizavimo procesai „apkarpė“ Švedijos gerovės sistemos universalumą, bet nepanaikino jo.

Apibendrinus galima teigti, kad globalizacijos procesų ir liberalių politinių jėgų įsigalėjimas neišvengiamai daro įtaką visų pasaulio valstybių socialinei politikai. Valstybės negalėdamos atlaikyti šių veiksnių įtakos ir siekdamos prisitaikyti prie besikeičiančių pasaulio ekonomikos ir politikos sąlygų keičia savo gerovės valstybės modelį dešinės link (t.y. įvairių šalių socialinėje politikoje vis dažniau galima pastebėti liberalios gerovės valstybės modelio bruožų).

3.2. Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio taikymo patirtis kitose šalyse (JAV, Japonija, Šveicarija)

Kiekviena šalis turi vienokią ar kitokią socialinę politiką. Tai yra natūralu, kadangi tai priklauso ne tik nuo turimų finansinių išteklių ar šalies ekonomikos atskirų sektorių pajėgumų, bet ir nuo istoriškai

susiformavusių visuomenės tradicijų, visuomenės požiūrio į socialinę atskirtį, supratimo apie valstybės bei individo atsakomybės pasidalinimo gerovės srityje ir pan.

Prieš pradedant nagrinėti Lietuvos socialinės politikos bruožus ir liberalių jėgų įtaką Lietuvos socialinei politikai vertėtų panagrinėti liberalios marginalinės politikos taikymo patirtį kitose pasaulio šalyse. Šioje dalyje bus nagrinėjama JAV (kaip tipiška liberali marginalinė gerovės valstybė), Japonijos (kaip viena turtingiausių ir pasaulyje pirmaujančių šalių) ir Šveicarijos (kaip viena iš labiausiai ekonomiškai išsivysčiusių ir stiprių Europos valstybių) liberalios marginalinės socialinės politikos taikymo patirtis. Šių valstybių praktikos socialinės politikos srityje nagrinėjimas turėtų padėti nustatyti esmines liberalios marginalinės socialinės politikos modelio taikymo sąlygas ir plėtros galimybes Lietuvoje. Tai yra ar Lietuvoje gali būti plėtojama panašaus pobūdžio socialinė politika, ar mūsų šalies dabartinės sąlygos leidžia plėtoti šią politiką, ar ji skatina socialinę pažangą bei pabandyti rasti gerosios praktikos pavyzdžių.

JAV socialinė politika. Tipiška liberalios marginalinės socialinės politikos modelio valstybė yra JAV. Šioje šalyje valstybė prisiima mažiausią atsakomybės dalį rūpinantis savo piliečių gerove. Pagrindinis gerovės šaltinis JAV yra rinka, t.y. žmogus pasikliaudamas rinka privalo pats pasirūpinti savo gerove. Valstybė suteikia parama tik išimtiniais atvejais, kuomet individas pats nebepajėgia apsirūpinti. Parama individui teikiama tik po jo pajamų testavimo procedūros, t.y. tik po to kai yra įsitikinama, kad tokia parama šiam žmogui iš tikrųjų yra būtina.

Kitaip negu Lietuvoje arba kitose konservatyviojo-korporatyvinio socialinės politikos modelio šalyse, JAV nėra vieningos socialinio draudimo sistemos. Čia yra daugybė privačių fondų bei skirtingų programų (pvz.: viena svarbiausių – sveikatos draudimo „Medicare“ programa). JAV yra penkios pagrindinės socialinio draudimo išmokų rūšys: pensijos, nedarbingumo (invalidumo) pašalpos, pašalpos šeimos nariams, maitintojo netekimo pašalpos ir „Medicare“ išmokos.

Socialinio draudimo įmokas JAV moka tiek darbdaviai-draudėjai, tiek darbuotojai. Tačiau jei Europos šalyse didesnė socialinio draudimo įmokų dalis tenka darbdaviui, tai JAV šios įmokos tarp darbdavio ir darbuotojo yra dalijamos po lygiai. Šių įmokų dydis kasmet peržiūrimas prieš formuojant federalinį biudžetą. JAV asmenys atsidūrę socialinėje atskirtyje ne visada gauna socialinio draudimo išmokas. Pavyzdžiui, laikinas nedarbingumo praradimas nėra kompensuojamas valstybinio socialinio draudimo. Ši rizika gali būti kompensuojama tik darbdavio, jei tai buvo numatyta darbo sutartyje.

Šiuo metu nemažai problemų JAV kyla pensijų sistemoje. Pensijos JAV gaunamos iš trijų šaltinių: 1) valstybinio pensijų fondo; 2) privačių pensijų fondų, jei asmuo dalyvavo privačiame savanoriškame pensijų fondo kaupime (pvz.: labai populiarūs yra darbdavių-įmonių sukurti privatūs pensijų fondai, į kuriuos darbuotojai perveda savo lėšas, o kartais net ir darbdaviai už savo darbuotojus); 3) asmeninis

pensijų kaupimas (pvz.: investicijos į vertybinius popierius). Gauti pensijų išmokas iš privačių pensijų fondų (be baudų ar kitokių sankcijų) galima sulaukus 55 metų, o iš valstybinio pensijų fondo – 65 metų. Įdomu tai, kad nedirbusiems asmenims valstybė vis vien moka pagrindinę minimalią pensiją, taip pat tokie asmenys gali gauti nemokamą valstybinį sveikatos draudimą, subsidijas maistui bei būstui išlaikyti. Tokia parama yra teikiama tik „nusipelniusiems vargšams“, t.y. labiausiai skurstančioms (marginalinėms) gyventojų grupėms. O apskritai JAV valstybinės pensijos palyginus yra labai mažos (sudaro apie 40 proc. vidutinio darbo užmokesčio), jų pakanka tik pagrindiniams žmogaus poreikiams patenkinti. Šiuo metu vis dažniau kalbama apie būtiną pensijų sistemos reformavimą, kadangi dalyvaujant socialinio draudimo sistemoje net ir tokia apimtimi kaip dabar, valstybė vis tiek greitu laiku bus nepajėgi vykdyti savo įsipareigojimus sulaukusiems pensinio amžiaus asmenims, taip pat ir kitiems paramos gavėjams (neįgaliems bei skurstantiems asmenims).

JAV socialinės politikos sistemoje nėra išskirta šeimos politika, todėl šioje šalyje skiriama mažai dėmesio šeimos paramai. Daugumoje Europos šalių vaikų išmokas gali gauti visos šeimos, turinčios vaikų, tuo tarpu JAV šias išmokas gali gauti tik tos šeimos, kurių pajamos nesiekia tam tikro nustatyto lygio (atlikus šeimos pajamų testavimo procedūrą). Tai yra JAV nėra universalių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus. „Piniginės pašalpos skurdžioms šeimoms pajamų testavimo principu yra teikiamos per Laikino paramos skurstančioms šeimoms programą. Ši pašalpa yra skiriama dvejiems metams ir negali būti skiriama ilgiau nei penkerius metus“ (Jančaitytė, 2004, p. 60). Kai pašalpos gavėjo pajamos padidėja, ji nustojama mokėti. Deja, šių pašalpų (kaip ir kitų pašalpų mokamų JAV po pajamų testavimo procedūros) mokėjimas neužtikrina skurstančioms šeimoms normalaus pragyvenimo lygio. JAV taip pat yra menkai reglamentuota teisė į motinystės atostogas, kurios trunka 12 savaičių ir yra neapmokamos. JAV nėra ir valstybinių vaikų priežiūros įstaigų. Dauguma šeimų globą savo vaikams tvarko per rinką, samdant privačias aukles. Pažymėtina, kad JAV pasižymi vienais didžiausiais skurdo rodikliais tarp vaikų, ypač vienišų tėvų, bei didžiausiais pajamų nelygybės, kurie nuolat auga, rodikliais tarp išsivysčiusio pasaulio šalių (Jančaitytė, 2004).

Taigi JAV socialinė politika pagrindinai remiasi rinka. Atsakomybė už savo ir šeimos gerovę yra perkeliama individui, o valstybė padeda tik išimtiniais atvejais. Parama socialinėje atskirtyje atsidūrusiems asmenims teikiama tik įvertinus jų pajamas, o pats paramos dydis nepagerina šių asmenų padėties, kadangi tokia parama užtikrina tik minimalų pragyvenimo lygį. Be to, tokia teikiama parama neskatina asmenį pačiam pasirūpinti savo gerovę įsitraukiant į darbo rinką, nes tik padidėjus paramos gavėjo pajamoms, ji nustojama mokėti.

Japonijos socialinė politika. Dar viena šalis, kuri šiame darbe yra priskiriama liberaliam marginaliniam socialinės politikos modeliui yra Japonija, nors kai kurie mokslininkai linkę šią šalį

priskirti konservatyviajam modeliui. Tokį priskyrimą gali lemti Japonijos vyriausybės pastangos skirti tiek daugiau dėmesio, tiek finansinių lėšų socialinėms reikmėms. Bet nepaisant to, šiai šaliai yra būdinga ne mažai liberalaus marginalinio modelio bruožų.

Japonijos, kuri pradėjo žengti kapitalizmo link žymiai vėliau negu kitos Vakarų Europos šalys, socialinės apsaugos sistema ilgą laiką buvo pradinio vystymosi etape. Gyventojai atsidūrę socialinėje atskirtyje paramos galėjo sulaukti tik iš artimų giminaičių, kaimynų bendruomenės ar privačių, labdaringų organizacijų, o ne iš valstybės (Маркарьянц, 2007). Dabar socialinės apsaugos koncepcijos pagrindą Japonijoje sudaro siekis garantuoti minimalų bei stabilų visų visuomenės narių pragyvenimo lygį. Tas yra pasiekiama bendromis valstybės ir privačių organizacijų jėgomis. Pažymėtina, kad skiriama parama Japonijoje negali viršyti tuo metu esančio vidutinio darbo užmokesčio.

Japonija (kaip ir JAV) pagal išlaidas socialinei apsaugai iki šiol žymiai atsilieka nuo šiuolaikinių ekonomiškai pajėgių Vakarų Europos valstybių. Ateityje Japonijoje ketinama didinti išlaidas, skirtas socialinei apsaugai finansuoti (iki dabartinio Vokietijos arba Prancūzijos lygio) (Маркарьянц, 2007). Tam tikslui bus didinami socialinio draudimo įmokų dydžiai. Taip pat ketinama keisti išlaidų, skirtų socialinei politikai finansuoti, proporcijas: dabar išlaidos pensijų draudimui, sveikatos draudimui ir išmokoms marginalinėms grupėms sudaro proporciją 5:4:1, o ateityje planuojama – 5:3:2 (Маркарьянц, 2007). Tai yra numatoma didesnę išlaidų dalį skirti labiausiai skurstantiems gyventojų sluoksniams. Šiuo metu mažos išmokos marginalinėms grupėms yra išskirtinis Japonijos socialinės politikos bruožas, kadangi Japonijos socialinėje politikoje vis dar mažai dėmesio yra skiriama marginalinių grupių paramai (pvz.: 90-ųjų viduryje šią parama gavo tik 0,7 proc. Japonijos gyventojų). Socialinės išmokos marginalinėms grupėms (senyvo amžiaus žmonėms, bedarbiams, šeimoms, auginančioms vaikus, ir patiriančios sunkumų ir pan.) yra mokamos išimtiniais atvejais ir šių išmokų dydis nėra didelis. Taip pat dabartinė pensijų sistema Japonijoje yra suformuota palyginus neseniai, todėl tik labai maža dalis gyventojų gauna dideles pensijas.

Japonijos socialinio draudimo sistema yra labai kompleksiška. Iš socialinio draudimo įmokų yra finansuojamos išmokos, garantuojančios vidutinį pragyvenimo lygį (pvz.: pensijos, invalidumo pašalpos ir pan.), sveikatos draudimas bei išmokos marginalinėms grupėms. Didžiausia dalis socialinio draudimo įmokų yra skiriama pensijų išmokoms. Įdomu tai, kad pensijos dalis mokama iš valstybės biudžeto sudaro tik 1/3 visos pensijos. Kitą dalį (2/3) asmuo gauna iš privačių pensijų fondų ir įmonės, kurioje dirbo, pensijų fondo. Iš esmės pensijų sistema yra panaši į JAV pensijų sistemą.

Japonijos šeimos politika yra labiau nukreipta į marginalines grupes. Periodines vaiko išmokas iki vaikui sukaks šeši metai yra mokamos tik nepasiturinčioms šeimoms. O parama kaip ir JAV yra teikiama tik po pajamų testavimo procedūros. Taip pat tokioms šeimoms yra suteikiamos mokestinės lengvatos.

Kitaip negu JAV, Japonijos motinoms yra suteikiamos iki 14 savaičių nėštumo ir gimdymo atostogos, kurios yra apmokamos ir sudaro apie 60 proc. buvusio darbo užmokesčio, ir apmokamos motinystės atostogos iki vienerių metų. Paprastai apmokamos motinystės atostogos nėra būdingos liberaliam marginaliniam socialinės politikos modeliui, o yra tipiniai konservatyviojo ir socialdemokratinio modelio bruožai. Tačiau kaip ir JAV, Japonijoje nėra išplėtota ikimokyklinio ugdymo įstaigų sistema. Šeimos, auginančios vaikus, paprastai turi pasikliauti rinka ir samdyti privačias aukles. Pastaruoju metu Japonijos vyriausybė subsidijuoja privačias kompanijas, kurios savo darbuotojams sukuria darželio-lopšelio tipo vaikų priežiūros įstaigas, kur jų darbuotojai galėtų palikti savo vaikus. Tai reiškia, kad vis gi vaikų priežiūros paslaugų teikimas yra paliekamas išspręsti rinkai.

Taigi Japonijos socialinės apsaugos sistema dar nėra galutinai susiformavusi. Kol kas šios šalies vykdoma socialinė politika pagal išmokamų išmokų dydį, paramos gavėjų ratą bei privačių organizacijų įtraukimą į socialinės apsaugos sistemą labiau atitinka liberalųjį marginalinį socialinės politikos modelį. Tačiau ateityje šioje šalyje planuojama skirti daugiau dėmesio ir lėšų šios politikos rūšiai bei prisiimti didesnę atsakomybės dalį rūpinantis savo piliečių gerove.

Šveicarijos socialinė politika. Šveicarijos socialinę politiką kai kurie mokslininkai, tarp jų ir A. Guogis, priskiria prie liberalaus marginalinio gerovės valstybės modelio. Pagrindinė priežastis, dėl kurios A. Guogis Šveicarijos socialinę politiką priskiria liberaliam modeliui yra plačiai taikomi ir propaguojami naujosios viešosios vadybos metodai kantonų lygmenyje. Tačiau šios šalies negalėtumėme priskirti tipiškajam arba grynajam liberaliam marginaliniam gerovės valstybės modeliui kaip antai JAV ir Japonija, nors ir Japoniją kai kurie mokslininkai linkę priskirti konservatyviajam modeliui. Šveicarijos gerovės valstybės modelį veikiau galėtumėme priskirti mišriam modeliui, kur galima pastebėti ir liberalaus marginalinio modelio elementų.

Šveicarijoje visus gyventojus įstatymai įpareigoja dalyvauti socialinio draudimo sistemoje. Kiekvienas gyventojas turi privalomai draustis socialiniu draudimu nelaimingų atsitikimų atveju, maitintojo netekimo atveju, pensijų ir invalidumo socialiniu draudimu bei sveikatos draudimu. Dirbantys pagal darbo sutartis dar draudžiami papildomomis socialinio draudimo rūšimis. Taigi šioje šalyje yra ypač akcentuojamas socialinis draudimas ir privalomas dalyvavimas jame. Nemaža dalis socialinių išmokų remiasi socialinio draudimo pagrindu, kas iš esmės yra konservatyvaus-korporatyvinio socialinės politikos modelio elementas.

Pensijos Šveicarijoje kaip JAV ir Japonijoje yra trijų pakopų (t.y. gali būti gaunamos iš trijų šaltinių): 1) privalomas pensijų draudimas (kai pensijos išmokamos iš federalinio ir kantonų biudžetų; pensinio draudimo įmokas vienodomis dalimis moka tiek darbuotojas, tiek darbdavys už šį darbuotoją); 2) privačių fondų; 3) individualios santaupos, investicijos ir pan. Iš federalinio biudžeto asmuo turi teisę

gauti senatvės pensiją sulaukęs 64 (moterims) – 65 (vyrams) metų amžiaus. Didesnė dalis pensijos yra gaunama iš privačių fondų. Sveikatos draudimo paslaugų didžiąją dalį taip pat teikia privatūs subjektai.

Kitaip negu JAV ar Japonijoje, Šveicarijoje yra mokamos universalios išmokos šeimoms, auginančioms vaikus. Šios išmokos yra mokamos iki vaikui sueis 16 metų, arba 25 metai, tais atvejais vaikas mokosi, ir jų dydis yra nevienodas (kiekvienas kantonas nustato išmokos dydį). Tokios universalios išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, yra būdingos socialdemokratiniam socialinės politikos modeliui.

Kalbant apie šeimos politiką Šveicarijoje, įdomu tai, kad apmokamos motinystės atostogos buvo įteisintos tik 2005 m. Šiuo metu Šveicarijoje visos motinos, kurios dirbo iki vaiko gimimo, iš federalinio biudžeto gauna 80 proc. savo buvusio mėnesinio atlyginimo dydžio motinystės pašalpą. Tačiau ši pašalpa yra mokama tik 14 savaičių. Iki tol motinystės pašalpų mokėjimas priklausė nuo darbdavio „valios“. Tik kai kurios Šveicarijos įmonės, turinčios stiprią vidaus socialinę politiką, savo darbuotojoms, pagimdžiusioms vaikus, mokėjo tam tikrą dalį jų buvusio atlyginimo. Tokia pašalpa paprastai buvo mokama ne daugiau kaip 4 mėnesius. Pažymėtina, kad įstatymas gina tik dirbančiųjų motinų teises. Jei moteris iki vaiko gimimo niekur nedirbo, jai, kaip ir anksčiau, įstatymas nenumato motinystės pašalpų mokėjimo. Taigi galime pastebėti, kad motinystės pašalpų mokėjimas priklauso nuo moters dalyvavimo darbo rinkoje. Nors Šveicarijos federalinis įstatymas ir reglamentuoja moterų teisę į apmokamas motinystės atostogas, jos yra minimalios (kaip ir JAV). Galime pastebėti, kad iki minėto įstatymo priėmimo motinystės atostogų ir pašalpų atžvilgiu Šveicariją būtų galima priskirti liberaliam marginaliniam modeliui ir buvo panaši į JAV esančią sistemą. Tačiau po apmokamų motinystės atostogų įteisinimo galime apstebėti poslinkį link konservatyvaus modelio.

Šveicarijoje, lyginant su JAV ir Japonija, kur yra „grynesni“ liberalios marginalinės socialinės politikos modeliai (ypač JAV), galime rasti visus tris G. Esping – Anderseno išskirtus socialinės politikos modelius. Čia galime įžvelgti tiek socialdemokratinio modelio universalumo principų, tiek konservatyvaus modelio bruožų, kadangi Šveicarijos socialinė apsauga remiasi socialiniu draudimu, tiek liberalaus marginalinio modelio bruožų, kadangi į socialinę apsauga yra įtraukiami privatūs subjektai bei nevyriausybinės organizacijos, o kai kurios pašalpos skiriamos po pajamų testavimo procedūros. Tačiau Šveicarijos socialinės politikos modelį būtų labiau tikslinga priskirti konservatyviajam- korporatyviniam socialinės politikos modeliui.

Apžvelgus šių trijų šalių patirtį socialinėje politikoje galime padaryti tokią išvadą: nepaisant šių šalių ekonominio pajėgumo ir išsivystymo, liberalus marginalinis socialinės politikos modelis neskatina socialinės pažangos ir geresnės žmonių gyvenimo kokybės. Pažymėtina, kad ekonominis augimas pats savaime nesumažina nelygybės ir skurdo, o gali net labiau pagilinti juos, todėl čia itin svarbus yra socialinės politikos vaidmuo. Tą ypač gali patvirtinti žemi JAV socialiniai rodikliai. Nors JAV

ekonominis išsivystymas ir darbo rinkos galimybės leidžia asmeniui pasikliauti rinka ir taip pasirūpinti savo gerove, tačiau to pasiekti pavyksta ne visiems žmonėms, t.y. ši visuomenės dalis lieka socialinėje atskirtyje. O valstybė tokiems asmenims teikia tik minimalią pagalbą ir tik išimtiniais atvejais, kas ir lemia didelius skurdo rodiklius ir pajamų nelygybės kontrastus. Tuo tarpu japonai pripažįsta, kad siekiant žmonių socialinės gerovės ir geresnės gyvenimo kokybės reikėtų daugiau dėmesio ir lėšų skirti socialinei politikai. Ateityje Japonijoje planuojama daugiau lėšų skirti socialinės politikos įgyvendinimui bei didesnį dėmesį skirti marginalinių grupių paramai, tačiau vykdant socialinę politiką vis vien bus remiamasi liberalaus marginalinio modelio principais. Ko gero, geriausia kelią pasirinko Šveicariją. Negalėtumėme šios šalies priskirti prie gryno liberalaus marginalinio politikos modelio. Ši šalis įgyvendindama savo socialinę politiką tik kai kuriose srityse vadovaujasi liberalios marginalinės socialinės politikos principais (pvz.: plėtojant pensijų sistemą, kai kuriais atvejais įgyvendinant šeimos politiką), kitur paliekant galimybę taikyti socialdemokratinio ar konservatyvaus modelio principus (pvz. šeimos politikoje galime pastebėti ir tam tikrų universalumo principų). Iš pateiktos analizės galime pastebėti, kad liberalus marginalinis modelis, įgyvendinant jį grynu pavidalu, nėra itin pažangus. Taip pat didžioji dauguma mokslininkų pripažįsta, kad šalys pasirinkusios liberalų marginalinį socialinės politikos modelį (pvz.: JAV, Japonija, Jungtinė Karalystė, Airija ir pan.) socialinėje apsaugoje išlieka labiau atsilikusios nei kitos Vakarų Europos šalys. Tačiau negalime teigti, kad šis modelis turi daug trūkumų, dėl ko šiš modelis yra mažiau patrauklus. Liberalus marginalinis gerovės valstybės modelis, be abejo, turi nemažai ir privalumų, pavyzdžiui, „trijų šaltinių“ pensijų sistemos, darželio-lopšelio tipo vaikų priežiūros įstaigos įmonių darbuotojams, lanksti, liberali darbo rinka ir pan. Kaip rodo patirtis, teoriniai ir gryni modeliai niekuomet nebūna idealūs ir išbaigti, todėl geriausia išeitis būtų derinti visų trijų G. Esping - Anderseno išskirtų modelių bruožus, t.y. jų privalumus, taip išvengiant jų trūkumų. Tik pasiremiant šių modelių geriausia patirtimi ir ją derinat su konkrečios šalies ekonominėmis ir socialinėmis sąlygomis galima bandyti sukurti nuoseklų ir pažangų konkrečios šalies socialinės politikos modelį.

4. LIETUVOS SOCIALINĖS POLITIKOS BRUOŽAI

Dabartinės Lietuvos, kaip pokomunistinės valstybės, gerovės valstybės modelis vis dar yra ganėtinai nenuoseklus ir sunkiai priskiriamas kuriam nors modeliui, kadangi čia galima pastebėti tiek socialdemokratinio, tiek konservatyviojo, tiek liberalaus marginalinio gerovės valstybės modelių bruožų. „Kaariainen ir Lehtonen pastebi, kad pokomunistinių valstybių socialinė politika neatitinka nė vieno Esping-Andersen gerovės valstybės tipo ir yra tokia mišri ir specifiška, kad galima būtų apibendrinti kaip atskirą pokomunistinį gerovės valstybės tipą“ (Vaidelytė, 2007, p. 98). Taip pat galima pastebėti, kad Rytų ir Centrinės Europos valstybėse vyrauja liberalaus gerovės valstybės modelio bruožai. Tačiau nepaisant vyraujančių liberalaus marginalinio modelio bruožų ir žemo dekomodifikacijos lygio čia galime rasti ir socialdemokratų universalumo principų ir konservatyviojo-korporatyvinio modelio bruožų. Kitaip tariant, pokomunistinėms valstybėms, tarp jų ir Lietuvai, būdingas tarpinis gerovės valstybės modelis su vyraujančiais liberaliais marginaliniais elementais.

Lietuvos socialinė apsauga susideda iš dviejų dalių: 1) privalomasis valstybinis socialinis draudimas, kurio tikslas yra aprūpinti žmones netekus pajamų dėl tam tikro apibrėžto įvykio arba atsidūrus socialinėje atskirtyje (pvz.: nedarbo, ligos, senatvės ir pan. atvejais); 2) socialinė parama, kurios tikslas užtikrinti žmonėms atsidūrusiems socialinėje atskirtyje bent jau minimalų pragyvenimo lygį. Socialinė parama paprastai būna tarsi gelbėjimosi ratas tiems asmenims, kurie nėra drausti valstybiniu socialiniu draudimu arba kurių gaunamos pajamos yra labai mažos.

Nagrinėjant Lietuvos socialinę politiką pirmiausią apžvelgsime kaip nuo Nepriklausomybės atgavimo kūrėsi Lietuvos gerovės valstybė ir buvo formuojama socialinė politika ir tik po to nagrinėsime dabartinės Lietuvos socialinės politikos bruožus ir jų pokyčius.

4.1. Lietuvos socialinės politikos modelio raida nuo 1990 m.

1990 m. atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę buvo pradėtos esminės valstybės reformos, siekiant pereiti į rinkos ekonomiką. Tuomet buvo pradėtos vykdyti ir socialinės apsaugos reformos, kadangi sovietinė socialinės apsaugos sistema buvo nesuderinama su rinkos ekonomikos ir politinės demokratijos principais, todėl turėjo būti reformuojama (Guogis et al, 2000). Nors pažymėtina, kad komunistinės sistemos paveldas turėjo didelę reikšmę ir įtaką Lietuvos socialinės apsaugos sistemos raidai.

Po Nepriklausomybės atkūrimo per trumpą laiką turėjo būti greitai parengti ir priimti socialinę apsaugą reglamentuojantys įstatymai, nors tuo metu itin trūko patyrimo ir žinių šioje srityje. „Jau nuo 1990 m. socialinės apsaugos politika buvo orientuota į institucinį socialinio draudimo ir socialinės

paramos sričių atskirimą, prioriteto suteikimą draudimo principams, išlaikantiems paskatas dirbti, minimalaus pragyvenimo lygio užtikrinimą ir socialinių išmokų pritaikymą prie infliacijos“ (Guogis, Bernotas, Ūselis, 2000, p. 41). Nors sovietinis paveldas socialinėje apsaugoje galėjo lemti socialdemokratinio modelio, paremto stipria valstybės įtaką, įsigalėjimą, po nesėkmingų ekonominių pertvarkų (1992 m. prasidėjo spartus ekonominis nuosmukis), pradėta orientuotis į vokiškąjį konservatyvųjį-korporatyvinį socialinės politikos modelį, paremtą socialiniu draudimu. Taigi iš esmės Lietuvos socialinė politika buvo formuojama socialinio draudimo pagrindu, t.y. remiantis įmokų-išmokų, ar, kitaip tariant, nuopelnų sistema. Būtent socialinis draudimas turėjo sudaryti didžiausią socialinės apsaugos sistemos dalį. Tam, be abejo, įtakos turėjo sovietinio laikotarpio paveldas, kur išmokos buvo mokamos tik dirbantiems (tuo metu kiekvienas pilietis privalėjo dirbti), o nedirbantys asmenys į socialines išmokas teisės neturėjo.

Kalbant apie sovietinį paveldą, iš šio laikotarpio pasak kai kurių mokslininkų taip pat buvo perimtos ir specialios išmokos, kurios buvo numatytos aukštiems pareigūnams ir komunistų partijos nariams, t.y. asmenims, kurių indėlis į ekonominį ir politinį šalies gyvenimą buvo laikomas itin dideliu. Panašios – specialios (papildomos) – išmokos Lietuvoje buvo įvestos 1994 m. Jos buvo mokamos nusipelniusiems asmenims, nukentėjusiems asmenims, krašto apsaugos sistemos pareigūnams, mokslininkams ir pan. Taigi šiuo atveju, Lietuvos socialinėje politikoje galime rasti klientelizmo bruožų. Nors dauguma mokslininkų linkę klientelizmą sieti su sovietiniu paveldo liekanomis, tačiau šis reiškinys yra būdingas ir Pietų Europos valstybėms, kurios yra niekaip nesusijusios su sovietine santvarka. Įdomu tai, kad 2000 m. A. Guogiui ir D. Bernotui (2000) atlikus tyrimą „Lietuvos partijų samprata apie socialinę politiką“ paaiškėjo, jog vieša visų Lietuvos partijų nuostata valstybinių pensijų atžvilgiu buvo neigiama, t.y. buvo pasisakyta už papildomų tam tikroms visuomenės grupėms teikiamų valstybinių pensijų atsisakymą. Tačiau toks siūlymas liko tik teorinė galimybė, kadangi 2002 m. gaunančių valstybines pensijas skaičius dar padidėjo – į gaunančiųjų valstybines pensijas gretas įsijungė teisėjai.

Apskritai sovietinė socialinė apsauga išugdė mums tam tikrus stereotipus, kurių sunku atsikratyti ir dabar. Vienas iš jų yra tas, kad už socialinę apsaugą yra atsakinga išimtinai valstybė. Kitaip tariant, vis dar išlieka stipri ta nuostata, kad valstybė yra visiškai atsakinga už jos piliečių gerovę. Tai reikštų, kad socialinė apsauga neturėtų remtis vien įmokų-išmokų sistema, o turėtų apimti ir neįmokinę dalį (pvz.: kad nedarbo išmoką galėtų gauti ir nemokantys įmokų gyventojai). Tuo pat metu išlieka ir kita pozicija, kuri išreiškia siekį mažinti valstybės įtaką ir atmesti jos paternalistinį vaidmenį, stiprinant pačių asmenų atsakomybę už savo gerovę. Tai yra dalis gyventojų valstybę matė tik pasyvaus prižiūrėtojo vaidmenyje, kuriam būdingas silpnos valstybės ir laisvos rinkos požiūris (Bernotas, Guogis, 2006). O toks požiūris negalėjo būti palankus socialdemokratinio socialinės politikos modelio kūrimui. „Šios ir panašios

liberalios idėjos kilo dėl nusivylimo sovietinės valstybės diktatorišku vaidmeniu“ (Bernotas, Guogis, 2006, p. 221). Taigi kuriant Lietuvos socialinės apsaugos sistema negalime paneigti sovietinio laikotarpio įtakos, kai kurie šios įtakos veiksniai aktualūs išlieka ir dabar.

Kuriant socialinio draudimo sistemą buvo siekiama pereiti nuo valstybės teikiamo „aprūpinimo” negalintiems dirbti ir neturintiems pastovių pajamų gyventojams prie jų įmokomis įgyjamų teisių į išmokas (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2009). „Asmenims, neapdraustiems socialiniu draudimu, turėjo būti teikiamos socialinės paramos priemonės arba išmokos, teikiamos po pajamų patikrinimo“ (Bernotas, Guogis, 2006, p. 222). Būtent tokio modelio, atitinkančio konservatyviojo - korporatyvinio socialinės politikos modelio bruožus, pasirinkimas atspindi tą faktą, kad socialinė apsauga Lietuvoje rėmėsi darbo rinka. Tokį pasirinkimą galima paaiškinti tuo, jog buvo siekiama stiprinti paskatas dalyvauti darbo rinkoje, taip pat vengti sovietiniu laikotarpiu vyravusios lygiavos ir pereiti prie rinkos bei nuopelnais grįstos socialinės apsaugos sistemos.

Svarbus taip pat yra tas faktas, kad nuo pat pradžių socialinio draudimo sistemą buvo siekiama padaryti savarankišką. Socialinio draudimo sistemos savarankiškumas pasireiškia per savarankiško biudžeto, atskirto nuo valstybės biudžeto, formavimą. Toks biudžetų atskyrimas reiškia, kad Valstybinio socialinio draudimo (toliau – SoDra) biudžeto lėšos naudojamos tik įstatymais nustatytoms, griežtą socialinę paskirtį turinčioms socialinio draudimo išmokoms mokėti. „Tai užtikrina SoDros biudžeto lėšų neliečiamumą, kas yra labai svarbu ekonominio nestabilumo sąlygomis, ir neleidžia jų naudoti pašaliniams tikslams“ (Guogis, Bernotas, Ūselis, 2000, p. 44).

Tai, kad Lietuvos socialinė politika buvo formuojama socialinio draudimo pagrindu patvirtina ir tas faktas, kad socialinio draudimo sistema Lietuvoje sudarė ir dabar sudaro didžiąją dalį valstybinės socialinės apsaugos. „Apie 80 proc. visų socialinės apsaugos išlaidų buvo skiriama socialiniam draudimui“ (Guogis, Bernotas, 2003, p. 19). Tačiau Lietuva palyginus su kitomis Vakarų Europos šalimis vis dar išlieka taupymo socialinės apsaugos sąskaita rekordininke (Vakarų šalyse BVP dalis skiriama socialinei apsaugai yra 3-4 kartus didesnė nei Lietuvoje) (Bernotas, Guogis, 2006). Pažymėtina, kad toks modelis, paremtas socialiniu draudimu, paprastai gerai veikia tuomet, kai yra gera šalies ūkio padėtis, kai auga ekonomika ir plečiasi darbo rinka. Tą puikiai iliustruoja tiek Lietuvos, tiek kontinentinės Europos valstybių, kurios įgyvendina konservatyviąją socialinę politiką, pavyzdžiai. Kai Lietuvoje sparčiai kilo ekonomika, mažėjo bedarbių skaičius, SoDra puikiai sugebėjo surinkti mokesčius ir net turėjo perteklinį biudžetą. Bet jeigu ekonomika susiduria su sunkumais, tas modelis iš karto pradeda strigti.

Kalbant apie socialinio draudimo raidą Lietuvoje, svarbu paminėti tą faktą, kad pradedant nuo 1995 m. iki 2009 m. palaipsniui buvo plečiamas draudžiamųjų socialiniu draudimu ratas. Paskutiniai į draudžiamųjų ratą 2009 m. buvo įtraukti asmenys, gaunantys autorinius atlyginimus, atlikėjo ir sporto

veiklos pajamas, taip pat ūkininkai ir jų partneriai. Tai, kad nuo 1991 iki 2009 m. žymiai prasiplėtė draudžiamųjų valstybiniu socialiniu draudimu ratas iliustruoja faktą, jog Lietuvos socialinę apsaugą buvo bandoma organizuoti socialinio draudimo pagrindu. O tai yra tipinis konservatyviojo - korporatyvinio socialinės politikos modelio bruožas.

Reikšmingų pokyčių nuo 1991 iki 2008 m. įvyko ir šeimos politikos srityje. Pradedant nuo 1995 m. laipsniškai pradėta didinti vaiko priežiūros pašalpa. 1991 m. motinoms, auginančioms vaikus iki 1,5 metų, buvo mokama 1 minimalaus gyvenimo lygio (toliau - MGL) dydžio vaiko priežiūros pašalpa. 1994 m. vidutinis metinis šios pašalpos dydis sudarė 14,6 proc. vidutinio apdraustojo darbo užmokesčio. Motinoms, auginančioms vaikus nuo 1,5 iki 3 metų, šios pašalpos dydis buvo tik 0,5 MGL. Taigi tuo metu šios pašalpos dydis buvo santykinai mažas ir fiksuotas, t.y. nepriklausė nuo motinos buvusio darbo užmokesčio. Nuo 1995 m. motinystės pašalpos buvo reformuotos. Atkreiptinas dėmesys, kad iki 1995 m. buvo mokamos dvi pašalpos, t.y. nėštumo ir gimdymo bei vaiko priežiūros pašalpos, o įgyvendinus reformą – viena, vaiko priežiūros pašalpa. Tuo metu vaiko priežiūros pašalpos skyrimo laikotarpis sutrumpėjo iki 1 metų, tačiau padidėjo pati pašalpa. Tuomet pašalpa sudarė 60 proc. vidutinio apdraustojo darbo užmokesčio, bet ne mažiau kaip minimali mėnesio alga arba 1/3 vidutinių draudžiamųjų pajamų. Be to, į vaiko priežiūros pašalpą teisę įgavo ir vyrai. Nuo 2004 m. motinystės (tėvystės) pašalpos dydis pakilo iki 70 proc., nuo 2007 m. sausio 1 d. – 85 proc., o nuo 2007 m. liepos 1 d. motinystės (tėvystės) pašalpa iki vaikui sukaks 6 mėnesiai buvo mokama 100 proc. ir likusį laiką iki vaikui sukaks vieneri metai – 85 proc. 2008 m. motinystės (tėvystės) pašalpa iki vaikui sueis vieneri metai padidinta iki 100 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamojo darbo užmokesčio, o pratęsus šios pašalpos mokėjimą iki vaikui sukaks 2 metai, pašalpos dydis sudaro 85 proc. gavėjo kompensuojamojo darbo užmokesčio dydžio. Iš pateiktų duomenų galime daryti išvadą, kad Lietuvoje buvo itin didelis dėmesys skiriamas motinoms auginančioms vaikus, kadangi nuo pat nepriklausomybės atkūrimo buvo didinama tiek motinystės (tėvystės) atostogų trukmė, tiek motinystės pašalpos dydis.

Nuo nepriklausomybės atkūrimo taip pat buvo plėtojama ir socialinė parama šeimoms, auginančioms vaikus. Nuo 1991 m. priėmus Paramos šeimai valstybinių pašalpų įstatymą, neatsižvelgiant į pajamas buvo mokamos pašalpos šeimoms, auginančioms vaikus, ir likusiems be tėvų globos vaikams. 1990-1994 m. laikotarpiu daugybė pašalpų buvo mokama, neatsižvelgiant į šeimos gaunamų pajamų dydį. „Šeimoms, turinčioms reikalingas pragyvenimui pajamas, atskiros pašalpos esminės įtakos neturėjo, o mažas pajamas turinčioms šeimoms - negarantavo reikiamo pragyvenimo lygio“ (Guogis, Bernotas, Ūselis, 2000, p. 53). Todėl 1994 m., atsižvelgiant į šalies ekonominę būklę, paramos šeimai sistema buvo pertvarkyta. Valstybės paramą buvo siekiama suteikti tik toms šeimoms, kurioms ji iš tikrųjų yra būtina. Šeimoms norinčioms gauti paramą buvo įvesta pajamų testavimo procedūra. Po minėtos pertvarkos

žymiai sumažėjo valstybinių pašalpų, mokamų šeimoms neatsižvelgiant į jų pajamas, skaičius. Taip pat buvo atsisakyta kai kurių pašalpų, dėl ko atsirado galimybė skirti svaresnę paramą nepasiturinčioms (marginalinėms) šeimoms. Įgyvendinus šią reformą socialinių pašalpų gavėjų skaičius sumažėjo dvigubai. Taigi po 1994 m. reformų dalies mokamų pašalpų buvo atsisakyta, kai kurioms socialinėms pašalpoms buvo numatytos griežtesnės jų gavimo sąlygos, tikrinant potencialių pašalpų gavėjų pajamas (t.y. sumažintas socialinę pašalpą turinčių teisę gauti asmenų kategorijų skaičius), tačiau šių pertvarkų dėka atsirado galimybė didinti socialinės pašalpos dydį. Būtent po šių pertvarkų įgyvendinimo galime pastebėti kaip Lietuvos socialinė politika pradėjo krypti link liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio, kuomet paramos gavėjais tapo marginalinės šeimos, o kitos atsidūrė neremiamųjų sąraše. Taip pat šių pašalpų skyrimo procedūra (pajamų testavimo) byloja apie liberalaus marginalinio modelio įsigalėjimą.

1997 m. buvo įteisinta nauja pašalpa daugiavaikėms šeimoms, tačiau skiriant šią pašalpą taip pat buvo atsižvelgiama į šeimos gaunamas pajamas. Ši pašalpa buvo įvesta dėl daugumos daugiavaikių šeimų sunkios materialinės padėties, taip siekiant padėti sunkioje padėtyje atsidūrusioms šeimoms.

Be socialinės pašalpos, mažas pajamas turinčioms šeimoms buvo teikiama ir kita finansinė parama. Nuo 1994 m. mažas pajamas turinčioms šeimoms buvo teikiamos šildymo išlaidų kompensacijos, o nuo 1997 m. - karšto ir šalto vandens išlaidų kompensacijos. Tačiau nuo 1997 m. teikiant šias kompensacijas pradėtos vertinti ne tik bendros šeimos pajamos, bet ir atsižvelgiama į šeimos narių skaičių, kuriems tenka šios pajamos. Kitaip tariant, dar labiau sugriežtėjo paramos gavimo procedūra.

Nepaisant nuo 1994 m. įsigalėjusių liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio elementų, šeimos politikoje galima buvo pastebėti ir tam tikrų socialdemokratinio modelio universalumo elementų, skiriant šeimoms socialines išmokas ir paramą, nepriklausančias nuo jų gaunamų pajamų. Aišku, tų išmokų dydis nelabai atitiko išmokų dydžių būdingų socialdemokratiniam socialinės politikos modeliui, bet jos buvo mokamos visoms šeimoms, neatsižvelgiant į jų pajamas. Pavyzdžiui, 50 Lt vaiko išmoka visiems vaikams iki 18 m., nemokamas visų pradinukų maitinimas vidurinėse mokyklose ir pan. Tačiau jau nuo 2009 m. pradžios šiems negausiems universalumo elementams atėjo galas, nes vaiko išmoka ir nemokamas vaikų maitinimas buvo paliktas tik neturtingiausių tėvų vaikams. Visa tai gali būti vertintina tik kaip liberalių marginalinių elementų sustiprėjimą.

Taigi galime teigti, kad nuo pat nepriklausomybės atkūrimo buvo teikiama didelė reikšmė paramai šeimoms. Tačiau po ekonominio nuosmukio paramos šeimai sistema buvo pertvarkoma mažinant paramos gavėjų ratą ir įvedant pajamų testavimo procedūros reikalavimą norint gauti daugumą socialinių pašalpų ir socialinę paramą. Tokia reformų kryptis galėtų būti vertinama kaip ėjimas liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio link (o vėliau ir didesnės modelio plėtros), kur parama teikiama tik tiems, kuriems labiausiai jos reikia.

Svarbus aspektas socialinėje apsaugoje yra pensijų socialinis draudimas. Pensijų įstatymai pakeitę sovietinio laikotarpio tvarką įsigaliojo tik 1995 m. Pagal naująją tvarką pensijos buvo sudarytos iš dviejų dalių: bazinės, kuri priklauso visiems, tenkinantiems minimalius draudimo stažo reikalavimus, ir papildomos, kuri priklauso nuo draudimo stažo ir buvusių pajamų. Pensijų sistema šiuo atveju buvo paremta socialiniu draudimu. Be to, bazinės pensijos dalies, nepriklausančios nuo buvusio atlyginimo, įtraukimas į pensijų sudėtį sukuria perskirstomąjį efektą. Pažymėtina, kad SoDros fondas atlieka perskirstymo funkciją, kadangi visos į jį suplaukiančios socialinio draudimo įmokos perskirstomos pensijoms ir kitoms socialinėms išmokoms.

Vienas reikšmingiausių įvykių socialinėje apsaugoje buvo 1999 m. priimtas Pensijų fondų įstatymas, kuris numatė galimybę steigti privačius pensijų fondus. Šio įstatymo pagrindu atsakomybę už pensijų draudimą galėjo prisiimti ne tik valstybinis, bet ir privatusis sektorius. Reformos esmė yra ta, kad pradėjus veikti naujajai kaupimo sistemai šalia socialinio draudimo ėmė veikti ir privatūs pensijų fondai. Tai yra dalis į SoDros biudžetą mokamų socialinio draudimo įmokų gali būti pervedama į privatų pensijų fondą. Taip žmonės galės gauti pensijas iš abiejų šaltinių. Įdomu tai, kad dar 2003 m. viduryje nebuvo įkurtas nė vienas privatusis pensijų fondas. Tai yra įstatymas buvo priimtas, teisė kaupti pensiją privačiame pensijų fonde buvo garantuota, tačiau realiai neįgyvendinama.

Pensijų fondų įstatymo priėmimą galėtumėme sieti su vis augančiu SoDros biudžeto deficitu. Biudžeto deficitui didelės įtakos turėjo ir Rusijos krizė (ypač 1998 m.), taip pat vis mažėjantis apdraustųjų skaičius ir augantis socialinio draudimo pensijų gavėjų skaičius. Ypač mažėjo darbingo ir pensinio amžiaus santykinis skaičius. Kaip išeitis iš susidariusios situacijos buvo pasiūlymas ilginti senatvės pensijos amžių (tai yra daroma nuo pat 1995 m.) ir dalį atsakomybės už pensijų draudimą perkelti ant privataus sektoriaus pečių. Tačiau patirtis parodė, kad nuo 2004 m. leidus dalį socialinio draudimo įmokų (ši dalis nuo 2004 m. buvo 2,5 proc. ir turėjo laipsniškai didėti) kaupti asmeninėse pensijų sąskaitose, atidarytose pensijų fonduose, atitraukė didelę dalį lėšų iš SoDros biudžeto. Kas vėl gi lėmė SoDros biudžeto nesubalansuotumą. Pažymėtina, kad privataus sektoriaus įtraukimas į pensijų kaupimo sistemą taip pat gali būti vertinamas kaip žingsnis liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio link, kur yra įprasta į socialinės apsaugos ir paramos organizavimą įtraukti privačių organizacijų atstovus. Pasak A. Guogio (2009), jei bus pasirinktas atskaitymo procento privatiems pensijų fondams didinimas, tai beveik neliks atramos stulpų toliau gyvuoti viduriniajam bismarkiniam – korporatyviniam modeliui ir bus atvertas kelias SoDros privatizavimui. Kai kurie kiti mokslininkai jau dabar tokią reformą vertina kaip dalinį SoDros privatizavimą. Pensijų reformą Lietuvoje galima vertinti kaip tipišką globalizacijos padarinį, kapitalo rinkos interesų sklaidą ir savotišką „naujosios viešosios vadybos“ elementų taikymą, kai atskiros socialinės paslaugos (šiuo atveju – senatvės pensijų teikimas) perduodamos į privačių subjektų

rankas tikintis, kad tai padidins būsimas senatvės pensijas dėl sėkmingų privačių investicijų grąžos ir sumažins valstybinės socialinės apsaugos sistemos naštą (Guogis, 2005). Pažymėtina dar ir tai, kad privačiuose pensijų fonduose paprastai dalyvauja jaunesnio amžiaus ir didesnes pajamas gaunantys gyventojai, kas vėliau gali dar labiau paskatinti socialinę nelygybę ir diferenciaciją. Visi šie išvardinti pensijų reformos bruožai yra liberalaus - marginalinio socialinės politikos modelio kokybiniai elementai.

„Marginalaus liberalaus gerovės valstybės modelio elementai Lietuvoje pastaruoju metu yra sustiprėję ir dėl socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo būdų bei dėl išaugusių labdaros mastų“ (Guogis, 2006, p. 36). Pvz.: savivaldybių socialinės paramos skyriai samdo nevyriausybines arba privačias organizacijas socialinėms paslaugoms teikti, taip pat vis labiau yra akcentuojama labdaros reikšmė.

Dar vienas įrodymas patvirtinantis liberalaus – marginalinio socialinės politikos modelio plėtrą Lietuvoje yra dekomodifikacijos rodikliai. *1990 – 1992 m. atkūrus Nepriklausomybę Lietuva pagal dekomodifikacijos rodiklį buvo artimesnė Švedijos ir kitoms Šiaurės Europos šalims, kai buvo pastebimas BVP augimas. 1997 m. atlikus dekomodifikacijos tyrimą socialinėje apsaugoje, paaiškėjo, kad formaliai esant korporatyviniam – bismarkiniam socialinės politikos modeliui, Lietuvoje dekomodifikacijos lygis, t.y. socialinės apsaugos nepriklausymas nuo rinkos jėgų poveikio jau atitiko liberalaus marginalinio modelio lygį. Tačiau dar po trejų metų Lietuvos dekomodifikacijos laipsnis nuo 23,8 (1997 m.) krito iki 22,2 (2000 m.) (Guogis, 2009)*. Tokį šio rodiklio smukimą galima paaiškinti tuo, jog 2000 m. pradžioje buvo panaikintos kai kurios socialinės lengvatos, pvz.: transporto, pokalbių telefonu, šildymo socialinės lengvatos pensininkams ir kitiems socialiai remtiniems asmenims. Šie sprendimai buvo priimami siekiant stabilizuoti Lietuvos ekonominę situaciją, tačiau kieno sąskaitą – marginalinių grupių. Taigi dekomodifikacijos laipsnis socialinėje apsaugoje dar kartą mums įrodo liberalaus – marginalinio socialinės politikos modelio buvimą Lietuvoje.

Apibendrinant, galime teigti, kad po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos socialinės politikos modelio formavimui įtakos turėjo ilgai egzistavusios sovietinės sistemos struktūros, būtinybė demokratijos sąlygomis sukurti rinkos ekonomiką, taip pat įvairios tarptautinės ekonominės ir politinės jėgos (ypač įstojimo į Europos Sąjungą metu) bei demografiniai procesai. Įdomus faktas yra tai, kad pokomunistinėje Lietuvos visuomenėje išryškėjo paradoksas: sovietinės socialinės sistemos palikimas Lietuvos visuomenėje suformavo socialdemokratinio modelio lūkesčius, tačiau neigiama politinė ir ekonominė sovietinė patirtis kartu paskatino palankumą liberaliajam modeliui, orientuotą į racionalumą bei socialinę atsakomybę (Vaidelytė, 2007). Lietuvoje socialinė apsauga buvo kuriama remiantis išmokų, susijusių su darbo rinka, principu, pvz.: pensijos dydis priklauso nuo buvusio darbo užmokesčio ir darbo stažo, ligos pašalpa susijusi su darbo užmokesčiu, socialinio draudimo fondas finansuojamas darbuotojo ir darbdavio įmokomis, apskaičiuotomis nuo darbo užmokesčio, didesnė motinystės pašalpa yra mokama

socialiniu draudimu apdraustoms moterims, nei nedraustoms ir pan. Taigi SoDros išmokos priklauso nuo darbo rinkos funkcionavimo. Tai yra tipinis konservatyviojo – korporatyvinio socialinės politikos modelio bruožas. Tačiau tam tikru laikotarpiu Lietuvos šeimos politikoje galėjome aptikti ir socialdemokratinio socialinės politikos modelio universalumo bruožų. O socialinė parama šeimoms jau dabar yra teikiama tik po jų pajamų testavimo procedūros, kas iš esmės atitinka liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožus. Apie liberalaus – marginalinio socialinės politikos modelio egzistavimą taip pat liudija privačių pensijų fondų įkūrimas, privačių ir nevyriausybinių organizacijų vaidmens didėjimas teikiant socialines paslaugas, labdaros reikšmės didėjimas bei daugumos socialinių išmokų ir paramos teikimas tik neturtingiausiems asmenims (marginalinėms grupėms). Nemažos įtakos liberalaus – marginalinio socialinės politikos įsitvirtinimui įtakos turėjo ir įvairių tarptautinių organizacijų, tokių kaip Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulio bankas ir pan., spaudimas bei „rekomendacijos“, skatinančios kurti gerovės valstybę besiremiančia rinkos ir ne pelno organizacijų dominavimu.

Taigi nagrinėjant Lietuvos socialinės politikos raidą galime pastebėti visų trijų Esping-Anderseno išskirtų modelių bruožų. Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo buvo sukurtas bismarkinis – korporatyvinis modelis, pagrįstas socialinio draudimo principu. Apie 85 proc. finansinių srautų sudarė ir dabar sudaro socialinio draudimo išmokos, 13 proc. – socialinė parama ir tik 2 proc. specialios papildomos išmokos (Guogis et al, 2000). Tas taip pat pasakytina ir apie gyventojų įtraukimą į socialinio draudimo sistemą, nes nuo Nepriklausomybės atgavimo iki pat 2009 m. buvo plečiamas apdraustųjų socialiniu draudimu ratas. Tačiau plėtojant ir tobulinant Lietuvos socialinę politiką šiame modelyje vis dažniau atsiranda liberalių - marginalinių elementų (orientacija tik į neturtingiausius gyventojus, minimali ir tikslinė valstybinė socialinė apsauga, privačių organizacijų įtraukimas į socialinę apsaugą ir pan.). Todėl dėl tokio Lietuvos socialinės politikos „mišrumo“, ji yra priskiriama Vidurio Europos socialinės politikos modeliui.

4.2. Dabartinės Lietuvos socialinės politikos ypatumai

Lietuvos socialinės politikos modelio perėjimas iš konservatyviojo – korporatyvinio modelio į liberalųjį – marginalinį modelį jau nebekelia abejonių. Iki 2000 – 2003 m. Lietuvoje funkcionavo korporatyvinis – bismarkinis modelis, kurio pagrindą sudarė Valstybinio socialinio draudimo sistema kartu su ribota socialine parama. Šiame modelyje buvo ryškus ir klientelistinis elementas dėl specialių papildomų išmokų. Tačiau įvykus privačių pensijų fondų reformai socialinė politika dar labiau ėmė krypti liberalaus - marginalinio modelio link. Liberalaus – marginalinio socialinės politikos modelio elementų stiprėjimą rodo ir naujosios viešosios vadybos taikymas socialinių paslaugų srityje.

Nuo 2009 m. Lietuva atsidūrė sunkioje ekonominėje – socialinėje padėtyje. Šiuo metu SoDros biudžetą kamuoja 2,4 milijardų litų deficitas. Nepaliaujamai girdime įvarius šios problemos sprendimo būdus: mažinkime pensijas, ligos pašalpas, motinystės pašalpas, didinkime socialinio draudimo įmokas ir pan. Bet realybė yra tokia: SoDra jau nebepajėgia mokėti išmokas įvairioms socialinėms grupėms.

Galime tik pasvarstyti kas lėmė tokį drastišką SoDros biudžeto deficitą. Viena iš priežasčių yra tam tikrų socialinių įsipareigojimų didinimas. Pvz.: 2008 m. buvo padidintos motinystės pašalpos ir senatvės pensijos, jau jaučiant ekonominės krizės požymius Lietuvoje. Toks žingsnis gali būti vertintinas tik kaip neatsakingas socialinis planavimas. Vienas iš sprendimų mažinant SoDros biudžeto deficitą buvo įmokų dydžio sumažinimas į privačius pensijų fondus (nuo 5,5 proc. iki 3 proc.), paliekant dalį lėšų SoDrai. Tačiau tai jokiu būdu nereiškia, kad toks žingsnis gali būti vertinamas kaip grįžimas prie anksčiau vyravusio konservatyviojo – korporatyvinio socialinės politikos modelio. Juo labiau, kad 2011 m. planuojama privatiems fondams pervesti 5,5 proc. dydžio kaupiamąją įmoką, o Laisvosios rinkos institutas šią įmoką siūlo didinti iki 10 proc. Šie sprendimai rodo, jog tik šiek tiek pagerėjus ekonominei situacijai, Lietuvos socialinės politikos modelis vėl pakryptų gerokai liberalesnio modelio link. Taigi įmokų dydžių į privačius pensijų fondus mažinimas tebuvo paprasčiausias gelbėjimasis iš susidariusios situacijos. Savaime aišku toks sprendimas nedavė rezultatų. Turime imtis ir kitokių priemonių, siekiant subalansuoti SoDros biudžetą, dėl kurių mūsų politikai vis dar nesusitaria, kadangi kas kart priėmus nepopuliarų sprendimą susiduriama su dideliu pasipriešinimu. Šiuo atveju galima kalbėti tik apie politinės valios stoką mažinant kai kurias socialines išmokas. Gali būti kai kurie sprendimai yra nepopuliarus, priimant kai kuriuos iš jų buvo padaryta klaidų, tačiau ar yra galimybė siūlyti kitus išeities taškus iš susidariusios aklavietės.

Socialinės politikos finansavimas ne maža dalimi priklauso ir nuo valstybėje funkcionuojančios mokesčių sistemos. Nuo 2009 m. sausio 1 d. buvo įvykdytos esminės reformos šioje srityje. Tiesa, įvykdyta mokestinė reforma susilaukė nemažai kritikos, kadangi ji buvo daroma paskubom ir neapgalvotai, dėl ko vėliau turėjo būti tobulinama. Įvykdyta reforma pirmiausia gulė ant viduriniosios klasės (kuri ir taip Lietuvoje nėra itin gausi) pečių. Neapmokestinamojo pajamų dydžio vidutiniams atlyginimams „panaikinimas“ taip pat liudija apie liberalaus – marginalinio socialinės politikos modelio stiprėjimą, kai buvo išskirti mažas pajamas gaunantys dirbantieji. Pažymėtina, kad mūsų politikams (kaip socialinės politikos formuotojams) trūksta politinės valios ir ryžto įvykdyti mokestinę reformą įvedant progresyvinius mokesčius. Ši reforma yra atidedama nuo pat 2000 m. 1999 m. atlikus tyrimą, į sociologų klausimą, ar sutiktų mokėti didesnius mokesčius tam, kad socialinių pašalpų būtų daugiau, neigiamai atsakė net 62 proc. gyventojų. Nors dauguma gyventojų nurodė, kad socialinių išmokų labai reikia (kaip didžiausia problema įvardinta mažos pensijos). Vien dėl didžiosios daugumos gyventojų pasipriešinimo

progresyvinių mokesčių įvedimui vis dar nesiryžtama tokiai mokesčių reformai. Nors progresyvinių mokesčių įvedimas galėtų padėti surinkti daugiau mokesčių į biudžetą bei efektyviau perskirstyti lėšas tarp dideles ir mažas pajamas gaunančiųjų bei socialinėje atskirtyje atsidūrusiųjų asmenų (t.y. užtikrinti didesnį solidarumo lygį).

Dar vienas iš SoDros biudžeto deficito problemų sprendimų yra socialinio draudimo įmokų didinimas tiek darbdaviams-draudėjams, tiek darbuotojams. Tačiau kol kas, nors apie tai ir daug kalbama, nesiryžtama priimti tokių drastiškų sprendimų. Kita vertus, vargu ar SoDros įmokų didėjimas padidintų įplaukas į SoDros biudžetą. Toks sprendimas lemtų dar didesnes šešėlinės ekonomikos apimtis. Siekiant padidinti įplaukas į SoDros biudžetą nuo 2009 m. sausio 1 d. buvo priimtas Valstybinio socialinio draudimo pakeitimo ir papildymo įstatymas, kurio pagrindu buvo praplėstas apdraustųjų ratas. Į socialinio draudimo sistemą buvo įtraukti autoriai, atlikėjai, sportininkai ir ūkininkai bei jų partneriai. Šiems asmenims ir jų draudėjams socialinio draudimo įmokoms buvo įvestos pereinamosios nuostatos. Taip pat buvo nepagrįstai didinami socialinio draudimo įmokų tarifai savarankiškai dirbantiems asmenims (28,5 proc.). Toks sprendimas lėmė šių asmenų traukimąsi į šešėlį ir individualios veiklos išsiregistravimo „bumą“ metų pradžioje. Tačiau jau vasarį Valstybinio socialinio draudimo įstatymas vėl buvo keičiamas savarankiškai dirbantiems asmenims socialinio draudimo įmokų tarifams nustatant pereinamojo laikotarpio nuostatas (2009 m. – 10 proc., 2010 m. – 20 proc. , 2011 m. – 28,5 proc.) ir šių įmokų lubas (48 draudžiamųjų pajamų dydžiai). Šių metų rugpjūčio mėn. šis įstatymas vėl buvo papildytas keičiant kai kurių apdraustųjų asmenų (pvz.: savarankiškai dirbančiųjų asmenų, individualių įmonių savininkų ir kt.) socialinio draudimo įmokų apskaičiavimo tvarką nuo 2010 m. (kai kurioms apdraustųjų kategorijoms mažinant mokestinę bazę). Minėti politikų sprendimai jokių būdu nereiškia, jog Lietuvoje stiprėja konservatyvus – korporatyvinis socialinės politikos modelis, paremtas socialiniu draudimu. Tai tėra paprasčiausias gelbėjimasis iš susidariusios situacijos – siekis pritraukti kuo daugiau lėšų į SoDros biudžetą, taip mažinant jo deficitą.

Siekiant taupyti SoDros lėšas buvo keičiamas ir Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, kuris numatė mažinti ligos pašalpas. Šiam sprendimui įtakos turėjo ir apdraustųjų piktnaudžiavimas galimybe gauti nedarbingumo lapelį ir pašalpą. Iki šių metų gegužės 1 d. apdraustiems asmenims laikinai tapus nedarbingiems už dvi pirmąsias nedarbingumo dienas kompensaciją mokėjo darbdavys ne mažiau kaip 80 proc. ir ne daugiau kaip 100 proc. pašalpos gavėjo vidutinio darbo užmokesčio. O Ligos pašalpa iš SoDros lėšų buvo mokama nuo 3 nedarbingumo dienos ir mokama iki darbingumo atgavimo dienos ar darbingumo lygio nustatymo dienos ir sudarė ne mažiau kaip 85 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamojo darbo užmokesčio. Tačiau priėmus minėto įstatymo pakeitimo įstatymą, sumažintas ligos pašalpos iš SoDros lėšų dydis: nuo 3 iki 7 laikinojo nedarbingumo dienos mokama 40 proc., o nuo 8 laikinojo

nedarbingumo dienos - 80 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio. Taip pat buvo sutrumpintas ir ligos pašalpos mokėjimas atleistiems iš darbo žmonėms (iki 5 kalendorinių dienų; anksčiau - iki darbingumo atgavimo dienos). Viena vertus, šių socialinių išmokų apkarpymą socialinėje atskirtyje atsidūrusiems asmenims galime vertinti kaip ėjimą liberaliu keliu, kita vertus – kaip dar vienas bandymas taupyti nepaliaujamai senkančias SoDros biudžeto lėšas.

Galime pastebėti ir kitų, šiuo atveju, nepagrįstų bandymų taupyti, kai yra sudaromi „planai“ vėlinti pensininkams pensijas. Tuo tarpu motinystės pašalpų mažinimas perkeliamas į 2010 metus. Akivaizdu, kad socialine prasme pensinio amžiaus sulaukę asmenys yra labiau socialiai pažeidžiami nei šeimos, auginančios vaikus. Racionalesnis sprendimas būtų mažinti motinystes pašalpas negu pensijas. Savaime suprantama, šeimos ir demografinėje politikoje turime ne mažiau problemų. Visuomenė sensta, gimstamumas nors pastaraisiais metais ir padidėjo, tačiau vis dar neužtikrina kartų kaitos (t.y. vis dar yra pakankamai žemas). Juo labiau, kad moksliniai tyrimai rodo, jog socialinės išmokos turi mažiausią įtaką paskatoms kurti šeimą. Didesnę įtaką turi lanksčios užimtumo formos, išvystyta ikimokyklinio ugdymo sistema ir pan. Todėl turime priimti sprendimą (kad ir koks skausmingas jis atrodo) – mažinti motinystės pašalpas.

Nors pensijų mažinimas kas kart vis buvo atidedamas, tačiau vis dėl to pasiryžta tokiam žingsniui. Mažinant pensijas vadovaujamasi tam tikru „progresyvumo“ principu. Tai reiškia, kad daugiausia socialinės išmokos bus mažinamos didžiausias išmokas gaunantiems asmenims, o mažiausias pensijas gaunantiems asmenims, jos nebus mažinamos arba mažinamos tik simboliškai. Taip pat žadama mažinti pensijas, kurias gauna dirbantys pensininkai bei valstybines (specialiąsias) pensijas. Taigi socialinių išmokų mažinimas nepalies labiausiai skurstančiųjų gyventojų sluoksnių, kas yra liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožas. Panaši situacija yra motinystės pašalpų mokėjimo atveju.

Šiuo metu motinystės pašalpa pirmaisiais metais siekia 100 proc., antraisiais – 85 proc. gauto darbo užmokesčio ir negali viršyti 5 draudžiamųjų pajamų dydžio. Jeigu gaunantys pašalpą tėvai įsidarbina, jiems pašalpos arba mažinamos, jeigu alga nesiekia pašalpos dydžio, arba iš viso nebemokamos, jeigu jų gaunamas darbo užmokestis yra didesnis už pašalpą. Socialinių reikalų ir darbo komitetas siūlė nuo šių metų rugsėjo mėn. tėvams auginantiems vaikus iki vienerių metų mokėti 90 proc., nuo vienerių iki dviejų metų - 75 proc. gauto atlyginimo išmokas, kartu leidžiant motinoms užsidirbti papildomai, t.y. mažinti motinystės pašalpas iki 10 proc. O nuo kitų metų liepos 1 d. siūloma pirmaisiais vaiko auginimo metais mokėti 90 proc., o antraisiais – 50 proc. gauto atlyginimo išmokas, taip pat leidžiant motinoms užsidirbti papildomai. Tačiau Lietuvos Respublikos Prezidentė siūlo šias išmokas mažinti tik 10 proc. ir tik nuo kitų metų liepos 1 d. Pažymėtina, kad mažinant išmokas išimtys būtų taikomos tik tiems tėvams, kurių gaunama pašalpa po sumažinimo nesiektų minimalios mėnesinės algos – 800 Lt, o vadovaujantis

paskutiniuoju projektu – 670 Lt. Tokiu atveju pašalpa būtų apkarpoma mažiau, kad nebūtų mažesnė negu nustatyta apatinė riba. Šiuo atveju minėtame siūlyme galime pastebėti tam tikrų liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio elementų, kadangi motinystės pašalpų mažinimas nepalies visų motinų, o taikant išimtis yra išskiriami mažiausias pajamas gaunantys asmenys. Be to, sumažinus pašalpas paliekama galimybė papildomai užsidirbti. Tai yra pasikliaunant rinka motina gali kompensuoti sau sumažintą motinystės pašalpą. Pagal šiuo metu galiojantį Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą tokie sprendimai yra negalimi, kadangi motina grįžusi į darbo rinką iš karto praranda jai priklausančią motinystės pašalpą arba jos dalį. Taigi priėmus minėto įstatymo pakeitimus Lietuvos socialinės politikos modelis tik dar labiau įgaus pagreitį liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio link.

Kalbant apie šeimos politiką nuo 2009 m. kovo 1 d. keitėsi Išmokų vaikams įstatymas. Jeigu anksčiau pagal šį įstatymą visoms šeimoms auginančioms vaikus nuo 3 iki 18 metų, taip pat vyresnius besimokančius pagal bendrojo lavinimo arba profesinio mokymo programas buvo skiriamos socialinės išmokos, tai 2009 m. patvirtinus Išmokų vaikams įstatymo pakeitimus šios išmokos yra mokamos tik toms šeimoms, kurių vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 3 valstybės remiamų pajamų dydžiai. Taigi iki įstatymo pakeitimo minėtos išmokos vaikams buvo mokamos visoms šeimoms neatsižvelgiant į jų gaunamas pajamas, o nuo 2009 m. šias išmokas gauna tik mažiausias pajamas gaunančios šeimos. Kitaip tariant, išmokos vaikams galėjo būti vertinamos kaip universalios išmokos, nes buvo mokamos visoms šeimoms, o dabar šios išmokos gali būti vertinamos tik kaip liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio elementai, kadangi išskirtos tik skurdžiausiai gyvenančios šeimos. Tas pats yra pasakytina ir apie socialinę paramą šeimoms. Šios paramos skyrimą reglamentuoja Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas, kuriuo remiantis socialinė parama šeimoms yra teikiama tik po šeimos pajamų ir turto įvertinimo, kas yra liberalaus marginalinio modelio išskirtinis bruožas.

Tačiau yra ir universalių pašalpų, skiriamų šeimoms, t.y. tos socialinės išmokos, kurios yra mokamos nepriklausomai nuo šeimos gaunamų pajamų dydžio. Tokioms pašalpos yra priskiriamos vienkartinė socialinė išmoka vaikui gimus, periodinės socialinės išmokos šeimoms, auginančioms vaikus iki 3 m. ir periodinės išmokos privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui. Tačiau minėtos periodinės išmokos šeimoms yra labai mažos ir paprastai nepagerina mažas pajamas gaunančiųjų šeimos padėties, o kitoms šeimoms nėra itin reikšmingos.

Taigi nepaisant to, kad dabartiniame Lietuvos socialinės politikos modelyje vis dar galima pastebėti nežymių universalumo elementų, būdingų socialdemokratiniam modeliui, ir to, kad socialinę apsaugą vis dar bandoma organizuoti socialinio draudimo pagrindu, galima užtikrintai teigti, jog Lietuvoje vis labiau įsigali liberalus marginalinis socialinės politikos modelis. Dabartinis socialinių išmokų mažinimas, tik

skurdžiausiai gyvenančių asmenų išskyrimas socialinėms išmokoms gauti, skatinimas žmonių patiems pasirūpinti savo gerove pasikliaunant darbo rinka gali būti vertintinas tik kaip liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtra. Pažymėtina, kad šalies ekonominė krizė tik dar labiau paspartina Lietuvos socialinės politikos plėtrą link liberalaus marginalinio modelio. Be to, Lietuvos dabartinė padėtis (kaip ir daugumos kitų kontinentinės Europos valstybių) tik patvirtina tą faktą, kad ekonominio nuosmukio sąlygomis konservatyvus – korporatyvinis socialinės politikos modelis, paremtas socialiniu draudimu, yra sunkiai įgyvendinamas ir kelia daug socialinių problemų. Taip pat ir kai kurie į ateitį ketinami priimti sprendimai (pvz.: įmokų dydžių į privačius pensijų fondus didinimas pagerėjus ekonominei situacijai) liudija apie tolesnį judėjimą link liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio.

4.2.1. Lietuvos šeimos politikos ypatumai ir jos lyginimas su kitų šalių patirtimi

Ankstesniuose šio darbo skyriuose buvo nemažai kalbama apie šeimos politiką, todėl vertėtų plačiau apžvelgti kaip Lietuvoje yra plėtojama šeimos politika ir kokio socialinės politikos modelio bruožus ji atitinka.

Šeimos politika yra sudedamoji socialinės gerovės politikos dalis, todėl šeimos politiką galima analizuoti remiantis gerovės valstybių modeliais. Analizuojant Lietuvos šeimos politika vėl gi galime pastebėti visų trijų G. Esping - Anderseno išskirtų gerovės valstybės modelių bruožus.

Lietuva pastaraisiais metais susiduria su opiomis gyventojų senėjimo ir mažo gimstamumo problemomis. Todėl šeimos politika grįžta į Lietuvos socialinės politikos centrą. Apskritai paramos šeimoms politika nuo pat nepriklausomybės atgavimo buvo plėtojama nenuosekliai ir fragmentiškai, priklausomai nuo valdančiosios partijos prioritetų ir nuostatų. Lietuvos šeimos politikos prioritetai svyruodavo nuo konservatyviajam – korporatyviniam modeliui būdingų bruožų, kur yra orientuojamasi į tradicinės šeimos išsaugojimą, link bruožų būdingų socialdemokratiniam modeliui, kur svarbiausia yra padėti šeimai derinti profesinę veiklą ir šeimos rūpesčius. Tačiau Lietuvai susidūrus su ekonomine krize tenka priimti sprendimus ydingus šeimos politikai ir šeimos gerovei. Mažinamos motinystės pašalpos, vaiko išmokoms gauti nustatomos pajamų ir turto testavimo procedūros ir pan. Todėl pastaruoju metu vis labiau pastebimas poslinkis liberalaus-marginalinio modelio link, kadangi dėl ribotų valstybės ekonominių išteklių kai kurios sritys perleidžiamos rinkai, o socialinių išmokų mažėjimas jau pats savaime reiškia liberalaus marginalinio socialinio politikos modelio įsigalėjimą. Be to, 2004 m. Aidukaitės atlikta apklausa parodė, jog Lietuvos ekspertai labiau palaiko liberalias nuostatas dėl valstybės vaidmens užtikrinant šeimų socialinę gerovę. Jų nuomone, atsižvelgiant į ekonominę šalies situaciją, tikslingiau

pašalpas mokėti testavimo pagrindu (Stankūnienė et al, 2005). Didžiausią atsakomybę už vaikų auginimą ir jų gerovę, pasak jų, tenka tėvams, o valstybė turėtų padėti tiems, kuriems parama tikrai reikalinga (Stankūnienė et al, 2005).

Šiuo metu (dar neįsigaliojus numatomiems pakeitimams) Lietuvoje motinoms yra mokamos gana dosnios motinystės pašalpos (už 1 metus – 100 proc., už 2 metus – 85 proc. buvusio darbo užmokesčio). Šios pašalpos remiasi socialiniu draudimu ir atitinka konservatyviojo-korporatyvinio modelio bruožus, t.y. išmokos šiuo atveju priklauso nuo mokamų įmokų dydžio: nedirbančių motinų motinystės pašalpos yra žymiai mažesnės negu dirbančiųjų. Taip pat palyginus su kitomis Europos šalimis Lietuvoje motinystės atostogos yra vienos ilgiausių (iki vaikui sueis 3 metai). Tipiškoje liberalaus marginalinio modelio valstybėje – JAV yra suteikiamos 12 savaičių neapmokamos nėštumo ir gimdymo atostogos, bet šios atostogos yra suteikiamos tik didesnių įmonių darbuotojams, o mažesnių įmonių darbuotojams įstatymas tokios galimybės nenumato. Motinystės pašalpos išėjus moterims motinystės atostogų Lietuvoje taip pat yra vienos didžiausių. Dosniausiai apmokamos motinystės atostogos yra konservatyvaus-korporatyvinio modelio valstybėse ir Pietų Europos valstybėse, kur ypač pabrėžiamas dėmesys tradicinei šeimai. Taigi kalbant apie motinystės pašalpas ir atostogas, šioje srityje Lietuva labiau atitinka konservatyviojo-korporatyvinio modelio bruožus, nes remiasi socialinio draudimo įmokų-išmokų sistema. Bet galima įžvelgti ir socialdemokratinio modelio bruožų kadangi mokamos motinystės pašalpos yra dosnios, yra numatyta gana ilga motinystės atostogų trukmė, o motinystės pašalpas gauna ir nedalyvavusios socialinio draudimo sistemoje motinos. Tačiau jei bus priimti 4.2 skyriuje aprašyti Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo pakeitimai, mūsų socialinės politikos modelis vis labiau darysis panašesnis į liberalųjį marginalinį modelį, nes bus išskirtos tik mažiausias pajamas gaunančios šeimos (kadangi motinystės pašalpų mažinimas nepalies skurstančiųjų šeimų) ir bus leista papildomai užsidirbti įsitraukiant į darbo rinką. Tai yra valstybė šiuo atveju dalį savo įsipareigojimų perleis rinkai.

Dar viena iš piniginių paramos formų šeimai yra periodinės ir vienkartinės išmokos vaikams. Kaip jau buvo minėta ankstesniuose skyriuose Lietuvoje nepriklausomai nuo šeimos pajamų dydžio yra mokamos tik vienkartinė socialinė išmoka vaikui gimus, periodinės socialinės išmokos šeimoms, auginančioms vaikus iki 3 m. ir periodinės išmokos privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui. 2004 m. įsigaliojus Išmokų vaikams įstatymui tėvams auginantiems vaiką nuo 1 iki 3 metų, taip pat vyresnius buvo mokamos vaiko išmokos, nepriklausomai nuo to ar tėvai drausti socialiniu draudimu ar ne. Iš esmės tokias išmokas galima buvo vertinti kaip tam tikrų socialdemokratinio modelio universalumo elementų buvimą. Tačiau jau nuo 2009 m. šeimoms auginančioms vaikus, vyresnius negu 3 metai, išmokos vaikams skiriamos tik įvertinus šeimos gaunamas pajamas ir turimą turtą. Taigi galima teigti, kad Lietuvoje universalios išmokos yra labai ribotos. Tokios universalios išmokos yra skiriamos tik iki vaikui

sueis 3 metai. Lietuvoje nėra išmokų šeimoms auginančioms vaikus, kurios būtų mokamos vaikams iki pilnametystės ir nepriklausytų nuo šeimos gaunamų pajamų. Pavyzdžiui, universalių išmokų vaikams galime rasti Vokietijoje, Švedijoje, Norvegijoje, tuo tarpu tipiškoje liberalaus marginalinio modelio šalyje JAV nėra universalių vaiko pašalpų. Šiuo aspektu labiau esame artimi liberaliam marginaliniam socialinės politikos modeliui, kadangi iki pilnametystės vaiko išmoka mokama tik skurstančioms šeimoms remiantis pajamų testavimo principu, o mokamos pašalpos yra menkos, neužtikrinančios normalaus pragyvenimo lygio šioms šeimoms. Be to, pašalpų mokėjimas remiantis tokiu principu neskatina žmonių dalyvauti darbo rinkoje, kadangi tokiu atveju bus prarandama pašalpa. Maža to, tokia orientacija į skurstančiųjų sluoksnį gali veikti bumerango principu. Išmokų didinimas mažiausias pajamas gaunančioms šeimoms gali paskatinti socialiai remtinas šeimas gimdyti vaikus vien tam, kad gautų pašalpas, kurios paprastai būna tokių šeimų pragyvenimo šaltinis. Tokia situacija nėra svetima ir Lietuvoje vykdomai šeimos politikai. Šeimos politika atitinkanti liberalaus marginalinio socialinės politikos bruožus labiau tinka ekonomiškai pajėgioms, su lanksčia darbo rinka valstybėms (pvz.: JAV, Jungtinė Karalystė ir pan.), kadangi šiose šalyse rinka yra pajėgi spręsti socialines problemas. Tuo tarpu Lietuvoje galimybės užsidirbti ir taip pasirūpinti savo bei šeimos gerove yra ribotos.

Kalbant apie išmokas vaikams Lietuvoje svarbu pažymėti, kad vieniši tėvai jokiu būdu nepatenka į neremiamųjų sąrašus, nors Lietuvai daugeliu atveju ir būdingi konservatyvaus-korporatyvinio modelio socialinės politikos bruožai, kur paramos gavėjas yra tradicinė šeima. Pavyzdžiui, Vokietijoje vienišos moterys, auginančios vaikus, neturi tokių privilegijų kaip tradicinės šeimos. Šių motinų teisės į parama yra smarkiai apribotos. Tuo tarpu Lietuvoje vieniši tėvai be jokių apribojimų turi teisę į valstybės paramą (pagal Išmokų vaikams įstatymą į šeimos sąvoką patenka vieniši tėvai bei jų vaikai).

Motinystės (tėvystės) atostogos bei mokamos motinystės (tėvystės) pašalpos bei kitos piniginės išmokos vaikams, jei jos gerai organizuotos, yra tik viena sėkmingos šeimos politikos medalio pusė. Siekiant sukurti darnią šeimos politiką be minėtų priemonių labai svarbios išlieka lanksčios darbo užimtumo formos (kaip galimybė šeimos rūpesčius derinti su šeima) ir vaikų priežiūros paslaugos (t.y. išvystytas ikimokyklinių ugdymo įstaigų tinklas).

Moksliniai tyrimai rodo, kad šalyse, kuriose vaiko priežiūros paslaugos yra gerai išplėtotos, gimstamumo lygis yra gana aukštas (Stankūnienė et al, 2005). Kai kuriose šalyse vaiko priežiūros paslaugos yra subsidijuojamos valstybės (pvz.: Danijoje, Prancūzijoje, Švedijoje ir kt.). Lietuva (kaip ir kitos Baltijos šalys) sovietmečiu turėjo gerai išplėtotą lopšelių ir darželių tinklą, tačiau po nepriklausomybės atkūrimo šis tinklas buvo gerokai sumažintas, skatinant moteris vaikus auginti namuose. Šiuo metu vėl bandoma gaivinti ir plėtoti ikimokyklinio ugdymo įstaigų tinklą, bet nepaisant visų pastangų vis dar nepasiekėme sovietmečių buvusio lygio. Lietuvoje ši sistema dar lieka

nepakankamai išplėtota, kad užtikrintų aukštą motinų užimtumą. Vertinant Lietuvos šeimos politiką šiuo aspektu labiau atitiktume tarpinį konservatyvųjį modelį, kur labiau yra akcentuojamos kokybiškos lavinimo ir priežiūros paslaugos vaikams. Labiausiai išplėtotą valstybinę vaiko priežiūros paslaugų sistemą, kaip būdą suteikiantį moterims galimybę dalyvauti darbo rinkoje, galime rasti socialdemokratinio modelio šalyse (ypač Švedijoje). Tuo tarpu liberalaus modelio šalyse vaiko priežiūra yra organizuojama pasikliaunant rinka ir samdant privačias aukles. Taigi negali pasiteisinti ir tokia šeimos politika kur yra dosnios motinystės pašalpos bei kitos išmokos vaikams, tačiau nėra išvystytas vaiko priežiūros įstaigų tinklas, kuris skatintų grįžti moteris į darbą (kas dažniausiai būdinga konservatyvaus-korporatyvinio modelio socialinės politikos modelio šalims).

Ne mažiau svarbi už ikimokyklinio ugdymo įstaigų sistemą vykdant sėkmingą šeimos politiką yra lanksčios užimtumo formos (darbas ne visą darbo dieną, lankstus darbo grafikas, darbas namuose ir pan.). Tačiau Lietuvoje šios priemonės kol kas nėra populiarios, kadangi mūsų šalyje daugelį metų buvo priimta motinai vaikus auginti namuose. Lietuvoje vaiko priežiūros sistema vis dar nėra pakankamai išvystyta, o lanksčios užimtumo formos dar tik pradedamos įgyvendinti, todėl turinčių mažamečių vaikų moterų užimtumas Lietuvoje palyginus su kitomis Vakarų Europos šalimis yra pakankamai žemas. Šiuo atveju galėtumėme Lietuvą priskirti konservatyviajam-korporatyviniam modeliui, kuriame daugiau dėmesio skiriama vaiko auginimui namuose tradicinėje šeimoje. Tuo tarpu liberalaus ir socialdemokratinio modelio šalyse yra užtikrinamas pakankamai aukštas moterų, auginančių vaikus, užimtumas.

Atkreiptinas dėmesys, kad motinystės pašalpos ar kita finansinė parama turėtų tik papildyti bendrą paramos šeimai politiką, kuria siekiama didinti moterų užimtumo lygį ir skatinti lyčių lygybę. Tai yra svarbu nustatyti tinkamą lyčių, šeimos ir darbo santykį. Deja, Lietuvoje pagrindinis dėmesys tebėra sutelktas į finansinę paramą šeimoms ir mažai dėmesio skiriama moterų užimtumo skatinimo priemonėms. Be to, ir finansinė parama šeimoms yra gana simbolinė. Tačiau Lietuvoje yra geros vaiko priežiūros atostogų sąlygos (nėštumo ir motinystės atostogų), kurios palyginti su kitomis Europos šalimis yra vienos ilgiausių, taip pat mokamos dosnios motinystės pašalpos, bet kitos priemonės skirtos šeimai yra palyginti naujos ir ribotos. Lietuvoje nėra pakankamai išplėtota parama tėvams, kuri padėtų derinti šeimą ir darbinę karjerą. Taigi vertinant Lietuvos vykdomą šeimos politiką galima rasti ir liberalaus - marginalinio, ir konservatyviojo - korporatyvinio modelio bruožų.

Lietuvoje šeimos politika kaip socialinės politikos dalis buvo prioritetinė nuo pat nepriklausomybės atkūrimo. Negalime leisti šeimos politikos palikti tvarkyti rinkos subjektams kaip, pavyzdžiui, JAV, kadangi šalių ekonominiai pajėgumai yra nevienodi. Reikia turėti omenyje, kad JAV kaip mažiau besiorientuojanti į socialinę politiką pasižymi dideliu turto kiekiu bei galimybėmis užsidirbti, ko nepasakysi apie Lietuvą. Mūsų šalyje šeimos politikai reiktų skirti ypatingą dėmesį, kadangi visuomenė

senėja, o įvairios nepalankios ekonominės ir socialinės transformacijos gali paveikti šeimas ir jų apsisprendimą turėti vaikų. Dabartinėmis sunkmečio sąlygomis esame priversti priimti nepopuliarius sprendimus, kurie yra nepalankūs šeimos kūrimui bei šeimoms, auginančioms vaikus. Tačiau net tokioje situacijoje išlieka erdvė stiprinti paskatas kurti šeimą plėtojant lanksčias užimtumo formas, suteikiant galimybę tėvams nepalikti darbo rinkos (kas Lietuvoje šiuo metu nėra paplitę ir populiaru) bei plėtojant gausesnį ir kokybiškesnį ikimokyklinio ugdymo įstaigų tinklą arba šią sritį perleisti privatiems subjektams (pvz.: vadovautis JAV ir Japonijos patirtimi, kur yra populiarūs įmonių darželio-lopšelio tipo būreliai darbuotojų vaikams).

4.2.2. Nevyriausybinių ir privačių organizacijų vaidmuo organizuojant ir teikiant socialines paslaugas savivaldybėse

Lietuvoje socialinė parama teikiama ne tik pinigine, bet nepinigine forma – socialinėmis paslaugomis ir globa. Socialinių paslaugų apibrėžimas pateikiamas Socialinių paslaugų įstatyme ir gali būti apibūdinamos kaip pagalba nepinigine forma, kai nepakanka kitų socialinės apsaugos sistemos garantijų. Pagrindinė socialinių paslaugų organizatorė Lietuvoje yra savivaldybė. Kaip pagrindinės socialinių paslaugų organizatorės savivaldybės buvo pasirinktos ne veltui: jos yra „arčiausiai“ socialinių paslaugų gavėjų ir geriausiai gali išaiškinti ir išmanyti marginalinių grupių poreikius. Savivaldybė atsakinga už socialinių paslaugų teikimą jos teritorijoje nuolat gyvenantiems asmenims, ji yra didžiosios dalies socialines paslaugas teikiančių įstaigų steigėja (Guogis, Gudelis, 2005). Tačiau paskutiniuoju metu teikiant socialines paslaugas vis didesnį vaidmenį įgauna privačios ir nevyriausybinės organizacijos (toliau – NVO). *Kuriantis ir plintant naujiems socialiniams judėjimams, žlugus socialistiniams režimams Rytų Europoje, gerovės valstybėms patiriant krizę, buvo iš naujo atrastas sektorius tarp valstybės ir rinkos, platus nevyriausybinių organizacijų spektras ir jo reikšmė teikiant socialines paslaugas didėja. Visi sutaria, kad, siekiant įveikti valstybės garantijų ir rinkos nepakankamumą socialinių paslaugų srityje, būtina labiau remtis nevyriausybinių organizacijų teikiamomis galimybėmis (Žalimienė, 2003, p. 117).* Iš esmės nevyriausybiniam sektoriui yra priskiriamas socialinės paramos teikimo srityje kylančių problemų sprendėjo vaidmuo.

NVO, teikiančios socialines paslaugas, apima visuomenines organizacijas, labdaringas religines organizacijas, asociacijas, labdaros fondus ir pan. Greta NVO taip pat veikia ir privačios organizacijos, teikiančios tam tikras socialines paslaugas. Šioms organizacijoms apibūdinti dar yra vartojama sąvoka „trečiasis sektorius“. Pavyzdžiui, daugumoje liberalaus marginalinio gerovės valstybės modelio šalyse (JAV, Jungtinė Karalystė, Naujoji Zelandija, Australija ir kt.) yra įprasta, kad didelę dalį stacionarinių

paslaugų (globos ir slaugos) senyvo amžiaus žmonėms teikia privatūs šių paslaugų teikėjai, o Lietuvoje šioje srityje kol kas dominuoja savivaldybių arba religinių bendruomenių įsteigtos institucijos. Taip yra todėl, kad Lietuvoje pirkti socialines paslaugas rinkoje iš privačių socialinių paslaugų teikėjų įstengia tik labiau pasiturintys asmenys. Dėl šios priežasties Lietuvoje valstybės, o tiksliau savivaldybių, vaidmuo teikiant socialines paslaugas kitiems asmenims vis dar išlieka labai svarus. Kitaip tariant, kai yra sukurta rinka šioms paslaugoms pirkti ir asmenys yra pajėgus pirkti šias paslaugas, asmenys turi galimybę naudotis privataus sektoriaus teikiamomis paslaugomis, o asmenims, kurie yra nepajėgus šias paslaugas pirkti iš rinkos, jiems padeda savivaldybės skirti socialiniai darbuotojai (Guogis, Gudelis, 2005).

Toks socialinių paslaugų organizavimas ir teikimas, kai išplečiamas NVO ir privačių organizacijų vaidmuo, gali būti grindžiamas keliais argumentais. Svarbiausias iš jų yra tas, kad toks socialinių paslaugų teikimas įgalina paslaugas teikti pigiau. Valstybinio, privataus ir NVO sektorių paslaugų teikėjai yra priversti tarpusavyje konkuruoti ir dėl šios priežasties gerinti teikiamų paslaugų kokybę ir mažinti administracines išlaidas. Antra, pastaruoju metu didėja valstybės globos našta, dėl ko jau nebepakanka vien valstybinio finansavimo. Todėl tokiu atveju svarbu į socialinių paslaugų teikimą įtraukti ir NVO. Trečia, įtraukus trijų sektorių paslaugų teikėjus, didėja paslaugų pasirinkimo galimybės. Paslaugų gavėjų grupės yra skirtingos ir jų poreikiai bei finansinės galimybės taip pat yra skirtingos, o tai gali būti patraukli komercinė galimybė privačioms organizacijoms. Ketvirta, NVO ir privačios socialinių paslaugų įstaigos tampa svarbia ekonomikos jėga, kadangi šios institucijos sukuria nemažai darbo vietų bei šioje srityje cirkuliuoja gana didelės finansinės lėšos.

Kaip jau buvo minėta asmenims, kurie nepajėgus pirkti paslaugų iš rinkos, teikiant socialines paslaugas vis dar svarbus išlieka savivaldybių vaidmuo. Tačiau dauguma mokslininkų sutinka ir užsienio patirtis rodo, kad teikiant socialines paslaugas minėtiems gavėjams geriausiai tinka nevyriausybinis sektorius. Kadangi viena iš šių NVO veiklos sričių taip pat yra ir ginti šių asmenų interesus, teises, užtikrinti orumą nepažeidžiančias gyvenimo sąlygas, atstovauti jų interesams ir pan., nes jų veiksmai ir galimybės yra ribotos.

Jei laikytumėme, kad pagrindinis socialinių paslaugų teikėjas yra nevyriausybinis sektorius, tuomet pagrindinis savivaldybių vaidmuo būtų ne socialinių paslaugų teikimas, o jų organizavimas. Tokiu atveju pagrindinės savivaldybės funkcija būtų galimybių savo gyventojams gauti socialines paslaugas sudarymas. Tam, kad būtų sukurtas toks socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo mechanizmas yra būtina stipri savivaldybių ir NVO partnerystė, tinkamai sutvarkyta įstatymų bazė, numatanti šių paslaugų iš NVO pirkimą, tinkamą socialinių paslaugų poreikio savivaldybėje analizę ir planavimą, skaidrų paslaugų pirkimo konkurso organizavimą bei paslaugų teikimo kontrolės organizavimą (Žalimienė, 2003).

Nors Lietuvoje į socialinių paslaugų teikimo organizavimą NVO yra sunkiai įtraukiamos, dėl nepakankamo šių organizacijų ir savivaldybių bendradarbiavimo reglamentavimo, netolygaus NVO paskirstymo įvairiuose Lietuvos regionuose, kartais nepakankamos NVO kompetencijos teikiant socialines paslaugas, nepakankamo šio sektoriaus vertinimo tiek visuomenės, tiek politikų gretose ir šio sektoriaus galimybių suvokimo ir kitų priežasčių, NVO vis plačiau įsitraukia į šį procesą. Tiek NVO, tiek privačių organizacijų įtraukimą į socialinių paslaugų organizavimą daugeliu aspektų galėtumėme vertinti kaip teigiamą reiškinį dėl gerėjančios teikiamų paslaugų kokybės ir ekonominių galimybių. Be to, valstybė dėl išaugusio socialinių paslaugų poreikio ir menko finansavimo yra nepajėgi viena užtikrinti visiems šių paslaugų gavėjams jų prieinamumą ir kokybę, dėl ko yra svarbu įtraukti ir pritraukti nevyriausybinius ir privačius paslaugų teikėjus.

4.3. Sąlygos, lemiančios liberalaus marginalinio gerovės valstybės modelio plėtrą Lietuvoje

Dabartinės sąlygos (ekonominis nuosmukis, liberalios gyventojų bei politinių partijų nuostatos) ir sovietinių laikų patirtis mums diktuoja liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio pasirinkimą. Dėl ekonominio nuosmukio neturime galimybės skirti daug lėšų socialinei politikai finansuoti bei didinti įvairias socialines išmokas ar remiantis universalumo principu mokėti jas platesniam paramos gavėjų ratui. O neigiama sovietinė patirtis privertė mus atsigręžti į laisvąją rinką bei valstybės vaidmens mažinimą (žr. 4.1 poskyrį). Be to, liberalaus marginalinio modelio plėtrą Lietuvoje taip pat skatina globalizacijos, europeizacijos procesai bei tarptautinių organizacijų įtaka, skatinanti remtis laisvąja rinka.

Nors iš pradžių Lietuva pasirinko bismarkinį - korporatyvinį socialinės politikos modelį, tačiau nebuvome pajėgūs užtikrinti tokį socialinių išmokų lygį kaip tokio pat ar panašaus modelio šalys. Šiuo metu mes nesame pakankamai ekonomiškai bei ideologiškai pajėgūs įgyvendinti konservatyvųjį-korporatyvinį gerovės valstybės modelį, o ką jau kalbėti apie socialdemokratinį gerovės valstybės modelį. Tą dar kartą mums patvirtina ir šalį kamuojantis ekonominis nuosmukis, kuomet bandoma mažinti socialines išmokas ir jas gaunančiųjų ratą, taip paliekant teisę į socialinę paramą tik pačioms skurdžiausioms gyventojų grupėms, o tokie sprendimai tik gilina kai kurių asmenų socialinę atskirtį.

Esant ekonominiam pakilimui plėtojome vokiškąjį - bismarkinį gerovės modelį, paremtą socialiniu draudimu. Tačiau toks modelis yra palankus ir puikiai funkcionuoja esant stabiliai ekonominei situacijai, o sukrėtusios pasaulį ekonominės krizės sąlygomis toks modelis pradeda strigti ir kelti daugybę socialinių problemų (pvz.: didelio nedarbo atveju, kuomet mokamos dideles nedarbo pašalpos, o vėliau negalime įvykdyti savo įsipareigojimų kitoms draudžiamųjų kategorijoms – pensininkams). Tokia susidariusi situacija verčia šalį sukti kita linkme, t.y. link liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio. Nors

tikėtina, kad anksčiau ar vėliau (kad ir nebūtų pasaulinės ekonominės krizės) vis vien atsigręžtumėme į liberalųjį marginalinį gerovės valstybės modelį. Tą byloja gyventojų ir politikų tarpe vyraujančios liberalios nuostatos bei įgyvendinamos reformos (pvz.: privačių pensijų fondų steigimas, nevyriausybinių organizacijų ir labdaros akcentavimas teikiant socialinę paramą ir pan.).

Šiuo metu priimami socialiniai sprendimai byloja tik apie tai, kad pasirūpinti savo pačių gerove labiau užkraunama patiems žmonėms, pasikliaunant rinka, ir valstybei atsikratant dalį atsakomybės. Taigi šiuo metu ekonominis šalies nuosmukis yra pagrindinė sąlyga, dėl kurios valdžios priimami sprendimai (pvz.: mokestinė reforma, socialinių išmokų mažinimas ir pan.) artina mūsų šalies socialinę politiką prie liberalaus marginalinio modelio.

Kaip jau buvo minėta, nemažai įtakos pasirenkant iš pradžių konservatyvųjį, o vėliau ir liberalųjį marginalinį modelį yra šalies diktatoriška sovietinė patirtis. Anksčiau valstybė kontroliavo visas tiek privataus, tiek viešo žmogaus gyvenimo sritis. Todėl nors iš pradžių, atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, ir susiklostė prielaidos plėtoti socialdemokratinį gerovės valstybės modelį, tačiau tokia neigiama ankstesnė patirtis neleido jam įsitvirtinti, nes socialdemokratiniame modelyje atsakomybę už individo gerovę prisiima valstybė, o žmonės valstybę tuo metu įsivaizdavo tik kaip pasyvų prižiūrėtoją (t.y. labiau siejo su viešosios tvarkos palaikytojo vaidmeniu). Valstybės kišimasis į žmogaus gyvenimą tuo metu buvo nepriimtinas ir atmestinas. Dėl šios priežasties didesnio palankumo susilaukė į rinką orientuotas modelis, kur atsakomybė už savo ir šeimos gerove paliekama pačiam individui. Įdomu ir tai, kad net praėjus dešimtmečiui po Nepriklausomybės atkūrimo A. Guogiui ir D. Bernotui (2000) atlikus tyrimą „Lietuvos partijų samprata apie socialinę politiką“, Lietuvos kairiosios partijos pasisakė už liberalų socialinės politikos modelį. Tai yra net patiems socialdemokratams buvo būdingos liberalios nuostatos. O tokios tiek žmonių, tiek politikų liberalios nuostatos nebuvo palankios kitokio negu liberalaus modelio plėtrai.

Ypač didelę įtaką šalių, taip pat ir Lietuvos, socialinei politikai daro globalizacijos ir europeizacijos procesai. Šie procesai sąlygoja vis stiprėjančią tarptautinę konkurenciją, siekiant investicijų. Taip valstybės ekonominės erdvės atvirumas, savo ruožtu, sukuria spaudimą mažinti valstybės išlaidas socialinėms reikmėms. Ekonominės globalizacijos logika yra priešinga visuotinės Gerovės valstybių stiprinimo logikai – ji veda jeigu ne prie Gerovės valstybių modelių demontavimo, tai bent prie socialinių išlaidų apkarpymo ir kvalifikacinių sąlygų išmokoms gauti apribojimo (Guogis, 2006).

Lietuvoje nemažos įtakos liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio įsigalėjimui turėjo tokių globalizuotų institucijų kaip Pasaulio bankas, Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulinė prekybos organizacija, Europos Sąjungos institucijos, Lietuvos laisvosios rinkos instituto ir pan. rekomendacijos ir pasiūlymai, skatinantys sprendžiant įvairius valstybės klausimus labiau pasikliauti rinka. Šios organizacijos socialinę apsaugą vertina kaip kliūtį, trukdančią šalies ekonominiam augimui. Šių

organizacijų nuomone, didesnę atsakomybės dalį už savo ir šeimos gerovė reikia perkleti pačiam individui, kad jis pasikliaudamas rinka pats užsitikrintų sau gerovę. Tačiau šios organizacijos neįvertina fakto, kad ne visos marginalinės grupės gali be apribojimų dalyvauti darbo rinkoje (pvz.: senyvo amžiaus, neįgalūs asmenys ir pan.). Be to, ne visada darbo rinka yra pajėgi užtikrinti galimybę žmogui užsidirbti.

Kalbant apie sąlygas, lėmusias liberalaus marginalinio modelio įsigalėjimą, yra labai svarbu paminėti ir blogėjančią demografinę situaciją. Visuomenė sparčiai sensta: 2001 m. gyventojų, senesnių kaip 60 m., skaičius sudarė 18,8 proc., visų Lietuvos gyventojų (Socialinių tyrimų institutas, 2004). Prognozuojama, kad 2020 m. šis skaičius sieks 22 proc. visų Lietuvos gyventojų (Socialinių tyrimų institutas, 2004). Vienas iš gyventojų senėjimo veiksnių yra, be abejo, gimstamumas. Lietuvoje gimstamumo lygis nepaisant nežymaus padidėjimo pastaraisiais metais vis dar išlieka žemas, neužtikrinantis kartų kaitos. Šie skaičiai dar kartą patvirtina, kad turime nemažai dėmesio skirti Lietuvos šeimos politikai.

Pažymėtina, kad tokia susiklosčiusi situacija kelia nemažai iššūkių socialinio draudimo sistemai. Socialinio draudimo sistema, veikianti įmokų-išmokų principu, tokiomis sąlygomis ima strigti, kadangi didėja išmokų dalis, o įmokų dalis kas kart mažėja, nes mažėja darbingo amžiaus žmonių skaičius. Lietuvoje didžiausią socialinio draudimo išmokų gavėjų dalį sudaro pensininkai, kurių skaičius siekia arti 1 milijono. Esant sudėtingai demografinei situacijai šalys, tarp jų ir Lietuva, priverstos pasirinkti kaupiamuosius privačius pensijų fondus, nes valstybė tokiomis sąlygomis yra nepajėgi užtikrinti pakankamo lygio pensijų išmokų. Todėl pensinio aprūpinimo ateitis yra privatūs, kaupiamieji pensijų fondai, kas yra liberalaus marginalinio modelio kokybinis elementas. Vadinasi, blogėjanti demografinė situacija taip pat turėjo įtakos liberalios marginalinės socialinės politikos modelio įsigalėjimui, kai sąlyginai (nes privatus kaupimas nėra privalomas) didesnė atsakomybė už savo gerovę senatvėje perkeliama pačiam individui.

Vadinasi, galime išskirti kelias pagrindines sąlygas lėmusias ir iki šiol lemiančias liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio įsitvirtinimą Lietuvoje. Tai neigiama sovietinė patirtis, globalizacijos procesai, įvairių tarptautinių organizacijų siūlymai, rekomendacijos ir spaudimas, blogėjanti demografinė situacija ir dabartinis šalies ekonominis nuosmukis.

4.4. Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio privalumai ir trūkumai bei plėtros galimybės Lietuvoje

Išnagrinėjus Lietuvos socialinės politikos raidą ir dabartinės Lietuvos socialinės politikos ypatumus, akivaizdu, kad Lietuvoje laipsniškai įsitvirtina liberalios marginalinės socialinės politikos bruožai. Ši

tendencija ypač išryškėjo nuo 2000 m. Analizuojant JAV, Japonijos ir Šveicarijos patirtį taikant liberalųjį marginalinį socialinės politikos modelį buvo padaryta išvada, kad šis modelis grynu pavidalu nėra pažangus, tačiau jei tam tikrus jo elementus derinsime su kitų G. Esping-Anderseno išskirtų gerovės valstybės modelių bruožais galime sukurti nuoseklų ir pažangų socialinės politikos modelį. Tai reiškia, kad rinkos akcentavimas ir mažesnė valstybės atsakomybė rūpinantis piliečių gerove ne visada gali būti vertinami kaip neigiamas reiškinys. Liberalus marginalinis socialinės politikos modelis, kaip, savaime aišku, ir kiti, turi savų privalumų ir trūkumų, kurie bus aptarti šiame skyriuje atsižvelgiant į Lietuvos sąlygas.

Kaip jau buvo minėta ankstesniuose skyriuose, tyrimai parodė, kad gyventojai kaip vieną iš neigiamų gerovės valstybių bruožų įvardija didelę mokestinę naštą (kas ypač būdinga socialdemokratinio modelio Skandinavijos valstybėms). Lietuvoje kol kas nėra įvesti progresyviniai mokesčiai gyventojų pajamoms, tačiau net dabar yra akivaizdu, kad apmokestinant gyventojų pajamas didesnė mokestinė našta tenka vidutines pajamas gaunantiems gyventojams, kitaip tariant, viduriniajam sluoksniui. Didžiausias neapmokestinamasis pajamų dydis (470 Lt) yra taikomas minimaliam darbo užmokesčiui, paskiau neapmokestinamasis pajamų dydis priklauso nuo gyventojo gaunamo darbo užmokesčio dydžio (neapmokestinamasis pajamų dydis lygus nuliui, kai darbo užmokestis lygus arba viršija 3 150 Lt). Tokiu būdu didesnė mokestinė našta perkeliama viduriniajam sluoksniui, kuris Lietuvoje yra labai negausus. Pažymėtina, kad Lietuvoje kaip ir daugumoje „tipiško“ liberalaus marginalinio gerovės valstybės modelio šalyse būdingi dideli skurdo ir turto diferenciacijos rodikliai. Nemaža dalis žmonių Lietuvoje gyvena žemiau skurdo ribos. Tokie neigiami rodikliai yra vienas iš liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožų. Atkreiptinas dėmesys, jei Lietuvoje ekonominio nuosmukio metu pagrindinė mokestinė našta guls ant viduriniosios klasės pečių šie rodikliai tik dar labiau augs ir didės skurdo apraiškos. Atsižvelgiant į tai, kad vidurinioji klasė Lietuvoje yra labai trapi reikėtų daugiau dėmesio kreipti jos paramai ir stiprinimui, o ne priešingai – naikinimui.

Be to, asmenys, gaunantys vidutinį darbo užmokestį neturi teisės į jokias socialines išmokas, išskyrus tam tikras vienkartinės išmokas šeimoms ir išmokos tėvams, auginantiems vaikus iki 3 metų, kadangi jos skiriamos pagal pajamų testavimo procedūrą, po kurios tokie asmenys atsiduria neremiamųjų sąraše. Tačiau šios išmokos tiek „universalios“, kurios skiriamos neatsižvelgiant į pajamų dydį, tiek tos išmokos, kurios skiriamos po pajamų testavimo procedūros yra labai mažos. Jos vidutinės pajamas turintiems asmenims neturi didelės įtakos jų gerovei, o skurstantiems asmenims neužtikrina normalaus pragyvenimo lygio, t.y. padeda pasiekti tik minimalų pragyvenimo lygį.

Tam tikrų neigiamų reiškinių kyla ir dėl paramos skyrimo būdo – pajamų testavimo procedūros, nes padidėjus asmens pajamoms jis netenka teisės į socialinę išmoką arba paramą. Tokiu atveju socialiai

remtini asmenys renkasi „gyvenimą iš pašalpų“ ir nesistengia įsitraukti į darbo rinką bei taip patiems pasirūpinti savo gerove. Dauguma jų įsitikinę, kad geriau gyventi iš socialinės pašalpos vos pasiekiant minimalų pragyvenimo lygį negu įsilieti į darbo rinką ir gauti minimalų darbo užmokestį, užtikrinantį tą patį minimalų pragyvenimo lygį. Tokios nuostatos nėra svetimos įgyvendinant Lietuvos socialinę politiką. Paprastai toks gyvenimo būdas būdingas socialiai remtinoms šeimoms, kurioms yra tarsi įprastas dalykas gimdyti vaikus dėl valstybės tokioms šeimos teikiamų socialinių išmokų. Tokių socialinės rizikos šeimų pavojus gali būti tas, kad vaikai, augantys tokioje aplinkoje, savo skurdžią padėtį gali suvokti iškreiptai, t.y. kaip privilegiją, labdaros gyvenimą, kur nereikia dirbti. Tokie vaikai neišmoks kovoti, kabintis į gyvenimą savo jėgomis, o ir ateityje sukūrę savo šeimas reikalaus būti išlaikomi. Taip bus auginamos išlaikytinių kartos. Išeitis iš tokios susidariusios situacijos galėtų būti paramos būdų marginalinėms grupėms didesnė įvairovė. Tai reiškia, kad socialinė parama remtiniems asmenims būtų teikiama ne tik pinigine, bet ir nepinigine forma (pvz.: drabužiais, maistu ir pan.).

Taigi vadovaujantis aukščiau pateiktais liberalios marginalinės socialinės politikos trūkumų aprašymu galime teigti, kad šis modelis, kuomet atsakomybė rūpinantis savo gerove yra perkeliama rinkai ne visada pasiteisina. Juo labiau, kad Lietuvoje pasikliaunant darbo rinka pasirūpinti savo gerove galimybės yra labai ribotos, nes mūsų šalies ekonominiai pajėgumai, augimo tempai ir galimybės yra nepalyginamai mažesni negu tokių valstybių kaip JAV ir Japonija, atstovaujančių liberalaus marginalinio gerovės modelio stovyklai. Kita vertus, tokio modelio pasirinkimą atspindi ir mūsų šalies ekonominiai ištekliai, tai yra negalėjimas prisiimti didesnę atsakomybę už savo piliečių gerovę.

Negalime teigti, kad liberali marginalinė gerovės valstybė turi vien tik neigiamus bruožus. Esant tam tikroms sąlygoms galime rasti ir nemažai privalumų bei patirties, kuria remiantis Lietuvai derėtų pasimokyti. Nors liberalus marginalinis socialinės politikos modelis turi nemažai trūkumų, kurie gali kelti daug socialinių problemų, galime įžvelgti ir tam tikrų teigiamų galimybių. Lietuvos sąlygomis galėtumėme plėtoti mišrų socialinės politikos modelį su tam tikrais liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio elementais. Tokį pasirinkimą labiausiai lemtų ribotos galimybės užsidirbti pajamų ir taip pačiam pasirūpinti savo ir savo šeimos gerove Lietuvoje, ypač dabartinio sunkmečio sąlygomis. Lietuvoje žmones negali pasirūpinti savo gerove tiesiog įsitraukus į darbo rinką kaip antai JAV. Dėl to įgyvendinti gryno liberalaus marginalinio modelio socialinę politiką Lietuvos sąlygos būtų sudėtinga ir kas svarbiausia – neprotinga.

Lietuvoje remtis rinka galėtumėme tik kai kuriose specifinėse srityse, pavyzdžiui, pensinis aprūpinimas. Nors kol kas privatūs pensijų fondai Lietuvoje veikia neefektyviai. Bet yra nemažai šalių kur mišri pensijų aprūpinimo sistema (pensijos iš valstybės biudžeto + privatūs pensijų fondai + asmeninis kaupimas ir investicijos) veikia sėkmingai. Šiuo atveju svarbu surasti gerosios patirties pavyzdžių ir

bandyti ją pritaikyti Lietuvos sąlygomis, siekiant efektyvinti privačių pensijų fondų veiklą, ypač administracinių kaštų atžvilgiu. Veikiant tokiai „trijų šaltinių“ pensijų aprūpinimo sistemai didesnė atsakomybės dalis perkeliama pačiam individui, sudarant jam galimybę gauti didesnę pensiją ir taip pačiam pasirūpinti savo gerove sulaukus senatvės pensijos amžiaus. Plėtojant tokio pobūdžio pensijų aprūpinimo sistemą ne mažiau svarbu skatinti pasitikėjimą privačiais pensijų fondais (Lietuvoje tokia sistema ne itin pasitikima, ypač dabartinio sunkmečio sąlygomis).

Nemažai patirties iš kitų šalių galima pasisemti plėtojant šeimos politiką, skatinant derinti šeimos rūpesčius su darbo karjera. Šioje srityje patirties galima rasti JAV ir Japonijoje, kur yra populiarūs darželio lopšelio tipo kambarėliai įmonių darbuotojų vaikams. Pavyzdžiui, Japonijoje valstybė teikia subsidijas tokių darželio-lopšelio tipo būrelių steigimui darbovietėje. Tokiu būdu pasikliaunant rinka yra skatinama derinti šeimos rūpesčius su karjera. Tokiomis priemonėmis yra užtikrinamas aukštas moterų, turinčių mažamečių vaikų, užimtumas. Taip pat galime pasitelkti daugumos šalių patirtį plėtojant lanksčias užimtumo formas (darbą pusę dienos, darbą namuose ir pan.) tėvams, auginantiems vaikus.

Ne mažiau naudos atneštų ir nevyriausybinių ir privačių organizacijų įtraukimas į socialinės paramos sistemą, kas Lietuvoje yra jau labiau paplitę savivaldybių lygmeniu. Svarbiausi teigiami nevyriausybinių ir privačių organizacijų įtraukimo teikiant socialines paslaugas aspektai yra šie: 1) vienas iš būdų užtikrinti pigesnį socialinių paslaugų teikimą; 2) geresnės kokybės paslaugos dėl paslaugų teikėjų konkurencijos; 3) nevyriausybinių ir privačių organizacijų, teikiančių socialines paslaugas, plėtra kaip viena iš ekonominio augimo galimybių (žr. 4.2.2 poskyrį). Labai svarbu atsižvelgti į tą faktą, kad viešosios gerybės, kurias teikia valstybė yra žymiai brangesnės ir mažiau veiksmingos negu tos pačios viešosios gerybės teikiamos privataus sektoriaus. Todėl teikiant socialinę parama labai svarbu įvertinti šį faktorių.

Lietuvos konservatyviajai visuomenei tokių naujovių siūlymas gali pasirodyti pernelyg nepriimtinas ir naivus. Tokiu atveju labai svarbu yra šviesti gyventojus, išryškinti tokių socialinės politikos priemonių naudą bei populiarinti ją tarp verslo atstovų. Tas nepadaroma per vieną naktį. Lietuvos visuomenė lėtai ir kritiškai reaguoja į pokyčius ir naujoves, todėl reikia laiko, kad jos taptų priimtinos.

Akivaizdu, kad dabartinėmis globalizacijos ir blogėjančios demografinės situacijos sąlygomis valstybė nėra pajėgi prisiimti visišką atsakomybę už kiekvieną savo pilietį, todėl tikslinga būtų perduoti dalį įsipareigojimų rūpinantis asmens ir šeimos gerove pačiam individui. Tai jokiu būdu neturėtų būti vertinama kaip valstybės dalies atsakomybės atsisakymas. Tiesiog rinka turėtų būti vertinama kaip dar viena galimybė pasirūpinti savo gerove. Vadinasi, ne visada tam tikrų socialinės politikos sričių perdavimas rinkai turėtų būti vertinamas neigiamai, o iš nagrinėtų valstybių pavyzdžių galime įsitikinti, kad tam tikrais atvejais tokie sprendimai pasiteisina.

Nors daugeliu aspektu liberalios marginalinės socialinės politikos modelis socialinei prasme gali būti vertinamas kaip neigiamas modelis, negalime nepastebėti ir tokio teigiamo momento kaip naujoji viešoji vadyba. Būtent liberalus marginalinis gerovės valstybės modelis anglosaksiškose šalyse generavo naująją viešąją vadybą, kurios esmė yra privataus verslo metodų taikymas viešajame sektoriuje. Socialiniame administravime naujoji viešoji vadyba administratoriui suteikia didesnę laisvę ir daugiau galimybių veikti, jis yra mažiau varžomas teisės normų. Taikomi privataus verslo metodai administruojant viešąjį sektorių įgalina jį veikti efektyviau ir veiksmingiau. Kaip tik naujosios viešosios vadybos metodais ir galima efektyvinti socialinį administravimą ir mažinti jo kaštus. Lietuvoje naująją viešąją vadybą kad ir bandoma buvo įgyvendinti, tačiau jis buvo keblus ir nenuoseklus. Nepaisant to, naujosios viešosios vadybos metodų dėka galime pastebėti tam tikrų teigiamų poslinkių socialinio administravimo srityje (efektyvesnis socialinių paslaugų organizavimas, geresnė socialinių paslaugų kokybė ir pan.).

Paskutiniuoju metu daugiau dėmesio yra skiriama ne naujajai viešajai vadybai, o naujajam viešajam valdymui, kuris akcentuoja pilietinį dalyvavimą, demokratiją, NVO reikšmę ir etines vertybes. Pažymėtina, kad naujasis viešasis valdymas taip pat akcentuoja socialinio teisingumo įgyvendinimo būtinybę. Anot daugumos mokslininkų finansinės krizės akivaizdoje Vakarų Europoje dominuoti pradės būtent naujasis viešasis valdymas, o ne naujoji viešoji vadyba. Ši tendencija neaplenks ir Lietuvos. Lietuvoje tiek naujosios viešosios vadybos, tiek naujojo viešojo valdymo metodus galime vertinti kaip liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio privalumą ir plėtros galimybę, įgalinančią socialinį administravimą veikti veiksmingiau ir efektyviau.

Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio pasirinkimas lemia ne tik mažas išmokas, skiriamas pajamų testavimo procedūros pagrindu ir neskatinančias marginalinių grupių grįžti į darbo rinką, neigiamus socialinius rodiklius, bet ir rinkos dėka atveria galimybes geriau pasirūpinti savo ir šeimos gerove (jei tos priemonės protingai įgyvendinamos) bei generuoja naująją viešąją vadybą, kurią būtina taikyti Lietuvoje. Nors daugeliu aspektų liberalus marginalinis modelis atrodo nepažangus ir nepatrauklus, tačiau įsitikinome, kad yra nemažai teigiamų savybių, kurias galime pritaikyti atsižvelgiant į Lietuvos sąlygas. Pabrėžtina, kad šiame darbe nekalbama apie aklą gerosios patirties kopijavimą, bet apie naujų dalykų, naujos patirties generavimą atsižvelgiant į kitų šalių praktinę patirtį. Aklas patirties kopijavimas niekuomet neduos teigiamų rezultatų, kadangi skiriasi šalių ekonominiai, socialiniai, kultūriniai, politiniai ir kiti aspektai. Todėl naudojantis kitų šalių patirtimi būtina atsižvelgti į mūsų šalies sąlygas, galimybes ir tokiu būdu sukurti tik mums tinkantį gerovės valstybės modelį.

5. EKSPERTINIS TYRIMAS: LIETUVOS SOCIALINĖ POLITIKA IR JOS PLĖTROS GALIMYBĖS

Siekiant išanalizuoti Lietuvos socialinės politikos plėtros galimybes buvo atliktas ekspertinis tyrimas „Lietuvos socialinė politika ir jos plėtros galimybės“, kurio metu buvo apklausiami Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto (toliau – Komitetas) nariai. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti Komiteto narių nuomonę apie Lietuvos socialinę politiką ir jos plėtros galimybes. Minėtos respondentų grupės pasirinkimą lėmė tai, jog Komiteto nariai yra vieni pagrindinių socialinės politikos formuotojų, kadangi Komiteto veiklos uždaviniai yra teikti pasiūlymus Lietuvos Respublikos Seimui socialinės politikos formavimo klausimais, svarstyti SoDros biudžeto projektą bei atlikti šio biudžeto vykdymo kontrolę, rengti įstatymų ir kitų teisės aktų projektus bei pasiūlymus socialinės apsaugos klausimais, atlikti socialinės apsaugos institucijų parlamentinę kontrolę ir kt.

Apklausos anketoje buvo pateikta 13 klausimų, kur galima buvo pažymėti vieną, respondentų nuomone labiausiai jiems priimtiną, atsakymo variantą. Apklausos anketa yra pateikta 1 Priede. Apklausos anketą užpildė 6 Komiteto nariai iš 9, t.y. apklausoje dalyvavo 2/3 Komiteto narių.

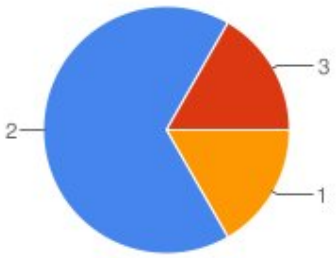
Šiame tyrime buvo siekiama išsiaiškinti kaip Lietuvos Respublikos Seimo nariai vertina dabartiniu metu vykdomą socialinę politiką, kokia kryptimi, jų manymu, reikėtų plėtoti Lietuvos socialinę politiką, kokių užsienio valstybių patirtimi galėtumėme vadovautis ją plėtojant ir kokia kryptimi artimiausioje ateityje plėtosis Lietuvos socialinė politika.

5.1. Socialinės politikos vertinimas ir atsakomybės pasidalinimas rūpinantis žmonių gerove

Apklausos anketoje Komiteto nariams buvo pateiktas klausimas kaip jie vertina socialinę politiką (1 pav.). 4 iš 6 Komiteto narių socialinę politiką vertina kaip sritį skatinančią socialinę pažangą ir gyvenimo kokybę. Tik vienas Komiteto narys socialinę politiką vertina kaip naštą, trukdančią šalies ekonominiam augimui, tačiau į kitą klausimą „Kas, Jūsų manymu, turėtų prisiimti didesnę atsakomybės dalį rūpinantis žmonių gerovę?“ respondentas nurodo, kad atsakomybę už piliečių gerovę turėtų prisiimti valstybė. Tokiu atveju šiuose dviejuose atsakymuose galima pastebėti tam tikrų prieštaringumų: jeigu vertinsime socialinę politiką kaip naštą, trukdančią šalies ekonominiam augimui, ar tuomet ne tikslingiau būtų socialinę apsaugą perleisti rinkos subjektams, taip „nuimant“ nuo valstybės pečių rūpestį dėl piliečių gerovės ir paliekant piliečių gerovei skirtas lėšas kitoms sritims. Be to, socialinės politikos kaip naštos vertinimas atspindi liberalų požiūrį, kuris kaip buvo minėta šio darbo ankstesniuose skyriuose yra būdingas didžiajai daliai tarptautinių organizacijų ir jų rekomendacijoms, dariusių ir darančių įtaką Lietuvos tiek ekonominėms, tiek socialinėms gyvenimo sritims. Dar vienas respondentas kitaip vertina socialinę politiką (nei kaip sritį skatinančią pažangą, nei kaip naštą), tačiau apklausos anketoje nepateikia savo socialinės politikos vertinimo varianto.

Klausimas: kaip vertinate socialinę politiką?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. kaip naštą, trukdančią šalies ekonominiam augimui	1	16.67
2. kaip sritį, skatinančią socialinę pažangą ir gyvenimo kokybę	4	66.67
3. kita	1	16.67
Viso	**6**	**100.00%**

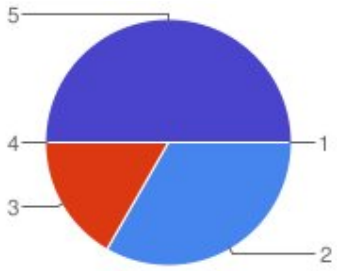

1 pav. **Socialinės politikos vertinimas.**

Klausimu kas turėtų prisiimti didesnę atsakomybės dalį rūpinantis žmonių gerove Komiteto narių nuomonė taip pat buvo nevienoda (2 pav.). Pusė apklaustųjų pažymi, kad atsakomybę už žmonių gerovę turėtų lygiomis dalimis prisiimti tiek rinka, tiek valstybė. Šiuose atsakymuose galime įžvelgti tam tikrų liberalumo bruožų, kadangi pabrėžiamas ne tik valstybės, bet ir rinkos vaidmuo rūpinantis žmonių gerove. Kaip buvo minėta ankstesniuose darbo skyriuose galime pastebėti rinkos vaidmens didėjimo socialinėje apsaugoje tendenciją. Ypač tas pastebima šių metų priimtuose arba dar tik planuojamuose priimti sprendimuose, kur dalis įsipareigojimų perleidžiama rinkos subjektams (pvz.: mažesnių motinystės pašalpų mokėjimas, tačiau su galimybe papildomai užsidirbti).

Klausimas: kas turėtų prisiimti didesnę atsakomybės dalį rūpinantis žmonių gerove?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. rinka	0	0
2. valstybė	2	33.33
3. veikiau rinka negu valstybė	1	16.67
4. veikiau valstybė negu rinka	0	0
5. rinka ir valstybė lygiomis dalimis	3	50
Viso	**6**	**100.00%**

2 pav. **Atsakomybės pasidalinimo rūpinantis žmonių gerove vertinimas.**

Vadinasi, Komiteto narių teiginiai tik dar kartą patvirtina faktą, kad socialinėje srityje didėja rinkos vaidmuo, kas iš esmės atitinka liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožus. Nepaisant to, 2 Komiteto nariai iš 6 apklaustųjų mano, kad didžiausią atsakomybės dalį rūpinantis žmonių gerovę turėtų prisiimti valstybė, tačiau vienas iš jų socialinę politiką vertina kaip sritį, skatinančią pažangą, o kitas – kaip naštą, trukdančią šalies ekonominiam augimui. Valstybės vaidmens akcentavimas rūpinantis savo piliečių gerove ir socialinės politikos vertinimas kaip srities, skatinančios socialinę pažangą ir gyvenimo kokybę, gali būti vertintina kaip socialdemokratinis požiūris į socialinę

politiką. Tačiau tokį požiūrį į socialinę politiką išreiškia tik vienas iš apklaustųjų Komiteto narių. Taip pat tik vienas Komiteto narys nurodė, jog rūpinantis žmonių gerovę didesnį vaidmenį turėtų prisiimti veikiau rinka negu valstybę, o tai reiškia, kad didesnė dalis socialinių klausimų turėtų būti perleidžiama rinkos subjektams, kas savo ruožtu išreiškia liberalų požiūrį į socialinę politiką.

Taigi nepaisant to, kad vis dėl to didžioji dauguma apklaustųjų Komiteto narių socialinę politiką vertina kaip sritį, skatinančią pažangą ir gyvenimo kokybę, tačiau rūpinantis žmonių gerovę didelę reikšmę teikia rinkos vaidmeniui, kas iš esmės ne itin derinasi su minėtu požiūriu į socialinę politiką.

5.2. Lietuvos socialinės politikos modelis ir jo plėtros galimybės

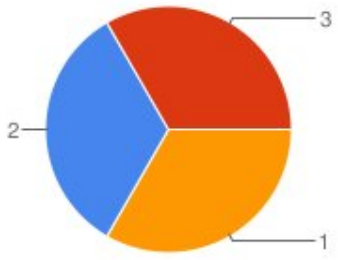
Apklausos metu Komiteto narių taip pat buvo prašoma įvertinti kuriam modeliui yra priskiriama šiuo metu Lietuvoje vykdoma socialinė politika (3 pav.), taip pat pasvarstyti kokia kryptimi artimiausioje ateityje plėtosis Lietuvos socialinė politika (4 pav.) ir kurios šalies patirtimi galėtumėme vadovautis ją plėtodami (5 pav.) bei kuria kryptimi, Komiteto narių nuomone, reikėtų plėtoti mūsų šalies socialinę politiką (6 pav.).

1/3 apklaustųjų Komiteto narių mano, jog Lietuvoje vykdoma socialinė politika atitinka liberalųjį socialinės politikos modelį, kitas 1/3 apklaustųjų mano, jog Lietuvos socialinė politika atitinka socialdemokratinį modelį ir likęs 1/3 – konservatyvųjį modelį. Taigi Komiteto narių nuomonė šiuo klausimu pasiskirstė nevienodai, iš ko galima daryti išvadą, jog komiteto nariai nežino kurį modelį atitinka Lietuvos socialinė politika ir (arba) nėra kompetentingi šiuo klausimu. Kaip buvo minėta šiame darbe, Lietuvos socialinei politikai ilgą laiką buvo būdingi konservatyvaus socialinės politikos modelio bruožai, kadangi socialinė apsauga buvo paremta socialiniu draudimu. Tačiau nuo 2000 m. pastebimas ryškus liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio įsigalėjimas, o negausių socialdemokratinio modelio bruožų ypač sumažėjo 2009 metais, kuomet buvo panaikintos universalios išmokos šeimoms, auginančioms vaikus. Šios išmokos šeimoms, auginančioms vaikus nuo 3 metų iki pilnametystės, pradėtos skirstyti remiantis pajamų testavimo procedūra, kas yra liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožas. Taigi kone vienintelis socialdemokratinio modelio bruožas dabar praktiškai išnyko, nes universalios išmokos mokamos šeimoms, auginančioms vaikus tik iki 3 metų. Vadinasi, Lietuvos socialinės politikos jokiu būdu negalėtumėme priskirti socialdemokratiniam modeliui, nors 1/3 apklaustųjų Komiteto narių nuomone, dabartinis Lietuvos socialinės politikos modelis atitinka socialdemokratinį modelį. Lietuvos socialinę politiką galėtumėme priskirti konservatyviajam modeliui, paremtu socialiniu draudimu (pvz.: ligos, motinystės pašalpos yra mokamos priklausomai nuo asmens dalyvavimo socialinio draudimo sistemoje), su vis labiau įsivyraujančiais liberaliais marginaliniais elementais. Taigi galime tam tikra dalimi sutikti su Komiteto narių nuomone, jog Lietuvos socialinę politiką galime priskirti konservatyviam arba liberaliam

modeliui, kadangi Lietuvoje vykdomoje socialinėje politikoje galime aptikti tiek konservatyviam, tiek liberaliam socialinės politikos modeliams būdingų bruožų.

Klausimas: kuriam modeliui priskirtumėte šiuo metu Lietuvoje vykdomą socialinę politiką?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. liberaliam (Anglosaksų)	2	33.33
2. socialdemokratiniam (Šiaurės Europos)	2	33.33
3. konservatyviam (Kontinentinės Europos)	2	33.33
Viso	6	100.00%

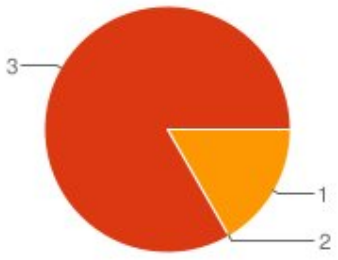
3 pav. **Dabartinės Lietuvos socialinės politikos priskirimas socialinės politikos modeliams.**

Klausimu kuria kryptimi artimiausioje ateityje vystysis (plėtosis) Lietuvos socialinė politika apklaustųjų Komiteto narių nuomonė buvo beveik vienoda. 5 iš 6 apklaustųjų Komiteto narių nurodė, kad Lietuvos socialinė politika artimiausioje ateityje plėtosis konservatyviąją kryptimi, nors šiame darbe aprašytos tendencijos rodo, jog Lietuvos socialinė politika juda liberalia kryptimi. Ypač šią tendenciją paspartina šalį sukrėtusi ekonominė krizė, kurios pasekmė yra įvairių socialinių išmokų mažinimas, kas savaime yra liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožas. Taip pat pažymėtina, kad dauguma Vakarų Europos valstybių pripažino, jog esminiai konservatyvaus socialinės politikos modelio trūkumai yra nesugebėjimas atlaikyti ekonomikos svyravimus, kurie vėliau lemia dideles socialinio draudimo fondų išlaidas (pvz.: didelio nedarbo atveju mokant bedarbio pašalpas), taip pat nesugebėjimas subalansuoti įmokų-išmokų sistemos dėl šalių demografinių problemų (spartus gyventojų senėjimas, mažas gimstamumas neužtikrinantis kartų kaitos ir pan.). Šios dvi pagrindinės problemos reikalaujančios didelių socialinio draudimo fondo išlaidų kelia konservatyvaus modelio šalyse daug socialinių problemų. Todėl vis labiau judama link liberalaus socialinės politikos modelio, dalį valstybės įsipareigojimų perduodant rinkai. Tą ypač atspindi spartus privačių pensijos fondų populiarėjimas. Taigi esant šioms dviem problemoms konservatyvaus modelio vystymas socialine prasme būtų ne itin pažangus, kadangi reikalaus didelių SoDros išlaidų pensijų ir kitų socialinių išmokų mokėjimui, o SoDros įmokų surinkimas pastaraisiais metais irgi yra gana komplikuotas dėl vis mažėjančio draudžiamųjų socialiniu draudimu skaičiaus. O ir privačių pensijų fondų veikla Lietuvoje yra neefektyvi. Todėl plėtojant Lietuvos socialinę politiką būtina atsižvelgti į šiuos nepalankius faktorius. Iš esmės konservatyvaus socialinio politikos modelio vystymą galima pateisinti nebent šeimos politikos srityje. Tačiau nepaisant visų šių konservatyvaus socialinės politikos trūkumų didžioji dauguma mano, kad Lietuvos socialinė politika vis dėl to plėtosis konservatyviąją kryptimi.

Tik vienas apklaustųjų Komiteto narių nurodė, kad Lietuvos socialinės politikos modelis plėtosis liberalią kryptimi, kas iš esmės atitinka dabartines tendencijas. Nė vienas iš apklaustųjų nenurodė, kad Lietuvos socialinė politika plėtosis socialdemokratine kryptimi, nors atsakydami į klausimą, kurią kryptimi reikėtų plėtoti Lietuvos socialinę politiką, pusė apklaustųjų Komiteto narių kaip idealų socialinės politikos modelį išskiria būtent socialdemokratinį modelį. 2 iš apklaustųjų Komiteto narių pažymi, kad Lietuvos socialinę politiką reikėtų plėtoti konservatyvia kryptimi, kas atitinka jų nuomonę dėl Lietuvos socialinės politikos plėtros galimybių ateityje, ir tik vienas Komiteto narys nurodo, kad Lietuvos socialinę politiką reikėtų plėtoti liberalia kryptimi.

Klausimas: kuria kryptimi artimiausioje ateityje plėtosis Lietuvos socialinė politika?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. liberalia (Anglosaksų)	1	16.67
2. socialdemokratine (Šiaurės Europos)	0	0
3. konservatyvia (Kontinentinės Europos)	5	83.33
Viso	**6**	**100.00%**

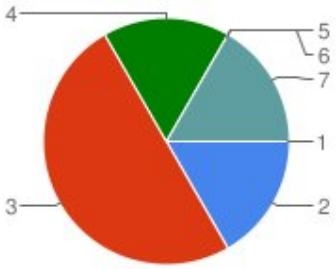
4 pav. **Lietuvos socialinės politikos modelio plėtros perspektyva.**

Įdomu tai, jog Komiteto nariai pažymėję, kad dabartinis Lietuvos socialinės politikos modelis atitinka socialdemokratinį modelį, mano jog ateityje Lietuvos socialinė politika plėtosis konservatyvia arba liberalia kryptimi. Iš šių atsakymų galima daryti prielaidą, kad Komiteto nariai tokią socialinės politikos plėtros perspektyvą sieja su šiuo metu mažėjančiomis socialinėmis išmokomis (pvz.: motinystės pašalpos).

Klausimu dėl užsienio šalių patirties pritaikymo plėtojant Lietuvos socialinę politiką apklaustųjų Komiteto narių nuomonė taip pat buvo nevienoda. Pusė apklaustųjų Komiteto narių mano, kad plėtodami Lietuvos socialinę politiką turėtumėme remtis Švedijos patirtimi. Toks pasirinktas Komiteto narių atsakymas atitinka jų nuomonę, kad Lietuvos socialinę politiką reikėtų plėtoti socialdemokratine kryptimi, tačiau jie mano, kad realiai Lietuvos socialinės politikos modelis plėtosis konservatyvia kryptimi. O tai reiškia, kad pasirinktos šalies patirtis (Švedijos, atitinkančios socialdemokratinį modelį) nesutampa su Komiteto narių planuojamu vystyti Lietuvos socialinės politikos modeliu (konservatyviu). Iš šių atsakymų galime teigti, kad Komiteto nariai palankumą jaučia socialdemokratiniam modeliui, tačiau dėl vienokių ar kitokių priežasčių nemano, kad Lietuvoje gali būti vystomas tokio pobūdžio socialinės politikos modelis.

Klausimas: kurios šalies patirtimi galėtumėme vadovautis plėtojant Lietuvos socialinę politiką?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. JAV	0	0
2. Jungtinė Karalystė	1	16.67
3. Švedija	3	50
4. Vokietija	1	16.67
5. Italija	0	0
6. kita	0	0
7. jokios. Turime kurti savo socialinę politiką, atsižvelgiant į šalyje susiklosčiusias sąlygas.	1	16.67
Viso	6	10 0.00%

5 pav. **Užsienio šalių patirties pritaikymas plėtojant Lietuvos socialinę politiką.**

Vienas iš apklaustųjų Komiteto narių mano, kad plėtodami Lietuvos socialinę politiką turėtumėme vadovautis Vokietijos patirtimi bei plėtoti konservatyviąją socialinę politiką. Vienas apklaustųjų Komiteto narių nurodęs, kad Lietuvos socialinė politika plėtosis ir turėtų būti plėtojama liberalia kryptimi, pažymi, jog plėtodami savo šalies socialinę politiką turėtumėme vadovautis Jungtinės Karalystės patirtimi, nors A. Guogis šią šalį laiko labiausiai socialiniu požiūriu atsilikusia valstybe, palyginus su Šiaurės Europos, kontinentinės Europos ir netgi Pietų Europos valstybėmis. Taigi kitaip negu kiti Komiteto nariai (1/2 apklaustųjų) nurodę, kad Lietuvos socialinė politika plėtosis konservatyvia kryptimi ir ją plėtojant reikėtų vadovautis Švedijos patirtimi, minėti Komiteto nariai pateikia logiškai susijusius atsakymus.

Vienas apklaustųjų Komiteto narių pažymėjo, jog neturėtumėme vadovautis jokios šalies patirtimi, o kurti savo socialinę politiką, atsižvelgiant į šalyje susiklosčiusias sąlygas bei plėtoti savo šalies socialinę politiką konservatyviąją kryptimi.

Įdomu tai, kad kai kurie Komiteto nariai pažymėję, kad Lietuvos socialinę politiką reikėtų plėtoti konservatyvia arba socialdemokratine kryptimi ir ją plėtojant vadovautis Vokietijos arba Švedijos patirtimi, prieš tai buvusiame antrajame klausime akcentavo rinkos vaidmenį prisiimant atsakomybę dėl žmonių gerovės, t.y. nurodė, kad atsakomybę už žmonių gerovę vienodomis dalimis turėtų prisiimti valstybė ir rinka. O kaip žinia socialdemokratiniame ir konservatyviajame modelyje didesnę atsakomybės dalį žmonių gerovės srityje prisiima valstybė, o ne rinka, kas vėlgi rodo Komiteto narių atsakymų prieštaringumus.

Klausimas: kuria kryptimi reikėtų plėtoti Lietuvos socialinę politiką?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. liberalia (Anglosaksų)	1	16.67
2. socialdemokratine (Šiaurės Europos)	3	50
3. konservatyvia (Kontinentinės Europos)	2	33.33
Viso	**6**	**100.00%**

6 pav. **Norimas plėtoti Lietuvos socialinės politikos modelis.**

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad pusė apklaustųjų Komiteto narių jaučia palankumą socialdemokratiniam modeliui ir mano, kad Lietuvos socialinę politiką galėtumėme plėtoti remiantis Švedijos patirtimi, tačiau, jų manymu, realiai Lietuvos socialinės politikos modelis vystysis konservatyviąją kryptimi (tą nurodo 5 iš 6 apklaustųjų). Tik vienas komiteto narys mano, kad Lietuvos socialinę politiką reikėtų plėtoti liberalia kryptimi, remiantis Jungtinės Karalystės patirtimi.

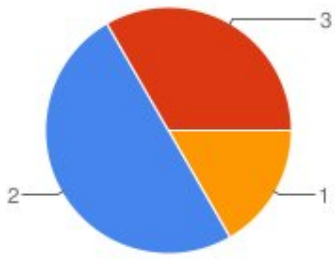
5.3. Lietuvos socialinės politikos vertinimas socialinės pažangos požiūriu

Komiteto narių buvo prašoma įvertinti ar dabartinis Lietuvos socialinės politikos modelis yra pažangus socialine prasme (7 pav.) ir koks, jų manymu, socialinės politikos modelis yra pažangiausias (8 pav.).

Pusė apklaustųjų Komiteto narių mano, kad dabartinis Lietuvos socialinės politikos modelis yra nepažangus. 2 Komiteto nariams buvo sunku įvertinti mūsų šalies socialinės politikos modelio pažangumą, todėl jie pažymėjo „sunku atsakyti“ atsakymo variantą. Ir tik vienas Komiteto narys nurodė, kad Lietuvos socialinės politikos modelis socialiniu požiūriu yra pažangus. Įdomu tai, kad tas pats Komiteto narys ankstesniame klausime nurodė, jog dabartinis Lietuvos socialinės politikos modelis atitinka liberalųjį modelį. O tai reiškia, kad šio Komiteto nario nuomone liberalus marginalinis socialinės politikos modelis socialine prasme yra pažangus, nors šiame darbe buvo padaryta išvada, kad liberalus socialinės politikos modelis grynu pavidalu nėra pažangus dėl savo žemų socialinių rodiklių. Atsakant į kitą klausimą tas pats Komiteto narys nurodė, kad pažangiausias socialinės politikos modelis yra konservatyvus ir kad Lietuvos socialinės politikos modelis plėtosis ir turėtų būti plėtojamas konservatyviaja kryptimi. Vadinasi, šio komiteto nario nuomone dabartinis Lietuvos socialinės politikos modelis, atitinkantis liberalųjį modelį, yra pažangus, tačiau kaip idealų ir pažangų modelį išskiria konservatyvųjį modelį, kurio kryptimi ir turėtų būti plėtojama Lietuvos socialinė politika.

Klausimas: ar dabartinis Lietuvos socialinės politikos modelis yra pažangus socialine prasme?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. taip	1	16.67
2. ne	3	50
3. sunku atsakyti	2	33.33
Viso	6	100.00 %

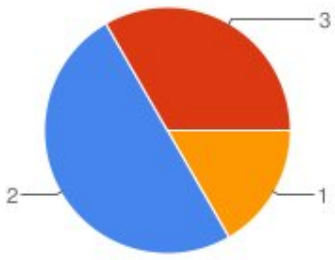
7 pav. **Lietuvos socialinės politikos modelio pažangumo vertinimas.**

Pusė apklaustųjų Komiteto narių kaip pažangiausią modelį išskiria socialdemokratinį modelį. Tie patys Komiteto nariai ankstesniame klausime nurodė, kad Lietuvos socialinę politiką reikėtų plėtoti būtent šio modelio kryptimi, tačiau faktiškai Lietuvos socialinė politika ateityje atitiks konservatyvųjį modelį. Tai reiškia, kad šių respondentų nuomone idealus ir pažangus socialinės politikos modelis yra socialdemokratinis ir galime daryti prielaidą, kad dėl ribotų mūsų šalies finansinių galimybių Komiteto nariai mano, kad artimiausioje ateityje Lietuvos socialinė politika atitiks konservatyviojo modelio bruožus.

2 apklausti Komiteto nariai nurodė, kad pažangiausias socialinės politikos modelis yra konservatyvus, kas sutampa su jų nuomone dėl Lietuvos socialinės politikos modelio ateities perspektyva. Ir tik vienas Komiteto narys mano, kad pažangiausias socialinės politikos modelis yra liberalus.

Klausimas: koks socialinės politikos modelis yra labiausiai pažangus socialine prasme?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. liberalus (Anglosaksų)	1	16.67
2. socialdemokratinis (Šiaurės Europos)	3	50
3. konservatyvus (Kontinentinės Europos)	2	33.33
Viso	6	100.00%

8 pav. **Socialinės politikos modelių pažangumo vertinimas.**

Vėl gi vertinant Komiteto narių atsakymus galime įžvelgti palankumą socialdemokratiniam modeliui. Pusė apklaustųjų išskiria socialdemokratinį kaip patį pažangiausią. Tačiau jų nuomonę, ateityje Lietuvos socialinės politikos modelis atitiks konservatyvųjį modelį. Kita dalis apklaustųjų - 2

Komiteto nariai - pažangiausiu modeliu laiko konservatyvųjį, kas atitinka jų nuomonę dėl Lietuvos socialinės politikos ateities perspektyvų, ir vienas Komiteto narys kaip pažangiausią išskirią liberalųjį modelį.

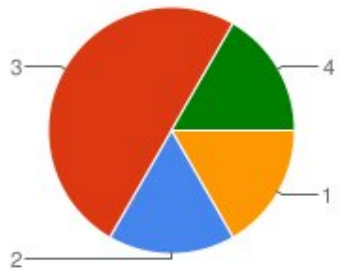
5.4. Lietuvos šeimos politikos vertinimas

Apklausos metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti kurios šalies pavyzdžiu, Komiteto narių nuomone, galėtumėme plėtoti Lietuvos šeimos politiką (9 pav.) ir remiantis kokiu principu turėtų būti teikiamos išmokos šeimoms, auginančioms vaikus (10 pav.).

Apklausos metu paaiškėjo, kad pusės apklaustųjų Komiteto narių nuomone, plėtoti Lietuvos šeimos politiką galėtumėme vėl gi remiantis Švedijos patirtimi. Vienas iš apklaustųjų Komiteto narių kaip sektiną pavyzdį šeimos politikai plėtoti nurodo Vokietijos patirtį. Vienas Komiteto narys, kuriam beje būdinga labai stipri liberali poziciją, nurodė, kad plėtojant Lietuvos šeimos politiką turėtumėme vadovautis JAV patirtimi. Pažymėtina, kad šiame darbe buvo padaryta išvada, jog JAV socialinės politikos modelis nėra pažangus socialine prasme dėl savo žemų socialinių rodiklių ir Lietuvoje negali būti taikomas dėl skirtingų šalių ekonominių pajėgumų. Dar vienas iš apklaustųjų Komiteto narių, atmestinai vertinantis bet kokią užsienio šalių patirties taikymo praktiką, vėl gi nurodė, kad turime kurti savitą šeimos politiką ir nesivadovauti užsienio šalių patirtimi.

Klausimas: kurios šalies pavyzdžiu galėtumėme plėtoti šeimos politiką?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. JAV	1	16.67
2. Vokietijos	1	16.67
3. Švedijos	3	50
4. kita	1	16.67
Viso	6	100.00 %

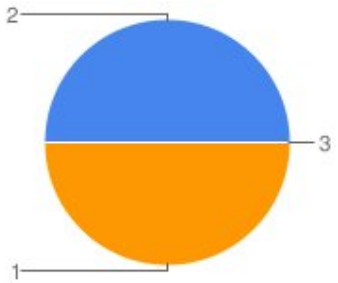
9 pav. **Užsienio šalių patirties pritaikymas plėtojant Lietuvos šeimos politika.**

Klausimu kokiu pagrindu turi būti teikiamos išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, Komiteto narių nuomonė pasiskirstė po lygiai: pusė apklaustųjų nurodė, kad minėtos išmokos turi būti skiriamos remiantis universalumo principu, neatsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas, o kita pusė apklaustųjų – remiantis pajamų testavimo procedūra. Dabartiniu metu tokių išmokų universalumas Lietuvoje yra labai ribotas, kadangi remiantis minėtu principu išmokos skiriamos šeimoms, auginančioms vaikus iki trijų metų, o šeimoms, auginančioms vyresnius vaikus, ši parama yra teikiama tik įvertinus šeimos gaunamas pajamas. Tai yra šiuo metu skiriant išmokas šeimoms, auginančioms vaikus, yra derinami universalus ir pajamų testavimo principai.

Įdomu tai, kad du iš apklaustųjų Komiteto narių nurodžiusių šeimos politikai sektiną pavyzdį Švedijos ir Vokietijos patirtį, sekančiame klausime nurodė, kad išmokos šeimoms turėtų būti teikiamos remiantis pajamų testavimo procedūra. Kitaip tariant, apklausos metu buvo gauti visiškai prieštaringi atsakymai, kadangi socialdemokratiniame, taip pat paprastai ir konservatyviajame, socialinės politikos modeliuose, išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, yra skiriamos remiantis universalumo principu, t.y. nepriklausomai nuo šeimos gaunamų pajamų. O socialinių išmokų skyrimas remiantis pajamų testavimo procedūra yra liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio esminis bruožas. Tai reiškia, kad viename atsakyme yra pažymima, kad plėtojant šeimos politiką galėtumėme vadovautis švedų ar vokiečių patirtimi, tačiau skiriant socialines išmokas šeimoms turėtumėme tikrinti jų gaunamas pajamas ir tokiu būdu išsiaiškinti ar tokia pagalba šeimai tikrai yra būtina, kas būdinga liberaliam marginaliniam modeliui.

Klausimas: kokiu pagrindu turi būti teikiamos išmokos šeimoms, auginančioms vaikus?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. remiantis šeimų pajamų testavimo procedūra	3	50
2. remiantis universalumo principu (neatsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas)	3	50
3. kita	0	0
Viso	**6**	**10 0.00%**

10 pav. **Išmokų šeimoms, auginančioms vaikus, teikimo pagrindas.**

Apibendrinant galime daryti išvadą, kad Komiteto narių nuomonė šeimos politikos atžvilgiu, ypač skiriant socialines išmokas šeimoms, auginančioms vaikus, yra nevienoda. 4 iš 6 apklaustųjų Komiteto narių nurodo, kad plėtojant Lietuvos šeimos politiką turėtumėme vadovautis Švedijos (3 respondentų nuomone) ar Vokietijos (1 respondento nuomone) patirtimi, tačiau 2 iš šių apklaustųjų pažymi, kad skirstant socialines išmokas šeimoms turėtumėme remtis pajamų testavimo procedūra. Be to, tas faktas, kad pusė apklaustųjų Komiteto narių mano, kad išmokos šeimoms, auginančioms vaikus turi būti skiriamos remiantis pajamų testavimo procedūra, gali lemti šeimos politikos plėtrą liberalia marginaline kryptimi.

5.5. Socialinių išmokų Lietuvoje mažinimo vertinimas

Komiteto narių buvo klausiama ar jie pritaria įvairių socialinių išmokų (pvz.: motinystės, ligos pašalpos ir kt.) mažinimui (11 pav.). Kaip jau buvo minėta ankstesniuose šio darbo skyriuose socialinių išmokų mažinimas pats savaime reiškia liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio

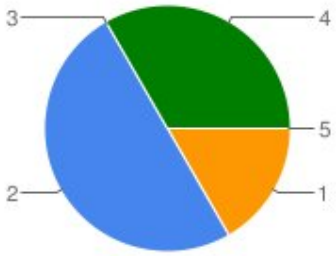
įsigalėjimą, kadangi šio modelio šalims yra būdingos mažos socialinės išmokos, o jas skiriant yra tikrinamos potencialaus paramos gavėjo pajamos. Lietuvoje skiriant kai kurias socialines išmokas jau yra taikoma pajamų testavimo procedūra, kas rodo liberalaus marginalinio modelio elementų buvimą bei stiprėjimą Lietuvos socialinėje politikoje.

Apklausos metu paaiškėjo, kad pusė apklaustųjų Komiteto narių nepritaria socialinių išmokų mažinimui. Kita apklaustųjų dalis – 2 Komiteto nariai – nurodė, kad veikiau nepritaria negu pritaria socialinių išmokų mažinimui ir tik vienas Komiteto narys pritaria socialinių išmokų mažinimui.

Apklaustieji Komiteto nariai ankstesniuose klausimuose pažymėję, kad norėtų Lietuvoje plėtoti arba socialdemokratinį, arba konservatyvųjį modelius nepritaria socialinių išmokų mažinimui, kas iš esmės atitinka šių modelių ideologijai. O Komiteto narys pasisakantis už liberalaus socialinės politikos plėtrą Lietuvoje, pritaria socialinių išmokų mažinimui, t.y. šio Komiteto nario atsakymai paremti griežta liberalia ideologija.

Klausimas: ar pritariate socialinių išmokų mažinimui?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. taip	1	16.67
2. ne	3	50
3. veikiau taip negu ne	0	0
4. veikiau ne negu taip	2	33.33
5. neturiu nuomonės	0	0
Viso	6	100.00 %

11 pav. **Socialinių išmokų Lietuvoje mažinimo vertinimas.**

Nors didžioji dauguma apklaustųjų Komiteto narių nepritaria socialinių išmokų mažinimui, tačiau Lietuvos Respublikos Seimo priimami sprendimai rodo visiškai priešingą situaciją. Dauguma socialinių išmokų jau buvo sumažintos, o kitas dar tik numatoma mažinti. O tai tik įrodo, kad Lietuvos socialinės politikos modelis plėtojasi liberalaus marginalinio modelio kryptimi. Savaime aišku, Lietuvos socialinės politikos modelio plėtrą liberalaus marginalinio modelio link ypač skatina šalį sukrėtusi ekonominė krizė. Galima tik daryti prielaidą, kad jeigu nebūtų ekonominės krizės motinystės, ligos pašalpos, išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, senatvės pensijos ir kt. socialinės išmokos nebūtų mažinamos. Tačiau dabartinė tiek ekonominė, tiek socialinė mūsų šalies padėtis verčia imtis visuomenėje nepopuliarių sprendimų – mažinti įvairias socialines išmokas.

Apibendrinant galime daryti išvadą, kad nors ir dauguma Komiteto narių socialinių išmokų mažinimui nepritaria (tik vienas iš apklaustųjų nurodė pritariantis šių išmokų mažinimui), tačiau dabartinė Lietuvos padėtis, esant stipriam ekonominiam nuosmukiui, nepalieka kitos išeities kaip tik mažinti minėtas socialines išmokas. O tai reiškia, kad Lietuvos socialinės politikos modelis

ekonominės krizės akivaizdoje sparčiai plėtojasi liberalaus marginalinio modelio kryptimi. Vadinasi, ekonominis nuosmukis yra tas veiksnys, kuris pagreitina Lietuvos socialinės politikos modelio plėtrą link liberalaus marginalinio modelio.

5.6. Nevyriausybinių ir privačių organizacijų įtraukimo į socialinės paramos teikimą vertinimas

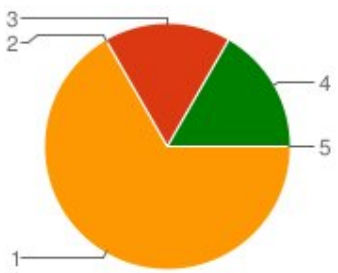
Komiteto narių buvo klausiama ar jie pritaria NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą (12 pav.). Minėtų organizacijų įtraukimas į socialinės paramos teikimą atitinka liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožus, kadangi šiame modelyje valstybės vaidmuo yra minimalus ir didžioji dalis socialinės gerovės klausimų perleidžiama įvairiems rinkos subjektams.

Apklausos metu paaiškėjo, kad 4 iš apklaustųjų Komiteto narių pritaria NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą. Taip atsakė ir tie Komiteto nariai (2 respondentai), kurie pažymėjo, jog atsakomybę rūpinantis žmonių gerove turėtų prisiimti valstybė ir Lietuvoje turi būti plėtojamas socialdemokratinis modelis. Tai yra iš pradžių Komiteto nariai nurodo, kad Lietuvai sektinas pavyzdys yra socialdemokratinis modelis, kur visą atsakomybę už savo piliečių gerovę prisiima valstybė, tačiau kitame klausime jau nurodo, kad į socialinės paramos teikimą turėtų būti įtraukiamos NVO ir privačios organizacijos, t.y. rinkos subjektai, kas yra liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio esminiai bruožai.

Vienas iš apklaustųjų Komiteto narių nurodė, kad veikiau pritaria negu nepritaria NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą. Likęs vienas apklaustasis Komiteto narys pažymėjo, kad veikiau nepritaria negu pritaria NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą. Nors tas pats Komiteto narys antrajame klausime nurodė, kad atsakomybę rūpinantis žmonių gerove turėtų prisiimti vienodomis dalimis rinka ir valstybė. Kas reiškia, jog vėl yra gaunami prieštaringi atsakymai: yra akcentuojamas rinkos vaidmuo rūpinantis žmonių gerovę, tačiau nepritariama NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą.

Klausimas: Ar pritariate NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. taip	4	66.67
2. ne	0	0
3. veikiau taip negu ne	1	16.67
4. veikiau ne negu taip	1	16.67
5. neturiu nuomonės	0	0
Viso	6	100.00 %

12 pav. **NVO ir privačių organizacijų įtraukimo į socialinės paramos teikimą vertinimas.**

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Komiteto narių atsakymai prieštarauja vieni kitiems: respondentai akcentavę valstybės didesnį vaidmenį rūpinantis žmonių gerovę pritaria nevyriausybinių ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą, o respondentai akcentavę atsakomybės pasidalijimą vienodomis dalimis tarp rinkos ir valstybės rūpinantis žmonių gerove priešingai – nepritaria NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą. Tik vienas Komiteto narys, kuriam būdinga stipri liberali pozicija, nurodė, kad Lietuvos socialinė politika turėtų būti plėtojama liberalia kryptimi ir į socialinės paramos teikimą turėtų būti įtraukiamos NVO ir privačios organizacijos. Iš to, kad vis dėl to didžioji dauguma pritaria NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą (4 apklaustieji – pritaria, 1 apklaustasis – veikiau pritaria negu nepritaria), galime teigti, jog Lietuvos socialinės politikos modelis artimiausioje ir toliau plėtosis liberalaus marginalinio modelio kryptimi.

5.7. Papildomų (specialiųjų) pensijų vertinimas

Apklausos metu Komiteto narių buvo klausiama kaip jie vertina papildomas (specialiąsias) pensijas, kurios yra mokamos teisėjams, krašto apsaugos ir vidaus reikalų sistemų pareigūnams, mokslininkams, teisėjams ir kt. (13 pav.).

5 iš 6 apklaustųjų Komiteto narių nurodė, kad neigiamai vertina papildomų (specialiųjų) pensijų mokėjimą ir tik vienas iš apklaustųjų teigiamai vertina šias pensijas.

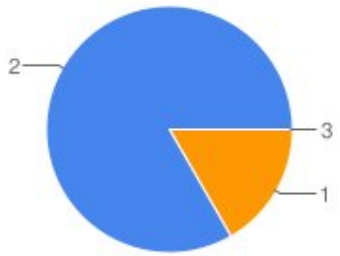
2000 m. A. Guogio ir D. Bernoto tyrimo „Lietuvos partijų samprata apie socialinę politiką“ metu paaiškėjo, kad visų Lietuvos partijų nuostata tokių pensijų atžvilgiu buvo neigiama, t.y. buvo pasisakyta už papildomų tam tikroms visuomenės grupėms teikiamų valstybinių pensijų atsisakymą. Tačiau jau 2002 m. gaunančiųjų valstybines pensijas skaičius dar padidėjo. Į gaunančiųjų valstybines pensijas gretas įsijungė teisėjai.

Panašių tendencijų galima įžvelgti ir dabar. Šiuo metu yra svarstomas opus klausimas – senatvės pensijų mažinimas. Kaip jau buvo minėta ankstesniuose šio darbo skyriuose senatvės pensijas ketinama mažinti vadovaujantis tam tikru „progresyvumo“ principu. Tai reiškia, kad daugiausia pensijos bus mažinamos didžiausias pensijas gaunantiems asmenims ir mažiausiai – mažiausias pensijas gaunantiems. Tokiuose sprendimuose galime įžvelgti liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio elementų, kadangi bandoma apsaugoti mažiausias pajamas turinčias asmenų grupes. Tokios pačios mažinimo „nuostatos“ galioja ir mažinant papildomas (specialiąsias) pensijas. Nors ekonominės krizės akivaizdoje kyla klausimas: ar ne tikslinga būtų pagaliau panaikinti valstybines (specialiąsias) pensijas, kurioms, kaip paaiškėjo tiek šio tyrimo metu, tiek A. Guogio ir D. Bernoto

tyrimo metu, taip nepritaria LR Seimo nariai? Tačiau patirtis rodo, kad priimami sprendimai valstybinių (specialiųjų) pensijų atžvilgiu neatitinka LR Seimo narių nuomonę. Nei anksčiau, nei dabar šių pensijų naikinti neketinama. Valstybines (specialiąsias) pensijas, kaip ir senatvės pensijas, tik ketinama mažinti, taip neracionaliai taupant SoDros biudžeto lėšas.

Klausimas: Kaip vertinate valstybines (specialiąsias) pensijas (mokslininkų, teisėjų, karių ir pan.)?

Atsakymo variantas	Pasirinkimų	Santykis, %
1. teigiamai	1	16.67
2. neigiamai	5	83.33
3. neturiu nuomonės	0	0
Viso	6	100.00%

13 pav. **Valstybinių (specialiųjų) pensijų vertinimas.**

Apibendrinant, didžioji dauguma apklaustųjų Komiteto narių (5 iš 6 apklaustųjų) neigiamai vertina valstybines (specialiąsias) pensijas, tačiau jas kaip ir senatvės pensijas ketinama tik mažinti, bet ne naikinti. Iš to taip pat galime daryti išvadą, kad „taupymo planai“ yra neracionalūs ir neprotingi bei, vargu, ar galintys išgelbėti SoDros biudžetą.

5.8. Apibendrinti tyrimo rezultatai liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtros kontekste

Ekspertinio tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto narių (kaip pagrindinių socialinės politikos formuotojų) nuomonę apie Lietuvos socialinę politiką ir jos plėtros galimybes. Komiteto narių atsakymai į pateiktus klausimus buvo gana skirtingi ir prieštaringi. Komiteto narių atsakymai yra pateikti 2 Priede.

Iš pateiktų atsakymų galime įžvelgti, kad didžioji dauguma Komiteto narių kaip patį pažangiausią ir labiausiai sektiną pavyzdį nurodo socialdemokratinį socialinės politikos modelį bei mano, kad Lietuvos socialinė politika turėtų būti plėtojama būtent šio modelio kryptimi. Tačiau dėl vienokių ar kitokių priežasčių vis dėl to mano, kad Lietuvos socialinė politika plėtosis ne norimą socialdemokratine, o konservatyviąja kryptimi. Nepaisant visų šių teiginių galime įžvelgti tam tikrą Komiteto narių palankumą ir liberaliam marginaliniam socialinės politikos modeliui. Pusė apklaustųjų Komiteto narių mano, kad atsakomybę rūpinantis žmonių gerove turėtų lygiomis dalimis prisiimti tiek rinka, tiek valstybė, o vienas Komiteto narys šioje srityje prioritetą teikia veikiau rinkai negu valstybei. Taigi galima teigti, kad daugiau nei pusė apklaustųjų Komiteto narių žmonių gerovės srityje didelę reikšmę teikia rinkai, kas yra liberalaus marginalinio socialinės politikos bruožas.

Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožų galime įžvelgti įvertinę Komiteto narių nuomonę apie šeimos politiką. Į klausimą kokiu pagrindu turi būti teikiamos išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, pusė apklaustųjų Komiteto narių nurodė, kad minėtos išmokos turėtų būti skiriamos remiantis pajamų testavimo procedūra, kas yra liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio esminis bruožas. Nors pažymėtina, kad 2 iš šių Komiteto narių mano, kad Lietuvos šeimos politika galėtų būti plėtojama vadovaujantis Švedijos arba Vokietijos patirtimi. O šiose šalyse išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, yra skiriamos remiantis universalumo principu, t.y. neatsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas. Taigi tokiuose pateiktuose Komiteto narių atsakymuose galime įžvelgti prieštaringumų bei jais vadovaujantis daryti prielaidą, kad vis dėl to Lietuvos socialinė politika plėtosis liberalia kryptimi.

Vienas iš pagrindinių liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožų yra į socialinės paramos teikimą įtraukti rinkos subjektus. Todėl Komiteto narių buvo klausiama ar jie pritaria NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą. Apklausos metu paaiškėjo, kad dauguma paklaustųjų Komiteto narių pritaria NVO ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą (4 respondentai – pritaria; 1 respondentas – veikiau pritaria negu nepritaria). Nors ankstesniame klausime 2 Komiteto nariai pažymėjo, kad atsakomybę už žmonių gerovę didžiąją dalimi turėtų prisiimti valstybė. Iš pateiktų atsakymų galime daryti išvadą, kad Komiteto nariai pritaria rinkos subjektų įtraukimui į socialinės paramos teikimą, kas yra liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio bruožas.

Liberalaus marginalinio modelio bruožų Lietuvos socialinėje politikoje galime įžvelgti LR Seimo narių sprendimuose mažinti įvairias socialines išmokas. Nors 5 iš 6 apklaustųjų Komiteto narių nepritaria socialinių išmokų mažinimui, tačiau patirtis rodo ką kitą: kai kurios socialines išmokos jau buvo sumažintos nuo 2009 m. pradžios, o kai kurias numatoma mažinti 2010 m. Toks socialinių išmokų mažinimas jau pats savaime reiškia liberalaus marginalinio modelio elementų stiprėjimą Lietuvos socialinėje politikoje, o pagrindinis tokios tendencijos veiksnys yra šalies ekonominis nuosmukis.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad nepaisant to, jog Komiteto narių atsakymuose galime įžvelgti palankumą socialdemokratiniam modeliui bei Komiteto narių nuomonės dėl Lietuvos socialinės politikos plėtros perspektyvų konservatyvaus modelio kryptimi, Lietuvos socialinės politikos modelis artimiausioje ateityje plėtosis liberalaus marginalinio modelio kryptimi. Tą įrodo ne tik šiame darbe ankstesniuose skyriuose aprašytos Lietuvos socialinės politikos bruožai bei jos plėtros tendencijos, bet ir Komiteto narių požiūris į rinkos vaidmenį bei reikšmę vykdant Lietuvos socialinę politiką.

PASIŪLYMAI

1. Atsižvelgiant į šalyje esančią sudėtingą demografinę situaciją yra svarbu populiarinti ir efektyvinti privačių pensijų fondų veiklą, nes valstybė jau nebepajėgi užtikrinti pakankamo lygio pensijų išmokų. Tokiu atveju pagrindinis uždavinys Lietuvos pensijų sistemai būtų efektyvinti privačių kaupiamųjų pensijų fondų veiklą, mažinant jų administracinius kaštus. Siekiant įgyvendinti šį uždavinį galėtumėme vadovautis užsienio šalių patirtimi, kur tokių fondų veikla yra efektyvi, o išmokų dydis užtikrina pensinio amžiaus asmenų socialinę gerovę.
2. Lietuvoje yra ribotos galimybės derinti šeimos rūpesčius su darbine karjera, todėl būtent šioje srityje reikia reikšmingų reformų. Galimybę derinti šeimos rūpesčius ir darbinę karjerą, sudarant lanksčias darbo sąlygas tėvams, galėtumėme pasiekti per darbdavių švietimą, socialines reklamas, taip keičiant visuomenėje nusistovėjusius stereotipus ir požiūrį į darbuotojus, turinčius vaikų. Sudėtingesnis uždavinys yra užtikrinti optimalų ikimokyklinių vaikų priežiūros įstaigų tinklą bei šių paslaugų kokybę dėl ribotų valstybės finansinių galimybių. Tačiau dalis šių įsipareigojimų gali būti perleista rinkai. Pasinaudojus JAV ir Japonijos patirtimi didesnėse Lietuvos įmonėse galėtų būti steigiami lopšelio – darželio tipo būreliai darbuotojų vaikams, valstybei subsidijuojant tokias šeimos politikos priemones. Tokio tipo būrelių įmonės darbuotojų vaikams steigimą taip pat galėtų paskatinti darbdavių švietimas ir socialinės reklamos, siekiant populiarinti šias priemones.
3. Į socialinės paramos teikimą būtina įtraukti nevyriausybines ir privačias organizacijas, kadangi valstybė dėl išaugusio socialinės paramos poreikio ir menko finansavimo viena nebepajėgia užtikrinti socialinių paslaugų kokybės ir prieinamumo. Todėl svarbu yra tobulinti šių organizacijų ir savivaldybių (kaip pagrindinių socialinės paramos tiekėjų) bendradarbiavimo teisinį reglamentavimą, užtikrinti tolygų tokių organizacijų pasiskirstymą visoje Lietuvos teritorijoje, siekiant garantuoti socialinių paslaugų prieinamumą, bei skatinti palankų visuomenės požiūrį ir vertinimą tokių organizacijų atžvilgiu.
4. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje marginalinės grupės (ypač daugiavaikės šeimos) dažnai piktnaudžiauja valstybės teikiama pinigine socialine parama, panaudodami ją kitiems „tikslams“, reikėtų paramą šioms grupėms teikti ir nepinigine forma (pvz.: drabužiais, maisto kortelėmis, įvairiomis ūkio reikmenimis ir pan.). Tokiu būdu valstybės teikiama parama galėtų būti panaudojama pagal paskirtį.

IŠVADOS

1. Nėra vieningų sąvokų apibrėžiančių socialinę politiką ir socialinę apsaugą, todėl paprastai šios sąvokos laikomos mokslininkų susitarimo dalyku, tačiau socialinės apsaugos sąvokos turinys yra siauresnis nei socialinės politikos sąvokos.
2. Socialinė politika šiuolaikinėje visuomenėje yra viena svarbiausių valstybės veiklos sričių, kadangi nuo vykdomos socialinės politikos organizavimo ir jos priemonių priklauso įvairūs visuomenės pažangos ir vystymosi rodikliai bei pati socialinė politika gali būti suvokiama kaip priemonė, siekiant užtikrinti didesnę žmonių socialinę ir materialinę gerovę.
3. Globalizacijos procesų ir liberalių politinių jėgų įsigalėjimas neišvengiamai daro įtaką visų pasaulio valstybių socialinei politikai. Valstybės negalėdamos atlaikyti šių veiksnių įtakos ir siekdamos prisitaikyti prie besikeičiančių pasaulio ekonomikos ir politikos sąlygų keičia savo gerovės valstybės modelį link liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio.
4. Teoriniai ir gryni socialinės politikos modeliai niekuomet nebūna idealūs ir išbaigti, todėl geriausia išeitis būtų derinti visų trijų G. Esping - Anderseno išskirtų modelių bruožus, t.y. jų privalumus, taip išvengiant jų trūkumų. Tik remiantis šių modelių geriausia patirtimi ir ją derinat su konkrečios šalies ekonominėmis ir socialinėmis sąlygomis galima sukurti nuoseklų ir pažangų konkrečios šalies socialinės politikos modelį.
5. Lietuvos socialinės politikoje galime pastebėti visų trijų G. Esping-Anderseno išskirtų modelių bruožų. Nepaisant to, kad sovietinės socialinės sistemos palikimas Lietuvos visuomenėje suformavo socialdemokratinio modelio lūkesčius, po nepriklausomybės atkūrimo buvo sukurtas bismarkinis – korporatyvinis modelis, pagrįstas socialinio draudimo principu. Tačiau plėtojant ir tobulinant Lietuvos socialinę politiką šiame modelyje vis labiau įsivyrauja liberalūs - marginaliniai elementai: orientacija tik į neturtingiausius gyventojus, socialines išmokas skirstant remiantis pajamų testavimo procedūra, minimali ir tikslinė valstybinė socialinė apsauga, privačių organizacijų įtraukimas į socialinę apsaugą ir pan.
6. Lietuvos šeimos politika iki 2009 m. atitiko konservatyviojo modelio bruožus bei turėjo tam tikrų universalumo elementų. Tačiau nuo 2009 m. pastebima šeimos politikos plėtra liberaliąja kryptimi. Tą įrodo, visų pirma, motinystės pašalpų mažinimas, kuris nepalies mažiausias pajamas turinčias šeimas, ir galimybė „kompensuoti“ sumažintą pašalpos dalį įsitraukiant į darbo rinką. Antra, išmokų šeimoms, auginančioms vaikus nuo 3 metų iki pilnametystės, bei nemokamo maitinimo mokyklose skyrimas tik įvertinus šeimos pajamas.
7. Lietuvos šeimos politikai reikėtų skirti ypatingą dėmesį, kadangi visuomenė senėja, o įvairios nepalankios ekonominės ir socialinės transformacijos gali paveikti šeimas ir jų apsisprendimą turėti vaikų. Dabartinėmis sunkmečio sąlygomis yra priimami sprendimai, kurie yra nepalankūs šeimos kūrimui bei šeimoms, auginančioms vaikus. Tačiau net tokioje situacijoje

išlieka erdvė stiprinti paskatas kurti šeimą plėtojant lanksčias užimtumo formas, suteikiant galimybę derinti šeimos rūpesčius su karjera, bei plėtojant gausesnį ir kokybiškesnį ikimokyklinio ugdymo įstaigų tinklą arba valstybei teikiant subsidijas šią sritį perleisti privatiems subjektams.

8. Lietuvoje į socialinių paslaugų teikimą savivaldybių lygmeniu vis plačiau įsitraukia privačios ir nevyriausybinės organizacijos, ką daugeliu aspektų galėtumėme vertinti kaip teigiamą reiškinį dėl gerėjančios teikiamų paslaugų kokybės ir ekonominių galimybių. Juo labiau, kad valstybė dėl išaugusio socialinių paslaugų poreikio ir menko finansavimo yra nepajėgi viena užtikrinti visiems šių paslaugų gavėjams jų prieinamumą ir kokybę, dėl ko yra svarbu įtraukti ir pritraukti nevyriausybinius ir privačius paslaugų teikėjus į socialinės paramos teikimą. Be to, reikia įvertinti ir tą faktą, kad privataus ir nevyriausybinio sektoriaus socialinės paslaugos yra pigesnės ir veiksmingesnės negu tos pačios paslaugos teikiamos valstybės (savivaldybių).
9. Pagrindinės sąlygos lėmusios ir lemiančios liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtrą Lietuvoje yra neigiama sovietinė patirtis, globalizacijos ir europeizacijos procesai, įvairių tarptautinių organizacijų siūlymai, rekomendacijos ir spaudimas, blogėjanti demografinė situacija. Tačiau pagrindinis veiksnys paspartinęs Lietuvos socialinės politikos plėtra liberaliąją kryptimi yra pasaulinė ekonominė krizė, t.y. Lietuvos socialinės politikos modelis ekonominės krizės akivaizdoje sparčiai plėtojasi liberalaus marginalinio modelio kryptimi. Nemaža dalimi tokią Lietuvos socialinės politikos plėtrą lemia ir šalies finansiniai ištekliai, ekonominiai pajėgumai, kas sąlygoja negalėjimą prisiimti didesnę atsakomybę už savo piliečių gerove.
10. Ekspertinio tyrimo metu paaiškėjo, kad Komiteto nariai išreiškia palankumą socialdemokratiniam modeliui, kaip pačiam pažangiausiam ir labiausiai norimam plėtoti modeliui. Tačiau kiti Komiteto narių atsakymai, išreiškiantys Lietuvos socialinės politikos plėtros perspektyvą, rodo, jog Lietuvos socialinės politikos modelis artimiausioje ateityje plėtosis liberalaus marginalinio modelio kryptimi. Tą įrodo respondentų pritarimas nevyriausybinių ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą, įsitikinimas, kad išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, turėtų būti skiriamos remiantis pajamų testavimo procedūra bei rinkos vaidmens akcentavimas žmonių socialinės gerovės srityje.
11. Lietuvos socialinėje politikoje įžvelgiama tendencija: nuo maždaug 2000 m. Lietuvos socialinė politika iš bismarkinio – korporatyvinio modelio lėtai plėtojosi link liberalaus marginalinio modelio. O 2008 m. prasidėjusi ekonominė krizė yra tas veiksnys, kuris dar labiau paspartino Lietuvos socialinės politikos modelio plėtrą liberaliąja marginaline kryptimi. Tikėtina, kad liberalūs marginaliniai elementai Lietuvos socialinėje politikoje artimiausioje ateityje tik stiprės.

LITERATŪRA

Bernotas D., Guogis A. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos: monografija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. – 96 p. – ISBN 9955-563-25-7

Bernotas D. ir kt. Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. – Vilnius: Eugrimas, 2000. – 160 p. – ISBN 9986-752-80-9

Bernotas D., Guogis A. Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys: monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. – 260 p. – ISBN 9955-19-039-6

Dromantienė L. Socialinės Europos kūrimas: monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. – 227 p. – ISBN 987-9955-19-080-6

Gudelis D., Guogis A. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros galimybės Lietuvoje // Viešoji politika ir administravimas. – Vilnius, 2005, Nr. 12, p. 77-86. – ISSN 1648-2603

Guogis A. Socialinės politikos modeliai. – Vilnius: Eugrimas, 2000. – 78 p. – ISBN 9986-752-76-0

Guogis A. Socialinė apsauga ir naujosios viešosios vadybos alternatyva // Socialinis darbas. – Vilnius, 2005, Nr. 4(2), p. 13-19. – ISSN 1648-4789

Guogis A. Arvydas Guogis: Apie Europos socialinės politikos modelius // bernardinai.lt: interneto dienraštis: [elektroninis išteklius]. 2009 10 13 / 10:34. – Vilnius, 2006. – URL: http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/42895

Guogis A. Socialinės politikos modeliavimas Europos integracijos procese // Viešoji politika ir administravimas. – Vilnius, 2006, Nr. 17, p. 29-40. – ISSN 1648-2603

Guogis A. Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos // bernardinai.lt: interneto dienraštis: [elektroninis išteklius]. 2008 11 20 / 11:41. – Vilnius, 2007. – URL: http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/65171

Guogis A. Ar reikia kitokio Lietuvos vystymosi modelio? // bernardinai.lt: interneto dienraštis: [elektroninis išteklius]. 2009 05 16 / 11:17. – Vilnius, 2009. – URL: http://www.bernardinai.lt/?url=articles/94712

Jančaitytė R. Šeimos politika socialinės gerovės valstybėse // Filosofija. Sociologija. – Vilnius, 2004, Nr. 4, p. 57-63. – ISSN 0235-7186 – URL: http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil44/Fil057063.pdf

Kleinman M. A Europe Welfare State?: European Union social policy in contex. – Houndmills: Palgrave, 2002. – 246 p. – ISBN 0-333-69891-6

Lazutka R. Socialinė apsauga // Visuotinė lietuvių enciklopedija, VIII tomas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007. – 447 p. – ISBN 978-9955-786-07-8

Lazutka R. ir kt. Socialinė parama: remiamųjų padėtis ir paramos rezultatai. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Socialinių tyrimų institutas, 2008. – 247 p. – ISBN 978-9955-786-05-4

Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys. – Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2004. – 147 p. – ISBN 9955-531-14-2

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas Nr. I-621 (Žin., 1994, Nr. 89-1706; 2009 02 19 įstatymo redakcija Nr. XI-180, Žin., 2009, Nr. 25-982)

Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas Nr. IX-110 (Žin., 2000, Nr. 111-3574; 2009 09 22 įstatymo redakcija Nr. XI-237, Žin., 2009, Nr. 49-1941)

Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas Nr. I-1336 (Žin., 1991, Nr. 17-447; 2009 07 22 įstatymo redakcija Nr. XI-389, Žin., 2009, Nr. 93-3981)

Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus / Vertė iš anglų kalbos Dūdienė R. – Vilnius: Eugrimas, 1998. – 146 p. – ISBN 9986-752-34-5

Smalskys V. „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai // Viešoji politika ir administravimas. – Vilnius, 2005, Nr. 11, p. 86-94. – ISSN 1648-2603

Stankūnienė ir kt. Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros. – Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005. – 275 p. – ISBN 9955-531-20-7

Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. – 223 p. – ISBN 9955-563-75-3

Vaidelytė E. Socialinė politika ir filantropija Lietuvoje: teorinės interpretacijos ir empirinės įžvalgos // Viešoji politika ir administravimas. – Vilnius, 2007, Nr. 21, p. 96-101. – ISSN 1648-2603

Valstybinio socialinio draudimo kūrimasis ir plėtra 1991-2008 metais. http://www.socmin.lt/index.php?1945988895 [žiūrėta 2009 03 18]

Žalimienė L. Socialinės paslaugos: mokomoji knyga. – Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos katedra, 2003. – 180 p. – ISBN 9986-19-530-6

Welfare state. http://en.wikipedia.org/wiki/Welfare_state [žiūrėta 2008 12 22]

Маркарьянц С. Социальное обеспечение населения: опыт Японии. http://www.rusref.nm.ru/indexpub136.htm [žiūrėta 2009 08 23]

ANOTACIJA

Duškevič S. Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtros galimybės Lietuvoje / Savivaldos institucijų administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Guogis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo administravimo fakultetas, 2009 – 82 pusl.

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas Lietuvos socialinės politikos modelis ir įvertintos liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtros galimybės Lietuvoje, iškeltos svarbiausios liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio problemos tiek užsienio šalyse, tiek Lietuvoje bei pateikti siūlymai kaip patobulinti Lietuvoje vykdomą socialinę politiką. Pirmojoje darbo dalyje yra pateikiamos socialinės politikos ir socialinės apsaugos sąvokos bei jų vaidmuo socialinėje aplinkoje. Antrojoje dalyje teoriniu aspektu nagrinėjami gerovės valstybių modeliai, jų esminiai bruožai bei pateikiamas kritiškas požiūris į gerovės valstybę. Trečiojoje dalyje yra analizuojama liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio raida ir praktiniai šio modelio taikymo aspektai Jungtinėse Amerikos Valstijose, Japonijoje ir Šveicarijoje, pabrėžiant šių valstybių socialinės politikos modelių trūkumus ir gerąją patirtį. Ketvirtojoje dalyje analizuojama Lietuvos socialinės politikos raida bei dabartinės Lietuvos socialinės politikos ypatumai, pabrėžiant socialinio draudimo, šeimos politikos bei nevyriausybinių ir privačių organizacijų teikiant socialinę paramą savivaldybėse aspektus, taip pat vertinamos sąlygos, lemiančios liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtrą Lietuvoje bei pagrindiniai šio modelio privalumai ir trūkumai. Penktoje dalyje nagrinėjamas ekspertų – Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto narių – požiūris į Lietuvos socialinę politiką ir jos plėtros perspektyvas.

Pagrindiniai žodžiai: socialinė politika, socialinė apsauga, socialinis draudimas, šeimos politika, socialinė parama.

ANOTATION

Duškevič S. Development Opportunities of the Liberal Marginal Social Policy Model in Lithuania / Master's Thesis on the Administration of Municipal Authorities. Research adviser - doc. dr. A. Guogis. – Vilnius: Mykolo Romerio university, Public administration faculty, 2009 – 82 p.

The Master's thesis analyses the model of the Lithuanian social policy, evaluates development opportunities of the liberal marginal social policy model in Lithuania, touches upon key problems of the liberal marginal social policy model in both, Lithuania and abroad, and offers ways of improving the social policy pursued in Lithuania. The first part of the thesis presents concepts of social policy and social security as well as their role in social environment. The second part examines models of welfare states and their main characteristics from the theoretical aspect, and delivers a critical view on welfare states. The third part analyses the development of the liberal marginal social policy model and practical aspects of application of the model in the United States of America, Japan and Switzerland by laying emphasis on the shortcomings and good practice of such state social policy models. The fourth part deals with the Lithuanian social policy development and peculiarities of the current Lithuanian social policy by way of highlighting aspects of social insurance, family policy and social assistance provided by non-governmental and private organisations in municipalities. Moreover, conditions influencing the development of the liberal marginal social policy model in Lithuania are evaluated, and advantages and disadvantages of this model are considered. The fifth part analyses attitudes of experts - members of the Committee on Social Security and Labour of the Republic of Lithuania towards the Lithuanian social policy and prospects for its development.

Key words: social policy, social security, social insurance, family policy, social assistance.

SANTRAUKA

Duškevič S. Liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtros galimybės Lietuvoje / Savivaldos institucijų administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Guogis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo administravimo fakultetas, 2009 – 82 pusl.

Savivaldos institucijų administravimo magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, kadangi dėl globalizacijos procesų gerovės valstybė daugumoje šalių patiria krizę, todėl pastebimas valstybės vaidmens mažėjimas rūpinantis savo piliečių gerove, perduodant dalį įsipareigojimų tam tikrose socialinėse srityse rinkos subjektams. Ši tendencija yra pastebima ir Lietuvos socialinėje politikoje. Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje susiformavo bismarkinis – korporatyvinis socialinės politikos modelis, tačiau maždaug nuo 2000 m. pastebimas liberalių marginalinių elementų stiprėjimas Lietuvos socialinėje politikoje.

Darbe iškelta problema - Lietuvos socialinės politikos modelio liberalios krypties specifikos ir perspektyvos analizė. Todėl darbo tikslas yra išanalizuoti Lietuvoje vykdomą socialinę politiką ir liberalios marginalinės socialinės politikos plėtros galimybes Lietuvoje. Norint pasiekti šį tikslą buvo taikomi literatūros analizės, vieno atvejo analizės, palyginamieji tyrimo ir ekspertinio tyrimo metodai.

Daugelis šiame darbe išskirtų veiksnių, tokių kaip privačių kaupiamųjų pensijų fondų įkūrimas, kai kurių socialinių išmokų skyrimas ir paramos teikimas tik įvertinus pretendento turimas pajamas, mažėjančios ir numatomos mažinti socialinės išmokos, vis platesnis privačių ir nevyriausybinių organizacijų įtraukimas į socialinės paramos teikimą savivaldybių lygmeniu rodo, kad Lietuvos socialinė politika plėtojasi liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio kryptimi. O šalį sukrėtusi ekonominė krizė yra veiksnys paspartinantis šio modelio plėtrą Lietuvoje.

Siekiant nustatyti liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtros galimybes Lietuvoje buvo atliktas ekspertinis tyrimas, kurio metu buvo apklausiami Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų komiteto nariai. Vadovaujantis tyrimo metu gautais atsakymais galima pastebėti, kad liberalaus marginalinio socialinės politikos modelio plėtros tendencija gali išlikti dar ir dėl tos priežasties, kad Socialinių reikalų ir darbo komiteto nariai (kaip pagrindiniai socialinės politikos formuotojai) akcentuoja didėjantį rinkos vaidmenį socialinėje politikoje ir rinkos subjektų įtraukimą į socialinę sferą, kas yra liberalaus marginalinio modelio kokybiniai bruožai.

Šiame darbe taip pat buvo prieita prie išvados, kad liberalus marginalinis modelis dėl savo žemų socialinių rodiklių nėra pažangus, tačiau yra nemažai patirties, kurios galėtumėme pasisemti iš šį modelį taikančių užsienio šalių plėtodami Lietuvos socialinę politiką. Svarbiausi jų yra nevyriausybinių ir privačių organizacijų įtraukimas į socialinės paramos teikimą savivaldybėse, naujosios viešosios vadybos (arba naujojo viešojo valdymo) taikymas teikiant tokias paslaugas, tam tikrų rinkos subjektų įtraukimas į šeimos politiką (pvz.: darželio lopšelio tipo būreliai įmonių darbuotojų vaikams) bei privačių kaupiamųjų pensijų fondų veiklos efektyvinimas.

SUMMARY

Duškevič S. Development Opportunities of the Liberal Marginal Social Policy Model in Lithuania / Master's Thesis on the Administration of Municipal Authorities. Research adviser - doc. dr. A. Guogis. – Vilnius: Mykolo Romerio university, Public administration faculty, 2009 – 82 p.

The topic of the Master's Thesis is a relevant one, since in many countries welfare states are undergoing crisis due to the globalisation processes, therefore, the state's role in ensuring welfare for its citizens, by way of transferring a part of the obligations to market players of particular social spheres, is diminishing. After Lithuania had restored its independence, a Bismarck-corporate social policy model was formed in the country, however, approximately since 2000, the strengthening of liberal marginal elements has been noticed in the Lithuanian social policy.

The paper presents a problem of analysis of specificity and prospects of a liberal trend in the Lithuanian social policy model. Therefore, the aim of the paper is to analyse the social policy carried out in Lithuania and development opportunities of the liberal marginal social policy in Lithuania.

Many factors identified in this paper, such as the establishment of private accumulation pension funds, the allocation of certain social benefits and provision of assistance only having evaluated the income of a candidate, shrinking and projected to be reduced social benefits, the inclusion of an increasing number of private and non-governmental institutions in the provision of social assistance at municipal level, show that the Lithuanian social policy is developing towards the liberal marginal social policy model. And the undergoing crisis in the country is the factor that has accelerated the development of this model in Lithuania.

Seeking to identify development opportunities of the liberal marginal social policy model in Lithuania, an expert analysis was carried out during which members of the Seimas Committee on Social Affairs and Labour of the Republic of Lithuania were interviewed. Basing on the results achieved during the research, it can be observed that the trends in the liberal marginal social policy model can remain also due to the fact that members of the Committee on Social Affairs and Labour emphasise an increasing role of the market in social policy and the inclusion of market players in the social sphere, which are qualitative features peculiar to the liberal marginal model.

One of the conclusions achieved in this paper states that the liberal marginal model is not a progressive one due to its low social indicators, however, while developing the Lithuanian social policy we could learn much from experiences of foreign countries that apply this model. One of such experiences could be the inclusion of non-governmental and private organisations in the provision of social assistance in municipalities, the application of new public management (or new public administration) in the provision of such services, the inclusion of certain market players in family policy (e.g. nursery/pre-school type classes for children of company's employees), and the efficiency in activities of private accumulation pension funds.

1 PRIEDAS.

APKLAUSOS ANKETA.

Lietuvos socialinė politika ir jos plėtros galimybės.

Gerbiamas (-a) respondente,
šį tyrimą atlieka Mykolo Romerio universiteto Savivaldos įstaigų administravimo magistrantūros studijų studentė Snežana Duškevič. Šio tyrimo tikslas yra *išsiaiškinti Jūsų (kaip socialinės politikos formuotojo) nuomonę apie Lietuvos socialinę politiką ir jos plėtros galimybes*. Anketa yra anoniminė ir visi surinkti duomenys bus naudojami tik moksliniais tikslais. Anketoje galima pažymėti tik vieną atsakymo variantą, kuris labiausiai atitinka Jūsų nuomonę.
Tyrime naudojamų apibrėžimų paaiškinimai:

- *Liberalios socialinės politikos atveju* gerovės šaltinis yra rinka, valstybė padeda tik išimtiniais atvejais ir tik patikrinus paramos gavėjo pajamas (būdinga Anglosaksų valstybėms).
- *Socialdemokratinės socialinės politikos atveju* gerovės šaltinis yra valstybė, parama teikiama remiantis universalumo principu (būdinga Šiaurės Europos valstybėms).
- *Konservatyvios socialinės politikos atveju* pagrindinis gerovės gavėjas yra šeima ir socialinė apsauga yra organizuojama socialinio draudimo pagrindu (tarpinis modelis būdingas kontinentinės Europos šalims).

1) Kaip vertinate socialinę politiką?
   a. kaip naštą, trukdančią šalies ekonominiam augimui
   b. kaip sritį, skatinančią socialinę pažangą ir gyvenimo kokybę
   c. kita.....

2) Kas, Jūsų manymu, turėtų prisiimti didesnę atsakomybės dalį rūpinantis žmonių gerove?
   a. rinka
   b. valstybė
   c. veikiau rinka negu valstybė
   d. veikiau valstybė negu rinka
   e. rinka ir valstybė lygiomis dalimis

3) Kuriam modeliui priskirtumėte šiuo metu Lietuvoje vykdomą socialinę politiką?
   a. liberaliam (Anglosaksų)
   b. socialdemokratiniam (Šiaurės Europos)
   c. konservatyviam (Kontinentinės Europos)

4) Kuria kryptimi, Jūsų manymu, artimiausioje ateityje vystysis (plėtosis) Lietuvos socialinė politika?
   a. liberalia (Anglosaksų)
   b. socialdemokratine (Šiaurės Europos)
   c. konservatyvi (Kontinentinės Europos)

5) Kuria kryptimi, Jūsų manymu, reikėtų plėtoti Lietuvos socialinę politiką?
   a. liberalia (Anglosaksų)
   b. socialdemokratine (Šiaurės Europos)
   c. konservatyvia (Kontinentinės Europos)

6) Ar, Jūsų manymu, dabartinis Lietuvos socialinės politikos modelis yra pažangus socialine prasme?
   a. taip
   b. ne

c. sunku atsakyti

7) Koks, Jūsų manymu, socialinės politikos modelis yra labiausiai pažangus socialine prasme?
   a. liberalus (Anglosaksų)
   b. socialdemokratinis (Šiaurės Europos)
   c. konservatyvus (Kontinentinės Europos)

8) Kurios šalies patirtimi, Jūsų manymu, galėtumėme vadovautis plėtojant Lietuvos socialinę politiką?
   a. JAV
   b. Jungtinė Karalystė
   c. Švedija
   d. Vokietija
   e. Italija
   f. kita.....
   g. jokios. Turime kurti savo socialinę politiką, atsižvelgiant į šalyje susiklosčiusias sąlygas.

9) Kurios šalies pavyzdžiu galėtumėme plėtoti šeimos politiką?
   a. JAV
   b. Vokietijos
   c. Švedijos
   d. kita.....

10) Kokiu pagrindu, Jūsų manymu, turi būti teikiamos išmokos šeimoms, auginančioms vaikus?
   a. remiantis šeimų pajamų testavimo procedūra
   b. remiantis universalumo principu (neatsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas)
   c. kita.....

11) Ar pritariate socialinių išmokų (pvz.: motinystės, ligos pašalpos ir pan.) mažinimui?
   a. taip
   b. ne
   c. veikiau taip negu ne
   d. veikiau ne negu taip
   e. neturiu nuomonės

12) Ar pritariate nevyriausybinių ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą?
   a. taip
   b. ne
   c. veikiau taip negu ne
   d. veikiau ne negu taip
   e. neturiu nuomonės

13) Kaip vertinate papildomas (specialiąsias) pensijas (mokslininkų, teisėjų, karių ir pan.)?
   a. teigiamai
   b. neigiamai
   c. neturiu nuomonės

Dėkoju, už Jūsų atsakymus.

2 PRIEDAS.

KOMITETO NARIŲ ATSAKYMŲ REZULTATAI.

Respondento ID	IP adresas	Apklausos pradžia	Apklausos pabaiga	Kaip vertinate socialinę politiką?	Kas, Jūsų manymu, turėtų prisiimti didesnę atsakomybės dalį rūpinantis žmonių gerove?	Kuriam modeliui priskirtumėte šiuo metu Lietuvoje vykdomą socialinę politiką?	Kuria kryptimi, Jūsų manymu, artimiausioje ateityje vystysis (plėtosis) Lietuvos socialinė politika?	Kuria kryptimi, Jūsų manymu, reikėtų plėtoti Lietuvos socialinę politiką?	Ar, Jūsų manymu, dabartinis Lietuvos socialinės politikos modelis yra pažangus socialine prasme?	Koks, Jūsų manymu, socialinės politikos modelis yra labiausiai pažangus socialine prasme?	Kurios šalies patirtimi, Jūsų manymu, galėtumėme vadovautis plėtojant Lietuvos socialinę politiką?	Kurios šalies pavyzdžiu galėtumėme plėtoti šeimos politiką?	Kokiu pagrindu, Jūsų manymu, turi būti teikiamos išmokos šeimoms, auginančioms vaikus?	Ar pritariate socialinių išmokų (pvz.: motinystės, ligos pašalpos ir pan.) mažinimui?	Ar pritariate nevyriausybinių ir privačių organizacijų įtraukimui į socialinės paramos teikimą?	Kaip vertinate papildomas (specialiąsias) pensijas (mokslininkų, teisėjų, karių ir pan.)?
4430235256	193.219.60.35	2009-09-28 14:25:29	2009-09-28 14:28:56	kaip naštą, trukdančią šalies ekonominiam augimui	valstybė	konservatyviam (Kontinentinės Europos)	konservatyvia (Kontinentinės Europos)	socialdemokratine (Šiaurės Europos)	ne	socialdemokratinis (Šiaurės Europos)	Švedija	Švedijos	remiantis universalumo principu (neatsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas)	ne	taip	neigiamai
4430235425	193.219.60.2	2009-09-28 21:54:19	2009-09-28 22:00:05	kaip sritį, skatinančią socialinę pažangą ir gyvenimo kokybę	rinka ir valstybė lygiomis dalimis	socialdemokratiniam (Šiaurės Europos)	konservatyvia (Kontinentinės Europos)	konservatyvia (Kontinentinės Europos)	sunku atsakyti	konservatyvus (Kontinentinės Europos)	Vokietija	Vokietijos	remiantis šeimų pajamų testavimo procedūra	ne	veikiau ne negu taip	neigiamai
4430235638	193.219.60.2	2009-09-29 11:31:01	2009-09-29 11:35:35	kaip sritį, skatinančią socialinę pažangą ir gyvenimo kokybę	valstybė	liberaliam (Anglosaksų)	konservatyvia (Kontinentinės Europos)	socialdemokratine (Šiaurės Europos)	ne	socialdemokratinis (Šiaurės Europos)	Švedija	Švedijos	remiantis šeimų pajamų testavimo procedūra	veikiau ne negu taip	taip	neigiamai
4430236029	193.219.60.35	2009-09-30 12:29:48	2009-09-30 12:33:48	kaip sritį, skatinančią socialinę pažangą ir gyvenimo kokybę	rinka ir valstybė lygiomis dalimis	konservatyviam (Kontinentinės Europos)	konservatyvia (Kontinentinės Europos)	socialdemokratine (Šiaurės Europos)	sunku atsakyti	socialdemokratinis (Šiaurės Europos)	Švedija	Švedijos	remiantis universalumo principu (neatsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas)	veikiau ne negu taip	veikiau taip negu ne	neigiamai
4430238646	193.219.60.2	2009-10-06 14:02:35	2009-10-06 14:06:49	kita	veikiau rinka negu valstybė	socialdemokratiniam (Šiaurės Europos)	liberalia (Anglosaksų)	liberalia (Anglosaksų)	ne	liberalus (Anglosaksų)	Jungtinė Karalystė	JAV	remiantis šeimų pajamų testavimo procedūra	taip	taip	neigiamai
4430238671	193.219.60.2	2009-10-06 14:39:28	2009-10-06 14:44:13	kaip sritį, skatinančią socialinę pažangą ir gyvenimo kokybę	rinka ir valstybė lygiomis dalimis	liberaliam (Anglosaksų)	konservatyvia (Kontinentinės Europos)	konservatyvia (Kontinentinės Europos)	taip	konservatyvus (Kontinentinės Europos)	jokios. Turime kurti savo socialinę politiką, atsižvelgiant į šalyje susiklosčiusias sąlygas.	kita: Lietuvos	remiantis universalumo principu (neatsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas)	ne	taip	teigiamai